

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutusohjelma

Heidi Heiskanen

SEKSUAALIRIKOKSET JA NIIDEN RANGAISTAVUUTEEN VAI-
KUTTAVAT TEKIJÄT

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2016

OPINNÄYTETYÖ
Huhtikuu 2016
Liiketalouden koulutusohjelma

Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
013 260 6800

Tekijä
Heidi Heiskanen

Nimeke
Seksuaalirikokset ja niiden rangaistavuuteen vaikuttavat tekijät

Tiivistelmä

Opinnäytetyön keskeinen sisältö koostuu rikoslain 20 luvun seksuaalirikoksista, jotka voidaan jakaa seksuaaliseen tekoon pakottaviksi rikoksiksi ja hyväksikäyttörikoksiksi. Työssä selvitettiin seksuaalirikoslainsäädännön historian merkittävimmät muutokset, jonka jälkeen perehdyttiin seksuaalirikosten tunnusmerkistöjen sisältöön nykylainsäädännön mukaan. Lisäksi työssä selvitettiin seksuaalirikoksien rangaistavuuteen vaikuttavat tekijät.

Opinnäytetyön aihevalinnan taustalla oli tekijän mielenkiinto rikosoikeuteen ja seksuaalirikoksiin. Aihevalintaan vaikutti myös seksuaalirikoksien suuri mediahuomio ja kansalaisten osittain puutteellinen tieto seksuaalirikoksista ja niiden rangaistavuuteen vaikuttavista tekijöistä. Työssä on käytetty tutkimusmenetelmänä lainopillista kirjoituspöytätyöstä ja oikeushistorian tutkimusta. Oikeushistorian tutkimuksessa selvitetään seksuaalirikoslainsäädännön muutokset ja lainopillisessa tutkimuksessa selvitetään voimassa olevien oikeuslähteiden avulla ratkaisu tutkimuskysymykseen.

Seksuaalirikoslainsäädännön tarkoitus on suojella jokaisen henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Tätä suojeluobjektia loukkaavat teot ovat rikoslain mukaan rangaistavia tekoja. Seksuaalirikoksien rangaistavuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa yleinen oikeuskäytäntö sekä rikoslain 20 luvussa määritellyt rangaistuksen koventamis-, lieventämis- ja kohtuullistamisperusteet.

Kieli

Sivuja 81

Suomi

Asiasanat

Seksuaalirikokset, rikosoikeus, rangaistavuus, seksuaalinen teko

THESIS
March 2016
Degree Programme in Business
Economics
Tikkarinne 9
FIN 80220 JOENSUU
FINLAND
358-13-260 6800

Author
Heidi Heiskanen

Title
Sex Crimes and Factors Affecting Penalties

Abstract

The main topic of the present paper consist of sex crimes of the criminal code in Finland. Sex crimes can be divided to forcing and abusing crimes. This study also clears the most significant changes in sex crime regulations. In addition, the study focuses on sex crime regulations that are valid today. Moreover, the study explains which factors affect the severity of penalties in sex crimes.

The subject was selected because the author was interested in criminal law and especially in sex crimes and their punishments. The second influential factor was the wide publicity that sex crimes and especially the punishments have gained in media. The study is a juridical research combined with legal history research. The function of juridical research is to find answer to the research question and that of the legal history is to study the development of legislation.

The purpose of sex crime regulations is to protect individual's own sexual self-determination. Acts offending sexual self-determination are punishable in the criminal law. Factors that affect the penalty in sex crimes are, among other things, punishments aggravating circumstances, grounds for mitigation of punishment and making the crime equitable.

Language

Pages 81

Finnish

Keywords

Sex crimes, criminal law, penalty, sexual act

Sisältö

1	Johdanto	6
1.1	Opinnäytetyön tausta ja tavoitteet.....	6
1.2	Tutkimusmenetelmä	9
2	Rangaistussäännösten merkittävimmät muutokset.....	11
2.1	Seksuaalirikossäännösten historia ja kehittyminen.....	12
2.2	Moraalikäsityksestä itsemääräämisoikeuteen.....	16
2.3	Nykytila	17
3	Pakottamisrikokset.....	19
3.1	Seksuaalirikoksen määritelmä	19
3.2	Sukupuolilyhteys ja seksuaalinen teko	21
3.3	Pakottaminen.....	23
3.4	Raiskaus.....	23
3.4.1	Raiskauksen yritys.....	27
3.4.2	Raiskausrikosten rangaistavuus oikeuskäytännön mukaan.....	28
3.5	Törkeä raiskaus	30
3.5.1	Kvalifiointiperusteet.....	30
3.5.2	Raiskauksen kokonaistörkeys.....	37
3.6	Pakottaminen seksuaaliseen tekoon	37
4	Hyväksikäyttörikokset	41
4.1	Seksuaalinen hyväksikäyttö.....	42
4.2	Seksuaalinen ahdistelu	47
5	Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset	49
5.1	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.....	50
5.2	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.....	54
6	Seksuaalirikoksien rangaistavuuteen vaikuttavat tekijät	57
6.1	Rikos ja rangaistus	57
6.2	Rangaistusteoria.....	58
6.3	Rangaistuslajit ja rikosoikeudellinen kontrollijärjestelmä.....	58
6.4	Seksuaalirikoksien syyteoikeus	63
6.5	Sovellettavan lain valinta ja rikoksen yksiköinti.....	65
6.6	Rangaistuskäytäntö	68
6.7	Teon vanhentuminen	71
6.8	Vahingonkorvausvelvollisuus rangaistuksen mittaamisessa.....	71
7	Pohdinta.....	74
	Lähteet.....	78

Lyhenteet

EU	Euroopan unioni.
HE	Hallituksen esitys.
KKO	Korkein oikeus.
KouHO	Kouvolan hovioikeus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö.
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja.
Vp	Valtiopäivä

1 Johdanto

1.1 Opinnäytetyön tausta ja tavoitteet

Suomen rangaistuspolitiikka on ollut lähivuosina usein julkisen mielenkiinnon kohteena ja etenkin tuomituille annetut rangaistukset ovat saaneet paljon mediahuomiota. Moni kokee, että varsinkin seksuaalirikoksista tuomitut rangaistukset ovat epäoikeudenmukaisia. Epäoikeudenmukaisuus rangaistavuudessa onkin nostattanut usein julkisissa keskusteluissa kansan vihan Suomen oikeusjärjestelmää vastaan. Monen mielestä seksuaalirikoksen tehneet saavat liian lieviä rangaistuksia. Kansalaisilla voi kuitenkin jäädä helposti huomaamatta asioita, mitkä ovat *lainkäyttäjille* varsin selviä asioita jokapäiväisessä työssä. Esimerkiksi lainsäädännön tulkinta, rangaistuskäytäntö ja suhteellisuusperiaate voivat olla varsin vieraita käsitteitä tavan kansalaiselle (Leikas 1998, 2). Edellä mainitut seikat ovat tärkeitä tekijöitä, jotka tulee ottaa huomioon tuomioistuimessa tapahtuvassa rangaistusarvioinnissa. Lainkäyttäjällä ei siis ole valtaa tuomita mielivaltaisesti oman tahdon mukaan, vaan rangaistusta harkittaessa on otettava huomioon muun muassa edellä mainitut seikat. Tästä johtuen seksuaalirikoksista annettuja tuomioita ei aina ymmärretä ja oikeuslaitos saa kuulla kunniansa yleisönosastopalstoilla vääränlaisista ja epäoikeudenmukaisista tuomioista.

Tuomioiden lievyydestä noussut keskustelu ei ole kuitenkaan täysin tuulesta temmattua. Tilastojen ja kansallisten vertailujen mukaan raiskauksista sekä muistakin väkivaltarikoksista tuomitut rangaistukset ovat keskimääräistä lievempiä Suomessa kuin muualla Euroopassa (Leikas 1998, 2). Lisäksi seksuaalista ahdistelua koskevassa tuoreessa EU-tutkimuksessa¹ Suomi sijoittuu vertailussa keskiarvoa ylemmäksi, joka tarkoittaa sitä, että Suomessa normaalia useampi joutuu seksuaalisen ahdistelun kohteeksi. (Lappi-Seppälä & Niemi 2015, 89.) Edellä

¹ Vuonna 2014 tehdyssä EU tutkimuksessa on selvitetty, ovatko tutkimukseen osallistuneet vastaajat joutuneet seksuaalisen ahdistelun kohteeksi viimeisen vuoden sisällä tai täytettyään 15 vuotta (Lappi-Seppälä & Niemi 2015, 89).

mainittujen tutkimusten valossa seksuaalirikoksia tapahtuu Suomessa muita EU-maita enemmän ja rangaistuksen teoista ovat lievempiä. Näin ollen voidaan todeta, että kansalaisten negatiivisia reaktioita seksuaalirikoksista annettuihin tuomioihin voidaan pitää perusteltuna.

”Some-tuomioistuimen” jakaessa mielipiteitään rangaistuksista kovin monikaan ei ota huomioon sitä, että lainkäyttäjät ei ole se taho oikeusjärjestelmässämme, joka luo lakeja (Leikas 1998, 3). Näin ollen oikeuslaitosten, kuten tuomioistuinten syyttely ei johda ankarampiin tuomioihin. Lakeja säädetään eduskunnassa ja lakimuutosprosessi voi tulla voimaan kahdella eri tavalla: perustuslain (731/1999) 53 §:n mukaan *kansalaisaloitteesta* tai 73 §:n mukaan *kansanedustajan lakialoitteesta*. Toisin sanoen, jos kansalaiset tahtovat kovempia rangaistuksia, kritiikki tulisi kohdistaa vaikkapa kansalaisaloitteen muodossa eduskunnalle tuomioistuinten arvostelemisen sijaan. Vaikka kritiikin osoittaisikin oikeaan paikkaan, on varsin epätodennäköistä, että mihinkään suuriin ja äkkinäisiin muutoksiin seksuaalirikossäännöksiä rangaistusasteikoissa ryhdyttäisiin.

Lain säätäminen on erittäin *vaativa ja laaja* toimenpide. Seksuaalirikoksien, niin kuin monien muidenkin lakien säännöksiä säädettäessä tulee ottaa huomioon monia tekijöitä. Rikoslainsäädäntö ei ole muuttumaton, vaan lainsäädäntö on si-doksissa varsin vankasti yhteiskunnan muutoksiin. (Laine 2014, 51.) Rangaistusta säädettäessä on otettava huomioon *yhteiskunnan vallitsevat periaatteet*, eli se, mikä katsotaan tällä aikakaudella olevan tarpeellista säätää rangaistavaksi. Lisäksi rikoslaissa on säilytettävä tietynlainen *suhteellisuus* jokaisen rangaistavan teon välillä. Jotta säännöksiä välinen suhteellisuus saadaan pysymään, *lakeja tulee säätää varoen ja vähän kerrallaan*. Amnestyn vuonna 2010 tekemän tutkimuksen mukaan muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomi on ollut hitaampi uudistamaan omaa seksuaalirikoslainsäädäntöään (Yle 2010). Yksi syy tälle tutkimuksen esiin tuomalle lainsäädännön kehityksen hitaudelle voi olla juuri edellä mainittu ”varoen ja vähän kerrallaan” periaate.

Vaikka Suomen seksuaalirikoslainsäädännössä vaikuttaisikin edellä mainittujen tutkimusten valossa olevan parantamisen varaa, on lainsäädäntö kokenut viime

vuosien aikana muutoksia parempaan suuntaan. Lähemmin tarkasteltuna seksuaalirikoksien rangaistuskäytäntö on lähivuosien lakimuutosten myötä ankaroitunut. Lakimuutosten yhteydessä on pyritty ankaroittamaan seksuaalirikosten rangaistuskäytäntöä muun muassa siten, että rikoksen minimirangaistusta on korotettu. Esimerkiksi uuden lakimuutoksen (540/2011) myötä rikoslain (39/1889) 20:6 §:n mukaisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön minimirangaistusta nostettiin 14 päivästä 4 kuukauden vankeusrangaistukseen (Ojala 2012, 18). Lisäksi uusiin lakimuutoksiin (509/2014) kumosi rikoslain 20:3 §:n mukaisen sukupuoliyhteyden pakottamissäännöksen. Kyseinen säännös siirrettiin rikoslain 20:1 §:n raiskaussäännöksen alle. Muutos johti muun muassa niin sanotun ”lievän raiskauksen” rangaistusasteikon koventumiseen. Aiemmin voimassa olleen rikoslain 20:3 §:n mukaan sukupuoliyhteyden pakottamisen rangaistusasteikko oli vankeutta vähintään 14 päivää ja enintään kolme vuotta. Lakimuutoksen myötä 20:1.3 §:n mukaan tekijä tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. (LaVM 4/2014 vp, 4.)

Seksuaalirikoksiin kohdistuneen kansan suuren mielenkiinnon voidaan olettaa johtuvan *itseääräämisoikeuden* kokemista yhteiskunnallisista muutoksista vuosien saatossa. Tämä tarkoittaa sitä, että nykypäivänä oma itseääräämisoikeus tiedostetaan paremmin ja jokainen teko, joka loukkaa henkilön itseääräämisoikeutta, tulisi säätää rangaistavaksi. Mielenkiintoa selittävänä tekijänä voidaan seksuaalirikoksiin perehtyneen Ojalan (2014a) mukaan pitää sitä, että nykyisin ihmiset ymmärtävät paremmin seksuaalisen itseääräämisoikeuden suojeltavana oikeushyvä ja yhä useampaa tekoa pidetään nykyisin seksuaalista itseääräämisoikeutta loukkaavana tekona. Kaikki sellaiset teot, jotka objektiivisen arvioinnin kannalta loukkaavat seksuaalista itseääräämisoikeutta, tulisi kriminalisoida (Ojala 2014b, 5).

Koska yhteiskunta on jatkuvasti muutosten kourissa, voi raja siitä millainen teko on seksuaalirikoslainsäädännön valossa rangaistava hämärtyä kansalaisten silmissä. Näin ollen seksuaalirikoksien tunnusmerkistön tarkemmalle määrittelylle sekä niiden rangaistuskäytännön selvitykselle nykylainsäädännön puitteissa on tarvetta. Opinnäytetyön tarkoituksena on luoda kattava kokonaiskäsitys siitä, mitkä seksuaalirikokset ovat rangaistavia tekoja, millä tavalla teoista rangaistaan

ja mitkä seikat vaikuttavat rangaistukseen. Opinnäytetyön tärkeänä osana on myös käydä läpi seksuaalirikossäännösten keskeisimpiä ja merkityksellisimpiä muutoksia 1900-luvun alusta tähän päivään. Opinnäytetyön tarkoitus on myös auttaa hahmottamaan esimerkiksi seksuaalisten pakottamisrikosten ja hyväksikäyttörikosten eroavaisuudet.

Opinnäytetyö keskittyy seksuaalirikoksiin rikosoikeudellisesta näkökulmasta ja näin ollen pääteemana työssä on seksuaalirikoksien tunnusmerkistöt, rangaistavuus ja siihen vaikuttavat tekijät. Seksuaalirikoksen uhriksi joutuminen on henkilölle erittäin traumaattinen kokemus, joka voi herättää uhrissa paljon erilaisia psykologisia tunteita. Opinnäytetyö on kuitenkin rajattu koskemaan ainoastaan seksuaalirikoksia lainsäädännön näkökulmasta. Näin ollen opinnäytetyön ulkopuolelle jäävät psykologiset tekijät, eli esimerkiksi se kuinka seksuaalirikos vaikuttaa uhriin henkisesti.

Opinnäytetyön painopiste rajautuu tarkemmin rikoslain 20 luvun 1–8 §:iin, jotka jakautuvat raiskausrikoksiin, seksuaaliseen tekoon pakottamiseen, seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin. Opinnäytetyössä tarkastelun ulkopuolelle näin ollen jäävät rikoslain 20:8–9a §:n taloudelliset seksuaalirikokset. Lisäksi opinnäytetyön ulkopuolelle jäävät rikoslain 17:18–18a §:n sukupuolisiveellisyttä loukkaavien kuvien levittämisrikokset.

1.2 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä on pääsääntöisesti käytetty lainopillista tutkimusmenetelmää, jonka avulla on pyritty määrittelemään seksuaalirikokset sekä niiden rangaistukseen vaikuttavat tekijät. Opinnäytetyössä on käytetty myös oikeushistorian tutkimusmenetelmää, jonka tarkoituksena on ollut selvittää, millainen seksuaalirikoksien rangaistusnormisto on ollut ennen tänä päivänä voimassa olevaa lakia.

Lainopillinen tutkimusmenetelmä, eli lainoppi rakentuu siten, että voimassa olevia *oikeuslähteitä* käytetään etusija- ja käyttöjärjestyssääntöjen mukaisessa järjestyksessä. Lainopin keskeisin tarkoitus on selvittää, millainen voimassa olevan lainsäädännön sisältö on käsiteltävässä tutkimusongelmassa. Lisäksi lainopin avulla pyritään antamaan vastaus muun muassa siihen, miten tilanteessa tulisi toimia voimassa olevan oikeusjärjestyksen mukaan. Lainopillisen tutkimusmenetelmän perustarkoituksena onkin siis tutkia voimassa olevan oikeusjärjestyksen sääntöjä sekä sen avulla selventää lain sisältöä, eli tulkita lakia. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 21–22.)

Lainopillinen tutkimus lähtee siitä, että sen avulla pyritään tulkitsemaan oikeuslähteitä. Etusija- ja käyttöjärjestyksen mukaan lait sekä muut säädökset ovat etusijalla tärkeimpinä oikeuslähteinä. Säädösteksti on kuitenkin varsin usein moniselitteistä sekä epätäsmällistä ja sisältö jää monesti epäselväksi. Näin ollen säädöksen tulkinnassa käytetään usein apuna muita oikeudellisia lähteitä, joita ovat esimerkiksi hallituksen esitykset, oikeustapaukset sekä oikeuskirjallisuus. (Husa ym. 2008, 20.)

Oikeuslähteet voidaan jakaa kolmeen eri osaan: vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat muun muassa laki sekä maan tapa. Lailla tarkoitetaan jokaista säädöstä eli perustuslakia, asetuksia, kansainvälisiä sopimuksia, EU/EY-oikeuden säädöksiä, ministeriöiden ja valtioneuvoston päätöksiä sekä lisäksi hallintoviranomaisen antamia ohjeita ja määräyksiä. Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat muun muassa lainsäätäjän tarkoitus sekä tuomioistuinratkaisut. Tuomioistuinratkaisuihin perehtyminen voi helpottaa lain tarkoituksen selvitystä varsinkin silloin, kun tuomioistuimella on varsin vakiintunut tulkintalinja. Sallittuja oikeuslähteitä ovat yleinen oikeustiede sekä lisäksi oikeushistorialliset ja oikeusvertailevat argumentit. (Husa ym. 2008, 32–33, 60.)

Oikeushistoria on lainopin ohella oma itsenäinen tutkimusala. Oikeushistorian tarkoituksena on tutkia oikeutta historiatutkimuksen menetelmin. Oikeushistoria tutkii oikeudellisen ajattelun sekä oikeusnormien kehitystä yhteiskunnassa. Sen

avulla pyritään tuottamaan tietoa menneiden aikakausien oikeuskäytännöstä. Oikeushistorian tutkimuksen avulla voidaan myös tutkia sitä, miten jokin voimassa oleva sääntely on syntynyt. Oikeushistoria pyrkii ottamaan lain kehityksen tutkimuksessa huomioon muun muassa yhteiskunnallisen kehityksen sekä paikallisen kulttuurin. (Husa ym. 2008, 21–22.)

Tämän opinnäytetyön oikeushistoriallisen tutkimuksen tarkoituksena on tutkia seksuaalirikossääntelyn keskeisimpiä muutoksia 1900-luvun alkua ajoilta tähän päivään. Opinnäytetyön oikeushistoriallisen tutkimusmenetelmän tarkoituksena on valottaa juuri sitä kehityskaarta, miten seksuaalirikossäännökset ovat muuttaneet moraalialueita luovista säännöistä tämän päivän seksuaalista itsemääräämisoikeutta suojeleviksi laeiksi. Kuviossa 1 on esitetty, kuinka oikeushistorian tutkimusta hyödynnetään tässä opinnäytetyössä.

Kuvio 1. Seksuaalirikosten kehitys oikeushistorian tutkimuksen näkökannalta.

2 Rangaistussäännösten merkittävimmät muutokset

Seksuaalirikoslainsäädäntöön on tehty useita muutoksia vuosien varrella 1900-luvun alkua ajoilta tähän päivään saakka. Lukuisat muutokset seksuaalirikoslainsäädännössä kuvastavat sitä, että sopivan tasapainon saavuttaminen rangaistussäännösten tasolla on erittäin vaikeaa (Ojala 2014b, XI). Tasapainon saavuttamisesta hankalan tekee yhteiskunnan jatkuva muutos. Se, mikä on esimerkiksi 50 vuotta sitten ollut rangaistava teko, ei välttämättä tänä päivänä ole kriminalisoitu. Esimerkiksi vuoden 1889 Suomen suuriruhtinaan rikoslaki sisältää useita

sellaisia säännöksiä, jotka eivät enää nykyainsäädännössä ole voimassa. Sellaiset teot kuin *huoruus*² ja *salavuoteus*³ ovat olleet rikoslain kehityksen alkuajoilla 1900-luvulla rangaistavia tekoja. Nyky-yhteiskunnassa edellä mainittuja tekoja ei kuitenkaan enää pidetä rangaistavina, sillä ne eivät loukkaa kenenkään seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Yhteiskunnan kehittyessä erilaiset arvot ja ajattelutavat muokkaantuvat. Aiemmin yhteiskunnassa on vallinnut selvä siveellisyyteen pyrkivä ajattelumalli, jota on pyritty ohjaamaan seksuaalirikoslainsäädännön avulla. Nykyisin seksuaalirikoslainsäädännöllä halutaan suojata jokaisen henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

2.1 Seksuaalirikossäännösten historia ja kehittyminen

Suomen rikoslaki astui voimaan vuonna 1889, jolloin seksuaalirikossäännökset oli säädetty ainoastaan absoluuttisen seksuaalimoraalin ylläpitoa varten. Seksuaalirikoslainsäädännön tarkoituksena on rikoslain synnyn alkuajoilla ollut siveellisyyden ja yleisen sukupuolimoraalin suojaaminen. Vuonna 1889 Suomen suuriruhtinaan rikoslain 20 luvun otsikkona oli ”Luvattomasta sekaantumisesta ja muusta haureudesta”. Säännöksen mukainen *sekaantuminen* tarkoitti vaginaalista sukupuoliyhteyttä ja *Haureus* oli puolestaan käsite sukupuoliurille ja -siveellisyydelle. (Matikkala 2010, 93.) Edellä mainitusta haureus-käsitteen merkityksestä voidaan päätellä, että seksuaalirikoslainsäädännön tarkoituksena on ollut ohjata ihmisiä oikeanlaiseen seksuaaliseen käyttäytymiseen. Sekaantuminen-käsitteestä voi huomata, että tuolloin seksuaalirikoslainsäädäntö on suojellut suurimmaksi osaksi ainoastaan naisia. Seksuaalirikoslainsäädännön säännökset ovat toimineet kirjoitettuina ohjeina tuollaiselle oikeanlaiselle käytökselle ja jos sukupuoliuria ei noudattanut, seurasi rangaistus.

² Huoruudella tarkoitetaan sellaista tilannetta, jossa avioliitossa oleva henkilö on sukupuoliyhteydessä muun kuin oman puolisonsa kanssa (Sorainen 2006, 354).

³ Salavuoteudella tarkoitetaan ei-aviollista sukupuoliyhteyttä (Sorainen 2006, 354).

Vuoden 1889 Suomen suuriruhtinaan rikoslain 20:1–5 §:ssä säädettiin rangaistavaksi muun muassa *insesti* ja *sukupuoliyhteyden harjoittaminen kielletyssä povessa*, eli sukupuoliyhteys oman lapsen kanssa. Tuolloin voimassa olleen rikoslain 20:1 §:n mukaan lapseensa sekaantunutta tulee rangaista kuritushuoneella⁴ vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi. Lisäksi uhriksi joutunut lapsi oli tuomittava myös kuritushuoneeseen enintään neljäksi vuodeksi taikka vankeuteen vähintään kuudeksi vuodeksi. Suomen suuriruhtinaan rikoslain 20:6 §:ssä säädettiin *holhotin* ja yleiseen laitokseen joutuneen kanssa makaamisesta. Tällaisesta teosta rangaistuksena tekijälle oli kuritushuonetta korkeintaan kolme vuotta tai vankeutta vähintään kolme kuukautta ja enintään kolme vuotta.

Suomen suuriruhtinaan rikoslain 20:7 §:ssä puolestaan kiellettiin seksiteot tyttöjen kanssa. Makaaminen alle 18-vuotiaan tytön kanssa oli kiellettyä ja tekijä joutui teosta kuoritushuoneeseen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi tai vankeuteen vähintään kuukaudeksi. Lisäksi 20:8 §:ssä säädettiin rangaistavaksi makaaminen mielipuolen naisen tai palkkapiian kanssa. Mielipuolen naisen kanssa makaamista koskevan rangaistussäännöksen tarkoituksena oli estää epämieluisat raskaudet, ettei mielipuolia pääsisi syntymään lisää (HE 52/1970 vp, 3).

Myös naimattoman miehen ja naisen välinen sukupuoliyhteys, eli salavuoteus oli Suomen suuriruhtinaan rikoslain 20:9 §:n mukaan rangaistavaksi säädetty teko. Lisäksi haureus saman sukupuolen edustajan kanssa oli 20:12 §:ssä rangaistavaksi säädetty teko. Myös kuppataudin tartuttaminen toiseen oli 20:13 §:n mukaisesti rangaistava teko.

Seksuaalirikoksista oli tuon vuoden rikoslain mukaan säädetty myös 25 luvussa. Väkininmakaaminen taikka tunnottoman naisen makaaminen oli rikoslain 25:4 - 5 §:ssä rangaistava teko. Edellä mainitussa säännöksessä uhrina pystyi olemaan ainoastaan nainen. Lisäksi tekijänä ei voitu tuomita aviopuolisoa. Edellä mainittujen säännöksien lisäksi rikoslain 19 luvussa säädettiin erikseen aviorikoksista.

⁴ Kuritushuonerangaistuksessa tekijää säilytettiin yhdessä paikassa ja pidettiin ahkerasti työssä. Lisäksi tekijän rikollista käytöstä pyrittiin parantamaan opetuksella ja kurilla. (Köngäs 2008, 42.)

Tällaisia aviorikoksia olivat muun muassa huoruus sekä kaksinnaimisrikokset. (Matikkala 2010, 94.)

Edellä mainittujen vuoden 1889 rikoslain seksuaalirikossäännöksiä tarkastellessa voi huomata, kuinka paljon sen aikainen käsitys seksuaalirikoksista eroaa tämän päivän käsityksestä. Voidaankin todeta, että seksuaalirikokset olivat vuoden 1889 rikoslaissa säädetty toimimaan ohjenuorana moraalisesti oikealle seksuaalikäyttäytymiselle. Säännöksistä on huomattavissa, että suurin osa pykälistä sisältää jonkin sen ajan mukaan moraalisesti paheksuttavan seikan. Esimerkiksi salavuoteus naimattomien kesken ja huoruus oli kiellettyä.

Tänä päivänä edellä mainitut teot eivät ole rangaistavaksi säädettyjä. Vaikkakin esimerkiksi *huoruus, eli ”pettäminen”* voidaan katsoa moraalisesti paheksuttavaksi teoksi, ei sen kriminalisoinnilla olisi nykypäivänä merkitystä. Nykypäivän yhteiskunnan arvot ovat muuttuneet paljon, eikä seksuaalirikoslainsäädännön tarkoitus ole enää seksuaalimoraalin ja -siveellisyyden ohjaaminen. Nykyisin seksuaalirikoslainsäädäntö on kehittynyt suojaamaan ihmisten seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Näin ollen voidaan todeta, että pettämisen ei katsota olevan kenenkään seksuaalista itsemääräämistä loukkaava teko, joten teon kriminalisoinnille ei ole tarvetta.

Kun puolestaan tarkastellaan vuoden 1889 rikoslain seksuaalirikosten rangaistuksia, voidaan huomata, että myös rangaistusten osalta on tapahtunut huomattavaa kehitystä. Esimerkiksi vuoden 1889 Suomen suuriruhtinaan rikoslain 20:1 §:n mukaan myös seksuaalisen teon kohteeksi joutunutta lasta rangaistiin teosta. Näin ollen voidaan todeta, että tuona aikana syyllisenä tapahtumaan voitiin pitää myös täysi-ikäisen tekijän lisäksi lasta. Näin ollen katsottiin, että sekä tekijän että lapsen rankaiseminen katsottiin tarpeelliseksi seksuaalimoraalin ohjaamiseksi. Nykypäivänä seksuaalirikoslainsäädännön tarkoitus on *suojella* uhria, ei rangaista.

Vuonna 1926 rikoslakiin tehtiin muutoksia, jolloin sukupuolimoraalia ja -siveellisyttä ohjaavasta vaikutuksesta alettiin luopua. Lakimuutoksessa (24/1926) ri-

koslain 20:9 §:n mukainen salavuoteus dekriminisoitiin. Lisäksi ainoastaan naisia suojannut rikoslain 25:4–5 §:n mukaiset naisen väkisinmakaamista koskevat säännökset muutettiin sukupuolineutraaleiksi. Rikoslaki koki jälleen uusia muutoksia seksuaalirikoksien osalta muun muassa, kun prostituution harjoittaminen dekriminisoitiin vuonna 1936 ja huoruus vuonna 1948. (Matikkala 2010, 94–95.) Edellä mainittujen säännösten kumoamisen voidaan katsoa kuvastavan uutta ajattelutapaa. Seksuaalirikoksista rankaisu oli aiemmin 1900-luvun alussa perustunut siihen, että sukupuolielämä kuuluu ainoastaan avioliittoon ja rangaistus-säännöksillä ohjattiin ihmisten siveellisyyttä ja seksuaalimoraalista käytöstä. Lisäksi ainoastaan naisia ja tyttöjä suojanneiden pykälien muuttaminen sukupuolineutraaleiksi oli selvä edistysaskel kohti tasa-arvoista seksuaalirikoslainsäädäntöä.

Vaikka rikoslakiin oli tehtykin useita muutoksia, sukupuolimoraalia pyrittiin suojelemaan voimakkaasti rikoslainsäädännön keinoin vielä 1970-luvulle saakka, kunnes rikoslain 20 luku uudistettiin kokonaan. Lakimuutoksen taustalla vaikutti vuonna 1962 ratifioitu pohjoismaiden yhteistyötä koskeva sopimus (SopS 28/1962 eli *Helsingin sopimus*) (HE 52/1970 vp, 1). Kyseisen sopimuksen tarkoituksena oli yhtäläistää pohjoismaiden rikoslainsäädäntöä (Matikkala 2010, 95).

Vuoden 1971 lakimuutoksen tarkoituksena oli luoda seksuaalirikossäännökset suojamaan yksilöiden seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Vaikka siveellisyysvaatimuksesta ei kokonaan luovuttukaan, kumottiin rikoslain joitakin moraalin ja siveellisuuden ohjaukseen viittaavia säännöksiä. Esimerkiksi säännös sukupuoliyhteyden harjoittaminen mieluun naisen kanssa kumottiin. Myös 18 vuotta täyttäneiden henkilöiden yhteisymmärryksessä tapahtuneita homoseksuaalisia tekoja koskeva säännös kumottiin. (HE 52/1970 vp, 3.) Perusteluina muutokselle oli se, että seksuaalinen elämä voi olla hyvinkin erilaista eri ihmisillä ja säännösten tulisi olla neutraaleja tässä suhteessa (HE 6/1997 vp, 160). Lisäksi kaikki seksuaalirikokset koottiin rikoslain 20 luvun alle ja luvun otsikoksi tuli ”Siveellisyysrikoksista” (Matikkala 2010, 95).

Vuoden 1971 lakimuutoksen seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön lähtökohdaksi otettiin moraalikäsitteestä riippumaton yksilönsuojan periaate. Rangaistussäännöksillä ei pystytty enää tarkoituksenmukaisesti ohjaamaan sukupuolista käyttäytymistä eikä rikoslainsäädäntö ole siten tarkoituksenmukainen keino sukupuolimoraalin ylläpitämiseen. (HE 52/1970 vp 1.) Lakimuutoksen myötä Suomessa alettiin luopua rikoslainsäädännön sukupuolimoraalia ohjaavasta vaikutuksesta yhä enemmän määrissä (Ojala 2014b, 3).

2.2 Moraalikäsityksestä itsemääräämisoikeuteen

1990-luvulla seksuaalirikoksia koskevat rangaistussäännökset kokivat jälleen varsin merkittäviä ja mittavia uudistuksia. Yksi merkittävä muutos seksuaalirikoksien rangaistavuudessa tapahtui vuonna 1994 voimaan tullessa lakiuudistuksessa. Lakiuudistuksen myötä *väkisinmakaamisen* rangaistavuus ulotettiin koskemaan myös avioliiton sisällä tapahtuneita tekoja. (HE 365/1992 vp, 4). Aiemman lain mukaan aviomiestä ei voida lain mukaan rangaista oman vaimonsa väkisinmakaamisesta (HE 52/1970, vp 2). Perusteluina uudelle lakimuutokselle pidettiin sitä, ettei avioliitto saisi johtaa huonompaan oikeudelliseen turvaan kuin muut parisuhteen muodot (HE 365/1992 vp, 3).

Ennen vuoden 1994 lakimuutosta oman puolisonsa väkisinmakaaminen oli sallittua. Tuon ajan käsityksen mukaan avioliittoa pidettiin tietynlaisena lupauksena seksuaalisesta kanssakäymisestä. Nykypäivänä oman puolison väkisinmakaaminen on rangaistava teko, joka on kriminalisoitu muun muassa rikoslain 20:1 §:n mukaisessa raiskaussäännöksessä sekä rikoslain 20.2 §:n mukaisessa törkeän raiskauksen säännöksessä. Oman puolison raiskaamista pidetään nykyisin erittäin moitittava tekona, joka loukkaa henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta voimakkaasti ja teosta rankaiseminen on näin ollen selvästi perusteltua.

Rikoslain kokonaisuudistus toteutettiin vuonna 1999. Rikoslain muuttamisesta annettu laki (563/1998) toi useita muutoksia seksuaalirikoksiin liittyen. Lakiuudistuksessa seksuaalirikossäännösten yhdeksi tavoitteeksi asetettiin *seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaaminen*. Haluttiin, että seksuaalirikoslainsäädäntö

pohjautuisi liberaalille käsitykselle, jonka seurauksena valmistelutöissä korostettiin seksuaalirikossäännösten sukupuolineutraaliutta. (Hirvelä 2006, 54.) Tämä tarkoittaa sitä, että jokaisella tulisi olla oikeus itse päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään, kunhan hän ei loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta (Kanerva 2012, 9). Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden nousemista korkeimmaksi suojeluintressiksi korostettiin muun muassa sillä, että säännöksiä tulisi olla sukupuolineutraaleja, eikä itsemääräämisoikeuden loukkaamiseen vaikuta se, ovatko osapuolet naimisissa tai avoliitossa (Utriainen 2010, 133).

1999 voimaan tulleessa lakiuudistuksessa vanhanaikaisia säännöksiä oli tarkoitus modernisoida kieleltään ja sisällöltään (Honkatukia, Niemi-Kiesiläinen & Näre 2000, 150). Lakiuudistuksen myötä luovuttiin haureus-käsitteestä sen epämääräisyyden vuoksi. Haureuden tilalle tulivat käsitteet *seksuaalinen teko* ja *sukupuoliyhteys*, joille kummallekin määriteltiin tarkat määritelmät lainsäädännöllisten aukkojen poistamiseksi. (Utriainen 2010, 114–115.) Ennen lakimuutosta seksuaalirikoksista puhuttiin vielä siveellisyysrikoksina. Lakimuutoksen myötä siveellisyysrikos-nimike muutettiin seksuaalirikos-nimikkeeksi (Ojala 2014b, 3). Lisäksi *väkisinmakaamisen* sijasta alettiin käyttää *raiskaus*-termiä ja samalla teko porrastettiin kolmeen eri törkeysasteeseen: rikoslain 20:1 §:n mukaiseen raiskaukseen, rikoslain 20:2 §:n mukaiseen törkeään raiskaukseen ja rikoslain 20:3 §:n mukaiseen sukupuoliyhteyteen pakottamiseen (Utriainen 2010, 132).

1990-luvulla alettiin luopua kokonaan seksuaalirikoslainsäädännön moraalialue ohjaavasta vaikutuksesta ja lainsäädäntöä pyrittiin asettamaan nyky-yhteiskunnan arvoja vastaavalle tasolle. Seksuaalirikoslainsäädännön tarkoitus ei siis enää ole ohjata henkilöiden seksuaalista käyttäytymistä, vaan turvata sitä.

2.3 Nykytila

Seksuaalisuus on nyky-yhteiskunnassa olennainen osa elämää ja seksuaalisuuteen kohdistuvat loukkaukset voivat aiheuttaa uhrille suurta vahinkoa. Tämän takia rangaistussäännöksiä tarvitaan tänä päivänä suojelemaan kaikkia, niin aikuisia kuin lapsiakin sekä miehiä että naisia seksuaalirikoksilta. (HE 6/1997 vp 160).

Voidaankin todeta, että lukuisten lakimuutosten myötä ihmiset ovat saaneet vaiheittain oikeuden omaan henkilökohtaiseen seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja intimitettiin (Kotanen 2010, 370).

Seksuaalista itsemääräämisoikeutta vahvistettiin entisestään viimeisimmän seksuaalirikoslainsäädäntöä koskevan lakimuutoksen (509/2014) myötä. Lakimuutoksessa rikoslain 20:3 §:n mukainen säännös pakottamisesta sukupuoliyhteyteen kumottiin ja näin ollen teosta, jota on pidettävä raiskauksen perustekomuotoa lievempänä, rangaistaan rikoslain 20:1.3 §:n mukaan. Lisäksi törkeää raiskausta koskevaan säännökseen lisättiin kohta, jossa rikoslain 20:2.1 § 3 k:n mukaan raiskaus on tuomittava aina törkeänä, jos uhri on ollut tekohetkellä alle 18-vuotias. (HE 216/2013 vp, 1, 36.)

Nykypäivänä korostetaan seksuaalirikoslainsäädännön tarkoituksena olevan moraalien luomisen sijaan seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojeleminen. Vaikka modernin oikeusvaltion yksi kriminalisointiperiaatteista on, ettei niin sanottuja moraalikriminalisointeja tule säätää, täysin moraalivapaata rikoslainsäädäntöä tuskin on olemassa. (Ojala 2014b, 4; Matikkala 2010, 96.)

Rikoslainsäädännön tavoitteena nykypäivänä on oikeushyvien, eli jonkin tärkeän edun suojeleminen (Frände 2005, 22). Esimerkiksi seksuaalinen koskemattomuus on tällainen suojeltava oikeushyvä. Kaikkien kriminalisointien taustalla tulisi olla jokin oikeushyvä ja sen suojeleminen. Kaikkien kriminalisointien taustalla tulisi olla jokin oikeushyvä ja sen suojeleminen (Melander 2002, 946). Näin ollen lainsäädännöllä ei tule pyrkiä saattamaan voimaan mitään seksuaalisia moraalikäsityksiä. Seksuaalirikoslainsäädäntöä, niin kuin muitakin lakeja säätäessä tulee pohtia moraalisen tuomittavuuden sijaan sitä, liittyykö tekoon oikeushyvän loukkaamisen vaara. Esimerkiksi "huoraaminen" on ehkä moraalisesti tuomittavaa, mutta lähemmin tarkasteltuna sellainen teko ei loukkaa kenenkään seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Näin ollen "huoraamisen" kriminalisoinnille ei ole nähty olevan tarvetta. (Matikkala 2010, 96–97.)

Kriminalisointiin vaikuttaa oikeushyvän suojeleminen lisäksi kriminalisoinnin tuomat hyödyt. Jos teon, tässä tapauksessa esimerkiksi "huoraamisen" haitat

ovat suuremmat kuin hyödyt, tekoa ei tule kriminalisoida. Lisäksi kriminalisoitavaksi pohdittavalle teolle tulisi löytää ensisijaisesti muita ratkaisuvaihtoehtoja kriminalisoinnin sijaan. (Matikkala 2010, 97.) Tekojen kriminalisoinnin ydinajatus on *ultima ratio – periaate*, jonka mukaan kriminalisointi on vasta viimesijainen keino (Frände 2005, 25). Rikosoikeudellisen järjestelmän olemassa olon tarkoitus tänä päivänä on nimenomaan *suojata tärkeinä pidettäviä etuja loukkauksilta*. Tämä tarkoittaa sitä, että jollei teon kriminalisoinnilla voida suojata mitään etua, tulee kriminalisoinnista luopua (Nuutila 1997, 40).

3 Pakottamisrikokset

Luvun tarkoituksena on taustoittaa millaisia rikoksia seksuaalirikokset ovat *nykylainsäädännön* mukaan. Ensimmäisenä määritellään seksuaalirikoksiin liittyvät ydinkäsitteet, jonka jälkeen perehdytään syvemmin eri seksuaalirikoksiin. Tässä luvussa käyn läpi tarkemmin seksuaaliset *pakottamisrikokset*, joita ovat rikoslain 20:1 §:n mukainen raiskaus, 20:2 §:n mukainen törkeä raiskaus ja 20:4 §:n mukainen seksuaaliseen tekoon pakottaminen. Tarkoituksena on käydä läpi edellä mainittujen rikoksien rikostunnusmerkistöt sekä avata tunnusmerkistöjä tuomioistuimien oikeustapauksien avulla. Muut seksuaalirikokset käyn läpi tarkemmin seuraavissa luvuissa.

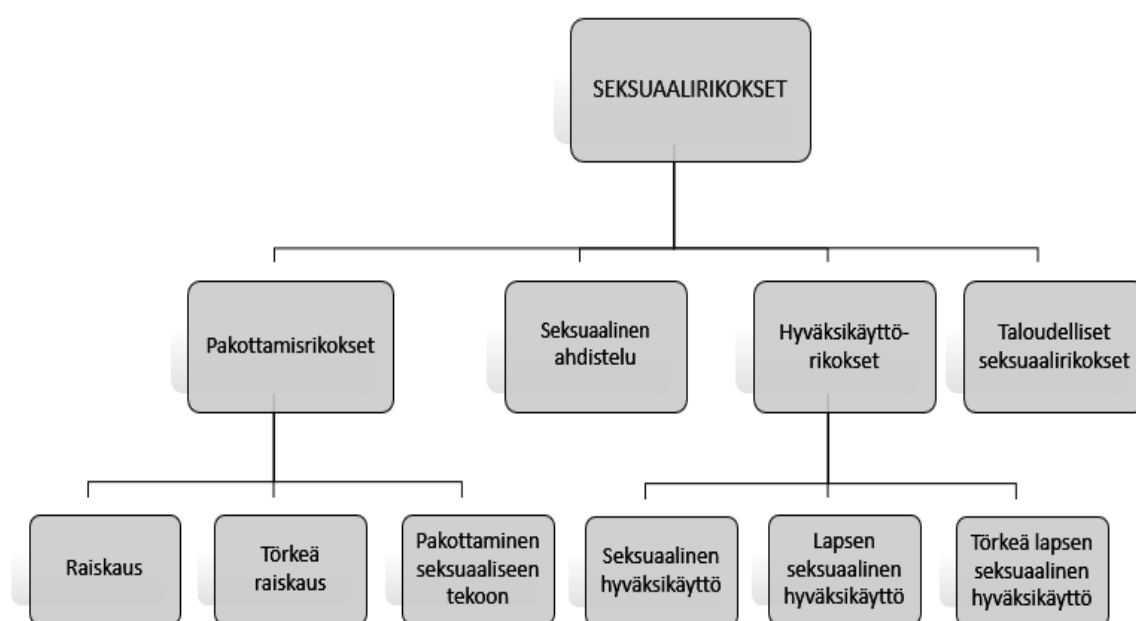
3.1 Seksuaalirikoksen määritelmä

Jokaisella ihmisellä on perustuslain (731/1999) 7.1 §:n mukaan oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Edellä mainittua perusoikeutta toteutetaan erityisesti kriminalisoimalla edellä mainittuihin oikeushyviin kohdistuvat loukkaukset rikoslaissa (HE 309/1993 vp, 50). Perusoikeudet ovat keskeinen osa Suomen perustuslakia ja modernia oikeusvaltiota, jossa tarkoituksena on suojata kansalaisten tietyt perusoikeudet (Aarnio 2002, 5). Perustuslaista voidaan johtaa joitakin intressejä, joita tulisi suojella muun lainsäädä-

dännön avulla. Esimerkiksi rikosoikeuden tarkoituksena on suojella tällaisia tärkeinä pidettyjä intressejä, eli oikeushyviä (Hirvelä 2006, 39). Tällainen suojeltava oikeushyvä on esimerkiksi seksuaalinen itsemääräämisoikeus, joka on jokaisen ihmisen *vapaus* päättää itsestään ja seksuaalisesta käyttäytymisestään. (Ojala 2014b, 5).

Seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukataan kaikista selvimmin, kun tekijä pakottaa toisen seksuaaliseen tekoon *vasten tahtoaan*, eli tekee seksuaalirikoksen (HE 6/1997 vp, 173). Näin ollen voidaan katsoa, että seksuaalirikokset rikkovat voimakkaasti perustuslain 7.1 §:n mukaista jokaisen oikeutta elämään, vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Seksuaalirikokset ovat rikoslaisissa kriminalisoituja tekoja, joista seuraa rangaistus. Suomen rikoslain 20 luvussa rangaistaviksi seksuaalirikoksiksi on säädetty muun muassa rikoslain 20:1–2 §:n mukaiset *raiskausrikokset*, 20:4 §:n mukainen *pakottaminen seksuaaliseen tekoon*, 20:5 §:n mukainen *seksuaalinen hyväksikäyttö*, 20:5a §:n mukainen *seksuaalinen ahdistelu*, sekä 20:6–8c §:n mukaiset *lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset* sekä 20:9–9a §:n mukaiset *taloudelliset seksuaalirikokset*. Oheisessa kuviossa 2 on esitetty kuinka seksuaalirikokset jäsentyvät rikoslain 20 luvussa.

Kuvio 2. Seksuaalirikoksien jaottelumalli.

Tässä opinnäytetyössä käsitellään edellä mainituista seksuaalirikoksista ainoastaan raiskausrikokset, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö ja seksuaalinen ahdistelu. Lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista käsitellään ainoastaan rikoslain 20:6 §:n mukainen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja 20:7 §:n mukainen törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Käsittelyn ulkopuolelle jäävät taloudelliset seksuaalirikokset.

3.2 Sukupuoliyhteys ja seksuaalinen teko

Seksuaalirikoslainsäädäntö perustuu rankaisemaan sellaisista teoista, joissa uhuriin kohdistuu moitittavina pidettäviä *erilaisia* seksuaalisia tekoja. Edellä mainitut teot voidaan jaotella kahteen osaan tekotavan mukaan: *sukupuoliyhteyteen* ja *seksuaaliseen tekoon*. (Utriainen 2010, 122, 124.)

Sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan rikoslain 20:10.1 §:n mukaan sukupuolielimellä tehtävää sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa toisen kehoon *seksuaalista tunkeutumista* sekä toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon. Näin ollen sukupuolielimellä tapahtuva tunkeutuminen voi olla sukupuolielimeen kohdistuvaa, anaalista tai oraalista sukupuoliyhteyttä (HE 6/1997 vp, 202). Sukupuoliyhteytenä voidaan pitää myös esineellä tapahtuvaa seksuaalista tunkeutumista sukupuolielimeen (Ojala 2014b, 66). Säännöksen tarkoittaman tunkeutumisen tulee olla seksuaalista, joka tarkoittaa sitä, että teon tulee olla jommankumman osapuolen näkökulmasta katsottuna seksuaalinen. Esimerkiksi tavanomaiset gynekologiset toimenpiteet eivät täytä säännöksen tarkoittamaa seksuaalista luonnetta. (Matikkala 2010, 99.)

Ennen rikoslainmuutosta (509/2014) peräaukkoon tunkeutumisen katsottiin olevan sukupuoliyhteyttä vain silloin, kun tunkeutuminen tapahtuu sukupuolielimellä. Lakimuutosta perusteltiin muun muassa sillä, että esineellä peräaukkoon tunkeutuminen voidaan katsoa usein muita sukupuoliyhteyksiä vakavammaksi tekotavaksi, sillä teon katsotaan olevan varsin nöyryyttävä ja kivulias (HE 216/2013 vp, 39–40.) Edellä mainittu sukupuoliyhteyden määritelmän laajentuminen koskee

kuitenkin vain peräaukkoon kohdistuvaa esineellä tapahtuvaa tunkeutumista. Näin ollen esimerkiksi tekopeniksellä tapahtuva tunkeutuminen toisen suuhun ei katsota olevan lain määritelmän mukainen sukupuolilyhteys. (Ojala 2014b, 66–67.)

Seksuaalinen teko on rikoslain 20:10.2 §:n mukaan sellainen teko, jossa tekijä sekä teon kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen, on seksuaalisesti olennainen. Aiemman säännöksen mukaisessa määritelmässä seksuaalisesta teosta oli kyse silloin, kun tekijä haki teollaan kiihotusta tai tyydytystä. Nykyisin tällaista vaatimusta ei enää määritelmässä ole. (HE 216/2013 vp, 55.)

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2011:34 kysymys oli juuri tästä edellä mainitusta kiihotuksen ja tyydytyksen vaatimuksesta. Tapauksessa neljän pienen lapsen vanhemmat olivat sallineet lasten katsella vanhempien seksuaalista kanssakäymistä useita kertoja. Vanhempia syytettiin tapauksessa neljästä rikoslain 20:7 §:n mukaisesta törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Korkein oikeus toteaa, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön täyttymisen edellytyksenä on, että tekijä tavoittelee teollaan rikoslain 20:6 §:n mukaan tyydytystä taikka kiihotusta. Vanhemmat ovat kiistäneet seksuaalisen tyydytyksen ja kiihotuksen hakemisen lasten katselun sallimisella. Vanhemmat perustelivat menettelynsä siten, että he olivat alkoholin vaikutuksen alaisina, asuinolosuhteet olivat ahtaat ja he olivat olleet siinä käsityksessä, etteivät niin pienet lapset ymmärrä sellaista tekoa. Korkein oikeus katsoo, että tapauksessa ei ole näytetty toteen, että vanhemmat ovat tavoitelleet kiihotusta taikka tyydytystä lasten läsnäololla seksuaalisen kanssakäymisen aikana. Korkein oikeus hylkäsi syytteet neljästä törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Korkein oikeus totesi, että rikoksen tunnusmerkistön täyttymiseen ei riitä ainoastaan se, että toiminta on ollut seksuaalista ja että toiminta on ollut omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Korkeimman oikeuden mukaan teolla olisi tullut lisäksi hakea seksuaalista tyydytystä ja kiihotusta.

Jos edellä mainittua tapausta arvioitaisiin tänä päivänä voimassa olevan rikoslain mukaan, tuomio voisi todennäköisesti olla erilainen. Nykyisen lainsäädännön mukaan pelkkä *seksuaalisesti olennainen teko* riittää täyttämään seksuaalisen teon

tunnusmerkistön, vaikka teolla ei haettaisikaan kiihotusta tai tyydytystä. Näin ollen tapausta arvioitaisiin nykyainsäädännön mukaan rikoslain 20:6–7 §:n mukaan. Kaikki seksuaalirikokset eivät siis välttämättä vaadi juuri sukupuoliyhteyttä, vaan seksuaalirikoksesta voi olla kyse myös muunlaisessa seksuaalisessa teossa, niin kuin edellä käy ilmi. Seksuaalisia tekoja ovat muun muassa seksuaalissävytteiset puheet, jotka eivät sisällä mitään fyysistä kontaktia (Ojala 2014b, 170).

3.3 Pakottaminen

Seksuaalisissa pakottamisrikoksissa, eli rikoslain 20.1 §:n raiskauksessa, 20:2 §:n törkeässä raiskauksessa ja 20.4 §:n pakottamisessa seksuaaliseen tekoon on kyse teoista, joissa tekijä *pakottaa* uhrin tekoon. Jotta teossa on kyse pakottamisesta, tulee uhrin olla pyrkinyt vastustamaan tekoa (HE 6/1997 vp, 172). Uhrielta ei voi vaatia itsensä vaarantamista teon ehkäisemiseksi ja näin ollen riittää, että teon kohde osoittaa *selvästi* vastustavansa sukupuoliyhteyttä (HE 6/1997 vp, 185). Jokaisella henkilöllä on koska tahansa oikeus kieltäytyä sukupuoliyhteydestä (LaVM 3/1998 vp, 21). Edellä mainituin perustein voidaan todeta, että pelkkä ”ei” voitaisiin katsoa riittävän selväksi sukupuoliyhteyden vastustamiseksi. Näin ollen keskeistä rikostunnusmerkistöjen täyttymiselle on, että tekijä *pakottaa* uhrin seksuaaliseen tekoon ja uhri on yrittänyt *vastustaa* tekoa (Utriainen 2010, 114).

3.4 Raiskaus

Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen uhkaamalla käyttää tai käyttämällä väkivaltaa on rikoslain 20:1.1 §:n mukaan syyllistynyt raiskaukseen, josta rangaistuksena on vähintään yksi vuosi ja korkeintaan kuusi vuotta vankeutta. Raiskaus on uhrin *ilman vapaaehtoista suostumusta* tapahtunut sukupuoliyhteyteen *pakottava* teko (Hossa 2012, 62).

Pakottamisen on edellä mainitun säännöksen mukaan tapahduttava *väkivaltaisesti*. Pakottamisen vakavuusasteelle ei ole olemassa mitään tiettyä vaatimusta, mutta teossa käytetyn väkivallan tai sen uhan on oltava sen asteista, että se riittää murtamaan toisen henkilön tahdon. (HE 6/1997 vp, 184.) Teossa käytetyn väkivallan tai sen uhkan vaikutusta henkilön tahdon murtumiseen arvioidaan aina tapauskohtaisesti tuomioistuimissa. Arvioinneissa otetaan huomioon väkivallan tai sen uhkan vakavuus ja voimakkuus, sekä teon olosuhteet kokonaisuudessaan. Joissakin tilanteissa jo pieni väkivalta riittää murtamaan uhrin tahdon, jos esimerkiksi uhrin mahdollisuus puolustautua on kovin vähäinen. (Ojala 2014, 71–72.)

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 1984 II 49 kaksi tyttöä olivat liftanneet tuntemattomalta mieheltä autokyytiä kotiin. Mies oli kuitenkin kuljettanut tytöt 10 km:n päässä kaupungin keskustasta sijaitsevalle soramontulle. Soramontulla mies oli teräaseella uhaten pakottanut sekä A:n että B:n riisuutumaan. Lisäksi mies oli raapinut teräaseella A:n poskea ja kaulaa tehostaakseen uhkaustaan ja aiheuttaen A:lle verta vuotavia haavoja. Tämän jälkeen mies oli pakottanut A:n ja B:n useita kertoja kanssaan sukupuoliyhteyteen. Mainitussa tapauksessa on kyse rikoslain 20:1 §:n mukaisesta raiskauksesta. Mies oli uhannut A:ta ja B:tä väkivallalla ja käyttänyt A:han väkivaltaa teon aikana. Näin ollen korkein oikeus katsoo, että rikoslain 20:1 §:n raiskauksen tunnusmerkistö täyttyy. Tapaus on useita kymmeniä vuosia vanha ja nykyainsäädännön mukaan tapausta voidaan arvioida rikoslain 20:1.1–2 §:n mukaan. Tapauksessa täyttyy selvästi rikoslain 20:1.1 §:n mukainen *väkivaltaa käyttäen toteutettu raiskaus*. Lisäksi tapauksessa A ja B eivät olleet uskaltaneet puolustautua teräaseella uhkaavaa miestä vastaan, eivätkä juosta karkuun. Näin ollen tapausta voitaisiin arvioida nykyainsäädännön mukaan myös rikoslain 20:1.2 §:n mukaisena *pelkotilana*. Pelkotilalla tarkoitetaan sellaista tilaa, joka lamauttaa henkilön toimintakyvyn siten, että uhattu ei uskalla puolustautua eikä pelkonsa vuoksi kykene toimimaan tahtonsa mukaan (HE 6/1997 vp, 173).

Raiskaukseen ei aina liity väkivaltaa. Pakottamalla tapahtuvaan raiskaukseen on rinnastettava myös teot, joissa tekijä käyttää hyväksi uhrin puolustuskyvyttöntä tilaa (HE 6/1997 vp, 173). Raiskauksesta on rikoslain 20:1.2 §:n mukaan myös

silloin, kun tekijä toteuttaa sukupuoliyhteyden käyttäen hyväkseen uhrin tiedottomuutta tai muuta avuttomuutta, esimerkiksi pelkotilaa (Honkatukia, Niemi-Kiesiläinen & Näre 2000, 159). Tämä tarkoittaa sitä, että uhrin täytyy olla sellaisessa tilassa, ettei hän kykene puolustamaan itseään tai ilmaisemaan omaa tahtoaan (Ojala 2014b, 56). Säännöksessä sillä, miten uhrin puolustuskyvyttömyys on syntynyt, ei ole merkitystä. Ennen vuoden 2011 tullutta lakimuutosta (495/2011) teon tunnusmerkistön täyttymiseen edellytettiin sitä, että tekijä saattoi itse uhrinsa kykenemättömäksi puolustautua ja näin ollen tekijä pystyi uhrin tilaa hyväksikäyttäen olemaan sukupuoliyhteydessä uhrin kanssa. Jos uhri oli itse aiheuttanut oman tiedottoman tilansa, tuomittiin tekijä rikoslain 20:3 §:n mukaisesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä raiskauksen sijaan. (Silver 2003, 25–26.) Nykyisin kuitenkin huolimatta siitä, kuka uhrin tiedottoman tilan aiheutti, teosta rangaistaan raiskaussäännöksen mukaisesti.

Huomioitavaa on, että rikoslain 20:1.2 §:n *puolustuskyvyttömyydellä* ja *tiedottomuudella* tarkoitetaan nimenomaan sellaista tilaa, jossa henkilö ei kykene muodostamaan mitenkään omaa tahtoaan tai puolustamaan itseään. Tällaisia tiloja voivat esimerkiksi olla nukkuvan tai alkoholinkäytön vaikutuksesta sammuneen henkilön kanssa käyty sukupuoliyhteys. (HE 283/2010 vp, 8.) Huomioitavaa on, että henkilöllä voidaan katsoa olevan mahdollisuus *tavan* päihtymystilan aikana ilmaista tahtonsa ja kieltäytyä sukupuoliyhteydestä. Lisäksi jokaisella henkilöllä on koska tahansa oikeus kieltäytyä sukupuoliyhteydestä (LaVM 3/1998 vp, s 21). Näin ollen henkilön on nimenomaan oltava esimerkiksi sammunut, sillä pelkkää alkoholin käytön tuomaa estojen poistumista ei voida pitää puolustuskyvyttömyytenä (Ojala 2014b, 83).

Rikoslaki sisältää myös niin sanotun ”vähemmän vakavan raiskauksen”. Rikoslain 20:1.3 §:n mukaan, jos uhkauksen vähäisyys sekä muut kyseiseen rikokseen liittyvät seikat ovat kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakavia, kuin rikoslain 20:1.1–2 §:n mukaiset teot, raiskauksesta tuomitaan vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta vankeutta. Näin ollen, jos tuomioistuin katsoo, että raiskauksen aikana ovat vallinneet tietynlaiset lieventävät olosuhteet, voidaan teosta tuomita normaalia lievempi rangaistus. Edellä mainittu säännös on viimeisimmän

seksuaalirikoksia koskevan lakimuutoksen (509/2014) yhteydessä lisätty raiskaussäännökseen. Säännöksen tarkoituksena on korvata rikoslain 20:3 §:n *sukupuoliyhteyteen pakottaminen*, joka kumottiin kyseisen lakimuutoksen aikaan. Sellaisesta sukupuoliyhteyteen pakottamisesta, jonka katsotaan olevan seksuaalista itsemääräämisoikeutta vähäisesti loukkaava teko, rangaistaan rikoslain 20:1.3 §:n mukaan. Vähäisemmäksi seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaksi teoksi voidaan katsoa rikoslain 20:1.3 §:n mukaan esimerkiksi sellainen raiskausteko, jossa käytetyn uhkauksen määrä on ollut hyvin vähäinen. (Ojala 2014b, 90.)

”Vähemmän vakavan” raiskauksen rikoslain 20:1.3 §:n mukainen tunnusmerkistö ei kuitenkaan täyty koskaan sellaisissa tapauksissa, joissa tekijä käyttää väkivaltaa. Tekoa arvioitaessa rikoslain 20:1.3 §:n mukaan, tulisikin ottaa huomioon *muunlaiset uhkaukset*, kuin väkivalta. Tällaista muunlaista uhkausta on esimerkiksi se, että henkilö uhkaa polttaa toisen asunnon tai esimerkiksi paljastaa uhatun tekemän rikoksen poliiseille. (Matikkala 2014, 104).

Raiskaustekoa arvioitaessa se, mitä rikoslain 20:1 §:n raiskausmomenttia tapauksessa sovelletaan, tulee pohtia aina tapauskohtaisesti. Tuomioistuinarvioinnissa tulee ottaa huomioon muun muassa se, miten voimakkaasti teko loukkaa uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta, millaisissa olosuhteissa teko on tapahtunut sekä mitkä tapahtumat edelsivät sukupuoliyhteyttä ja millainen sukupuoliyhteys kyseessä oli. Esimerkiksi sormien työntäminen vaginaan voidaan katsoa olevan vähemmän vakava sukupuoliyhteys, kuin esimerkiksi sukupuoliyhteys, mikä tapahtuu sukuelimellä. (Ojala 2014b, 91.)

Edellä mainittujen perusteella voidaan todeta, että raiskausrikoksen tunnusmerkistön täytyminen vaatii aina, että tekijä *pakottaa uhrin sukupuoliyhteyteen* ja pakottaminen tapahtuu *käyttämällä* väkivaltaa tai *uhkaamalla* käyttää väkivaltaa (Utriainen 2010, 114). Uhriin kohdistuvaa väkivaltaa on esimerkiksi lyöminen, potkiminen ja kuristaminen (Matikkala 2010, 104). Lisäksi tekijä voi väkivallan sijasta käyttää hyväkseen uhrin tiedottomuutta, jolloin kyse on myös pakottamisesta, sillä uhrilla ei ole tilaisuutta kieltäytyä sukupuoliyhteydestä. Myös sellai-

sista raiskauksista, joissa uhkaus on ollut väkivallatonta ja henkilö on ollut tiedollisessa tilassa, voidaan katsoa kyseessä olevan raiskaus, jos tekijä on pakottanut *sanallisesti* uhrin tekoon, esimerkiksi uhkaamalla paljastaa jotakin uhrin arkaluontoista tietoa julkisuuteen. Raiskausrikoksia arvioitaessa tärkeää on siis arvioida, onko teko tapahtunut *pakotetusti*, sekä *miten* uhri on pakotettu tekoon. Raiskauksen rikostunnusmerkistön poistaa ainoastaan vain henkilöiden *yhteisymmärrys* ja *suostumus* sukupuoliyhteyteen. (Ojala 2014b, 84–85.)

3.4.1 Raiskauksen yritykset

Raiskauksen yritys on rikoslain 20:1.4 §:n mukaan rangaistava teko. Yritykseksi jääneestä raiskausteosta rangaistaan rikoslain 6:8.1 § 2 k:n mukaan *alennetulla rangaistusasteikolla*⁵. Monissa rikoslain rangaistussäännöksissä *rikoksen yritys* on säädetty rangaistavaksi teoksi (Nuutila 1997, 323). Suomalaisessa kriminaalipolitiikassa on yleisesti noudatettu periaatetta, jonka mukaan vain kaikkein lievimmät rikokset jätetään rangaistavuuden ulkopuolelle ja vakavimmista rikoksissa on säädetty rangaistavaksi myös yrittäminen (Tapani 2010, 30).

Rikoksen yrityksestä on kyse rikoslain 5:1.2 §:n mukaan silloin, kun tekijä on *aloittanut rikoksen tekemisen* ja näin ollen saanut aikaan *vaaran rikoksen täyttymisestä*. Raiskausrikos edellyttää aina sukupuoliyhteyttä, joten kaikki se toiminta, mikä tapahtuu ennen sukupuoliyhteyttä voi ainoastaan olla yritystä. Jotta rikoksen yritys olisi rangaistavaa, tulee huomioida, onko rikoksen tekeminen lopetettu *vapaaehtoisesti*, vai *ulkoisista syistä* (Tapani 2010, 217). Esimerkiksi jos tekijä alkaa väkivaltaa käyttäen riisua uhria, mutta uhri alkaa vastustella ja tekijä näin ollen pakenee paikalta, kyseessä on rikoslain 20:1.4 §:n mukainen raiskauksen yritys. (Ojala 2014b, 96.) Kyseessä on raiskauksen yritys, sillä tekijä lopetti rikoksen tekemisen ulkoisien syiden takia, eli uhrin vastustelun vuoksi. Edellä maini-

⁵ Rangaistusasteikkoa lievennetään rikoslain 6:8.2 §:n mukaisesti niin, että asteikon enimmäismäärästä vähennetään yksi neljäsosa. Lisäksi, jos säännöksessä on säädetty erityinen minimirangaistus, lievennetään vähimmäismäärä rangaistuslajin yleiseksi minimiksi, joka on 14 päivää. (Boucht & Frände 2008, 229.)

tussa esimerkissä oli kyse ulkoisesta syystä johtuneesta rikoksen tekemisen luopumisesta. Jollei uhri olisi vastustellut tekoa niin paljon, tekijä olisi saattanut suorittaa rikoksen loppuun. Näin ollen voidaan katsoa, että juuri uhrin vastustelu sai tekijän luopumaan rikoksen täyttymisestä.

3.4.2 Raiskausrikosten rangaistavuus oikeuskäytännön mukaan

Seuraavaksi käyn läpi rikoslain 20.1 §:n mukaisten raiskausrikosten yleisen oikeuskäytännön mukaisia tyyppirangaistuksia. Raiskaustuomiot vaihtelevat muutamana kuukauden ehdollisista vankeusrangaistuksista vuosien mittaisiin ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Esimerkiksi rikoslain 20.1 §:n perustunnusmerkistön mukaisen raiskauksen normaalirangaistus on yleisen oikeuskäytännön mukaan kaksi vuotta ehdotonta vankeutta. Noin kolmannes tekijöistä tuomitaan puoleentoista vuoden mittaiseen ehdottomaan vankeuteen. Ainoastaan joka seitsemäs tekijä tuomitaan ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja yhdyskuntapalveluun. Törkeän raiskauksen keskirangaistus on noin kahden vuoden mittainen vankeusrangaistus (Surakka 2012a.)

Raiskausrikokset voidaan jakaa karkeasta viiteen eri vyöhykkeeseen. Ensimmäisen vyöhykkeen teossa tekijä on ensikertalainen. Teko on kohdistunut puolisoon tai muuhun tuttavaan. Tekoa on edeltänyt tekijän ja uhrin yhteinen illanvietto ravintolassa. Uhrin kyky ilmaista tahtoaan on heikentynyt alkoholin vaikutuksen vuoksi. Tekoon ei sisälly ollenkaan väkivaltaa. Tämän kaltaisesta teosta on rangaistuksena vankeutta 4–8 kuukautta. (Ojala 2014b, 146.)

Toisen vyöhykkeen mukaisessa teossa tekijä sekä uhri ovat olleet viettämässä iltaa yhdessä. Uhri on päihtymystilansa vuoksi tiedottomassa tilassa, jolloin tekijä on sukupuoliyhteydessä uhrin kanssa. Tällaisesta teosta rangaistus on yleensä vankeutta kahdeksasta kuukaudesta yhteen vuoteen. (Ojala 2014b, 146.)

Kolmannen vyöhykkeessä teko sisältää väkivaltaa tai teko on kohdistettu täysin tiedottomassa ja puolustuskyvyttömässä tilassa olevaan henkilöön. Teko kohdistuu tyyppillisesti puolisoon tai tuttuun. Uhri ja tekijä ovat olleet viettämässä iltaa yhdessä ennen tekoa. Tyyppillinen tekotapa on uhrin riisuminen, kiinnipitäminen

ja vähäinen väkivalta. Samankaltaisista teoista rangaistus on vankeutta hieman yli yhdestä vuodesta yhteen vuoteen ja kuuteen kuukauteen. (Ojala 2014b, 147.)

Neljännessä vyöhykkeessä teko kohdistuu puolisoon tai tuttavaan. Tekotapana on uhrin retuuttaminen taikka väkivaltaa käyttäen tapahtuva paikoillaan pitäminen. Tekotapa voi olla esimerkiksi nyrkillä lyöminen, potkiminen taikka vapaudenriisto. Tällaisesta teosta rangaistus on kaksi vuotta vankeutta. (Ojala 2014b, 147.)

Viidennes vyöhyke on samanlainen kuin edellinen, mutta tekoon sisältyy lisäksi useita sukupuoliyhteyksiä. Teko voi esimerkiksi sisältää anaalisen, vaginaalisen ja oraalisen sukupuoliyhteyden. Tähän vyöhykkeeseen kuuluvat myös edellisen vyöhykkeen kaltaiset teot, jossa on kuitenkin ollut useampi tekijä. Rangaistuksena samankaltaisesta teosta on vankeutta kahdesta vuodesta ja kolmesta kuukaudesta kolmeen vuoteen. (Ojala 2014b, 147.)

Kuudennessa vyöhykkeessä on kyse raiskauksesta, jonka tekijä kohdistaa tuntemattomaan henkilöön. Lisäksi teossa on käytetty väkivaltaa. Tähän vyöhykkeeseen sisältyvät myös teot, joissa tekijä on sukupuoliyhteydessä tiedottoman henkilön kanssa, eivätkä tekijä ja uhri tunne toisiaan entuudestaan. Tällaisesta teosta rangaistus on noin kolme vuotta vankeutta. (Ojala 2014b, 148.)

Edellä mainitut rangaistusvyöhykkeet ovat esimerkkejä yleisen oikeuskäytännön mukaisista tavanomaisista rangaistuksista. Huomioitavaa on, että kyseiset vyöhykkeet ovat nimenomaan tyyppirangaistuksia. Jokaista seksuaalirikosta tulee käsitellä tuomioistuimessa objektiivisin perustein ja edellä mainittujen vyöhykkeiden rangaistusmääristä voidaan poiketa lievempään tai ankarampaan rangaistukseen. Tässä opinnäytetyössä tullaan käymään myöhemmässä vaiheessa läpi tarkemmin seksuaalirikoksien rangaistuksiin vaikuttavia tekijöitä.

3.5 Törkeä raiskaus

Törkeään raiskaukseen syyllistyy rikoslain 20:2.1 § 1 k:n mukaan, jos raiskauksessa aiheutetaan uhrille *vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus* taikka *hengenvaarallinen tila*. Törkeästä raiskauksesta on kyse myös rikoslain 20:2.1 § 2 k:n mukaan, jos tekijöitä on useampia ja teolla aiheutetaan uhrille erityisen tuntuva *henkistä taikka fyysistä kärsimystä*. Raiskausteko tulee arvioida törkeänä myös silloin, kun rikoslain 20:2.1 § 3 k:n mukaan teon kohteena oleva henkilö on *alle 18-vuotias lapsi*. Lisäksi jos rikos tehdään rikoslain 20:2.1 § 4 k:n mukaan *raa’asti, erityisen nöyryyttävästi* tai rikoslain 20:2.1 § 5 k:n mukaan teon yhteydessä käytetään tai uhataan käyttää ampuma- tai teräasetta taikka muuta hengenvaarallista välinettä on kyseessä törkeä raiskaus.

Edellä mainittujen kvalifiointiperusteiden lisäksi raiskauksen tulee rikoslain 20:2.2 §:n mukaan olla myös *kokonaisuutena arvostellen törkeä*. Tekijä voidaan rikoslain 20:2.2 §:n mukaan tuomita törkeästä raiskauksesta vankeuteen vähintään kahdeksi vuodeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Törkeän raiskausrikoksen voidaan katsoa koostuvan kolmesta eri osasta: *perusrikoksesta*, eli raiskauksesta, vähintään yhdestä *kvalifiointiperusteesta* sekä *kokonaistörkeysvaatimuksesta* (Matikkala 2010, 106). Törkeässä raiskauksessa teon *väkivaltarikoksen luonne* korostuu voimakkaasti (Utriainen 2010, 188). Tämä on huomattavissa siitä, että törkeän raiskauksen tunnusmerkistö sisältää melkein samanlaiset kvalifiointiperusteet, kun rikoslain 21:6 §:n mukainen törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistö (Matikkala 2010, 106).

3.5.1 Kvalifiointiperusteet

Törkeää raiskausta koskeva rikoslain 20:2.1 § sisältää raiskauksen koventamiseen oikeuttavat kvalifiointiperusteet. Näitä kvalifiointiperusteita, eli *ankaroittamisperusteita* sovelletaan, kun raiskaus on tapahtunut vakavammalla tavalla, kuin rikoslain 20:1 §:n mukainen raiskaus.

Raiskauksen ensimmäinen ankaroittamisperuste tulee rikoslain 20:2.1 § 1 k:n mukaan sovellettavaksi silloin, kun raiskauksella aiheutetaan *tahallaan* toiselle vakava ruumiinvamma, sairaus tai hengenvaarallinen tila. Sellainen tilanne, jossa raiskaus tapahtuu ainoastaan vaarallisella tavalla, ei ole edellä mainitun säännöksen mukainen ankaroittamisperuste. Vakavan seurauksen on nimeen omaan aiheuduttava raiskauksesta ja säännöksen teonkuvauksen täyttymisen edellytyksenä on seurauksen aiheutuminen. (HE 6/1997 vp, 174.)

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2014:91 on hyvä esimerkki törkeän raiskauksen vakavan seurauksen vaatimuksesta. Tapauksessa tekijä A oli tappamisella uhaten ja kuristamalla pakottanut hänelle tuntemattoman B:n sukupuoliyhteyteen. A oli ottanut B:tä erittäin voimakkaasti kurkusta kiinni ja kaatanut tämän maahan. A oli uhannut tappaa B:n, jos tämä huutaisi apua. B:lle oli aiheutunut teosta ruhjevammoja päähän ja eri puolelle kehoa sekä kipua. Tapauksessa on kyse siitä, arvioidaanko tekoa rikoslain 20:1 §:n mukaisena raiskauksena vai rikoslain 20:2 §:n mukaisena törkeänä raiskauksena. Korkein oikeus toteaa, että kuristaminen on erityisen vakava väkivallan muoto ja B:lle oli aiheutunut teosta lukuisia vammoja. Korkeimman oikeuden mukaan B:n vammat ovat jääneet vakavuudeltaan vähäisiksi, eikä väkivaltaa näin ollen voitu pitää erityisen voimakkaana. Korkein oikeus toteaa, että teossa on näin ollen kyse rikoslain 20:1.1 §:n mukaisesta raiskauksesta.

Edellä mainitun tapauksen perusteella voidaan todeta, että pelkkää vaarallisella tavalla tapahtunutta tekoa ei voida pitää rikoslain 20:2.1 § 1 k:n mukaisena ankaroittamisperusteena. Jotta tekoa voitaisiin arvioida rikoslain 20:2 §:n mukaisena törkeänä raiskauksena, olisi teossa aiheutuneiden vammojen pitänyt olla vakavia.

Vaikea ruumiinvamma on määritelty hallituksen esityksessä (68/1966, 6–7), joita ovat esimerkiksi ruumiinvirhe sekä pitkäaikainen ja vaikea terveydentila. Törkeän raiskauksen säännöksen mukaisella vakavalla ruumiinvammalla voidaan tarkoittaa esimerkiksi murtumavammoja. Näin ollen, jos raiskauksen seurauksena esimerkiksi uhrin käsivarsi murtuu, kyseessä rikoslain 20:2.1 § 1 k:n mukainen raiskauksen seurauksena tahallaan aiheutettu vaikea ruumiinvamma. (Ojala 2014b,

108–109.) Raiskaustekoa arvioitaessa on otettava huomioon, että vakavalla ruumiinvammalla ei kuitenkaan tarkoiteta psyykeen terveydellisiä vaurioita, vaikka ne olisivatkin aiheutuneet raiskauksesta (Matikkala 2010, 107).

Säännöksen tarkoittama vakava sairaus voi olla esimerkiksi vakava sukupuolitauti, esimerkiksi HIV-infektio, joka on tarttunut raiskauksen yhteydessä. Raiskaustapauksissa, joissa tekijä on tartuttanut sukupuolitaudin uhrin, on otettava tekoa arvioitaessa huomioon *teon tahallisuus*. Jos tekijä ei tiedä olevansa HIV-positiivinen ja teon yhteydessä hän tartuttaa uhrin, kyseessä on *tahaton teko*. Näin ollen tekijää ei voida rankaista tahallisuuden puuttumisen takia rikoslain 20:2.1 § 1 k:n mukaisesta vakavan sairauden aiheuttamisesta raiskauksen avulla. Jos tekijä on puolestaan tiennyt HIV-positiivisuudestaan ja hän tartuttaa raiskauksen yhteydessä uhrinsa, on kyseessä *tarkoitustahallisuus*⁶. Tekijän tarkoituksena on näin ollen ollut uhrin tartuttaminen ja tekijä voidaan tuomita rikoslain 20:2.1 § 1 k:n mukaisesta vakavan sairauden aiheuttamisesta raiskauksen seurauksena. (Ojala 2014b, 109–110.) Korkein oikeus kuvaa tarkoitustahallisuus-käsitettä ratkaisun KKO 2014:54 perusteluissa, jonka mukaan tekijän katsotaan aiheuttaneen tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallisesti, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen tai jos tekijä on pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä.

Huomioitavaa on, että raiskausrikoksissa tahallisuutta koskevan arvioinnin tulee olla aina samanlainen, riippumatta siitä, tarttuiko virus sukupuoliyhteydessä vai ei. Näin ollen, jos tekijän *tarkoituksena* on ollut tartuttaa virus uhriinsa, mutta virus ei ole tarttunut, kyseessä on rikoslain 20:2.3 §:n mukainen törkeän raiskauksen yritys, sillä tekijä on yrittänyt tartuttaa uhriinsa vakavan sairauden siinä kuitenkaan onnistumatta.

Säännöksen mukainen hengenvaarallinen tila edellyttää aina *konkreettista vaaraa*. Hengenvaarallinen tila voi syntyä esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa

⁶ Rikoslain 3:6 §:n mukaan teko on tahallinen, jos tekijän tarkoitus on ollut aiheuttaa rikostunnusmerkistössä mainittu seuraus. Tarkoitustahallisuudessa on kyse siitä, että tekijä tarkoituksella aiheuttaa uhrille tunnusmerkistössä kuvatun seurauksen (Tapani & Tolvanen 2013, 199–200).

tekijä lyö teräaseella uhria ja uhri saa syvän vertavuotavan haavan. (Ojala 2014b, 109–110.)

Erityisesti tässä rikoslain 20:2.1 § 1 k:n mukaisessa kvalifiointiperusteessa korostuu törkeän raiskauksen väkivaltarikoksen luonne. Verrattuna esimerkiksi rikoslain 20:1 §:n mukaiseen raiskaukseen, törkeä tekemuoto edellyttää huomattavasti suurempaa väkivallan määrää. Raiskaus edellyttää, että tekijä käyttää tai uhkaa käyttää väkivaltaa uhria kohtaan. Näin ollen esimerkiksi tilanne, jossa tekijä pitelee uhria käsistä kiinni sukupuoliyhteyden ajan, voidaan katsoa väkivallan avulla tehdyksi rikoslain 20.1 §:n mukaiseksi raiskaukseksi. Jotta edellä mainittua tekoa voitaisiin arvioida rikoslain 20.2.1 § 1 k:n mukaisena törkeänä raiskauksena, tulisi tekijän pidellä uhriaan niin lujasti käsistä kiinni, että tälle aiheutuu siitä luunmurtumia. Edellä mainituilla perusteilla törkeän raiskauksen tunnusmerkistön täyttymisen edellytyksenä on siis suurempi väkivallan määrä, kuin rikoslain 20.1 §:n raiskauksessa.

Kvalifiointiperuste 2

Törkeän raiskauksen toisena kvalifiointiperusteena rikoslain 20:2.1 § 2 k:n mukaan on se, jos raiskauksen tekee usea tekijä tai jos teolla aiheutetaan erityisen tuntuva ruumiillista tai psyykkistä kärsimystä. Tuntuva ruumiillista kärsimystä voi olla esimerkiksi raiskauksen aiheuttama erityisen kova kipu, jolla ei kuitenkaan ole rikoslain 20:2.1 § 1 k:n mukaista vakavan ruumiinvamman seurausta. (HE 6/1997 vp, 173). Säännöksen mukaista erityisen kovaa henkistä kärsimystä voi aiheutua esimerkiksi siitä, että raiskaus tapahtuu pelottavassa ympäristössä tai jos tekoa on seuraamassa muita henkilöitä (Ojala 2014b, 111).

Edellä mainittua ankaroittamisperustetta soveltaessa on arvioitava useiden henkilöiden *osallisuutta* raiskaustekoon. Näin ollen arvioitavaksi tulevat ovatko tekijät olleet *rikoskumppaneita*. (Ojala 2014b, 111.) Rikoskumppanuuden edellytyksenä on se, että jokaisen tekoon osallistuvan *kokonaispanos rikoksen toteutukseen on riittävän suuri*. Tällä tarkoitetaan sitä, että rikoskumppaneista jokainen suorittaa tietyn osan rikoksesta ja näistä osista muodostuu kokonaisuus, eli yhdessä to-

teutettu rikos. (Nuutila 1998, 339). Näin ollen rikosoikeudellisen vastuun edellytyksenä on *yhdessä tekeminen*, joka koostuu kahdesta eri osasta: yhteisymmärryksestä ja siitä, että suorittaa rikoksen täytäntöönpanosta riittävän osan (Tapani & Tolvanen 2013, 417–418). Rikoskumppanuutta voidaan rikoslain 20:2.1 § 2 k:n mukaan käyttää ankaroittamisperusteena esimerkiksi sellaisessa raiskaustapauksessa, jossa yksi on sukupuoliyhteydessä uhrin kanssa, kun toinen tekijöistä pitelee uhrin kiinni. Kolmas tekijä on puolestaan toiminut kuljettajana, että raiskaus on mahdollista suorittaa syrjäisellä seudulla. Kolmannen tekijän tehtävänä on lisäksi vartioida, ettei kukaan pääse yllättämään heitä. (Matikkala 2010, 107.)

Raiskausta pidetään sellaisena tekona, joka aiheuttaa uhrille kärsimystä. Jotta törkeän raiskauksen rikoslain 20:2.1 § 2 k:n mukaisen kvalifiointiperustetta voitaisiin soveltaa, tulee raiskauksen aiheuttaman ruumiillisen taikka henkisen kärsimyksen olla *erityisen tuntuva*. Säännöksen tarkoittamaa *ruumiillista kärsimystä* on esimerkiksi uhrin tuntema erityisen *voimakas kipu* teon aikana (Matikkala 2010, 108). Säännöksen tarkoittamaa erityisen tuntuva *henkistä kärsimystä* tulee arvioida *teko-olosuhteiden mukaan*. Kärsimyksen määrä määritellään ennemminkin teko-olosuhteiden kuin uhrin omien kokemuksiensa mukaan. *Teko-olosuhteilla* tarkoitetaan kaikkia sellaisia seikkoja, mitä raiskaukseen liittyy. Tällaisia seikkoja ovat esimerkiksi raiskauksen tekotapa, tekijöiden lukumäärä, tekopaikka sekä raiskauksen julkisuus, eli onko muita henkilöitä seuraamassa tekoa. (Ojala 2014b, 112–113.)

Kvalifiointiperuste 3

Uusimpana ankaroittamisperusteena on vuonna 2014 voimaan tulleen lakimuutoksen (509/2014) tuoma rikoslain 20:2.1 § 3 k, jossa raiskauksen uhri on alle 18-vuotias lapsi. Kyseisen ankaroittamisperusteen soveltamisessa ei ole tulkinnanvaraisuuksia, sillä alle 18-vuotiaaseen kohdistunut raiskaus täyttää kyseisen säännöksen vaatimuksen. Raiskauksen törkeyttä arvioitaessa onkin otettava huomioon *tekijän tahallisuus*, eli se, onko tekijä tiennyt uhrinsa olevan alle 18-vuotias. (Ojala 2014b, 114–115.)

Tekoa ei voida pitää tahallisenä, jos tekijä ei teon hetkellä ole rikoslain 4:1 §:n mukaan ole selvillä kaikkien niiden seikkojen käsillä olosta, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää, tai jos tekijä erehtyy sellaisesta seikasta. Tunnuksmerkistöerehdyksessä tekijä erehtyy jostakin tunnusmerkistössä tarkoitetun tosiasian olemassaolosta ja näin ollen tekijällä on väärä kuva siitä, mitä on tapahtumassa (HE 44/2002 vp, 93). Näin ollen teon tahallisuus edellyttää, että tekijällä on tieto kaikista rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta *olennaisista tosi-seikoista* (Tapani 2005, 284–285). Edellä mainituin perustein voidaankin todeta, että esimerkiksi tapauksessa, jossa tekijä on luullut uhrinsa olevan yli 18-vuotias, voidaan erehdys ottaa Hallituksen esityksen (44/2002, 94) mukaan rangaistusta lieventävänä seikkana huomioon.

Lisäksi säännöksen soveltamisessa tulee arvioida teon törkeyttä kokonaisuudessaan. Näin ollen se, että uhri on alle 18-vuotias ja teko on tehty tahallisesti, ei suoraan riitä raiskauksen ankaroitumiseen törkeäksi. Raiskausrikoksen arviointi törkeäksi raiskaukseksi edellyttää aina, että raiskaus on kvalifiointiperusteen lisäksi rikoslain 20:2.2 §:n mukaan *kokonaisuutena arvostellen törkeä*. (HE 216/2013 vp, 5.)

Kvalifiointiperuste 4

Jos raiskausteko tapahtuu erityisen raa’asti, julmasti tai nöyryyttävällä tavalla, on kysymyksessä rikoslain 20:2.1 § 4 k:n mukainen ankaroittamisperuste. Säännöksessä raakuudella tarkoitetaan fyysisen väkivallan voimakkuutta ja julmuudella esimerkiksi väkivaltaa, joka kohdistuu jo valmiiksi puolustuskyvyttömään. (HE 6/1997 vp, 174). Jos tekijä kohdistaa tiedottomassa tilassa olevaan uhriin äärimmäisen rajun sukupuoliyhteyden, esimerkiksi on useissa eri sukupuoliyhteyksissä: vaginaalisessa, anaalisessa ja oraaliosessa, on kyseessä rikoslain 20:2.1 § 3 k:n mukainen erittäin julmalla tavalla toteutettu raiskausteko. (Ojala 2014b, 125.)

Erityisen nöyryyttävän raiskausteosta voi tehdä esimerkiksi se, että raiskauksen näkee joku uhrille läheinen henkilö, tai jos uhria nöyryytetään muulla tavoin teon aikana. (HE 6/1997 vp, 174). Muulla tavoin tapahtuvaa nöyryytystä on esimerkiksi

fyysinen nöyryytys. Tällaista säännöksen tarkoittamaa muulla tavoin tapahtuvaa fyysistä nöyryytystä on esimerkiksi uhrin sitominen raiskauksen ajaksi tai jos tekijä sotkee uhrinsa ulosteella. Myös teko, jossa tekijöitä on useampi, on huomattavasti nöyryyttävämpi teko, kuin sellainen, jossa tekijöitä olisi yksi. (Ojala 2014b, 126; 145.)

Kvalifiointiperuste 5

Viidennen kvalifiointiperusteen mukaan teossa on kyse törkeästä raiskauksesta rikoslain 20:2.1 § 5 k:n mukaan silloin, kun raiskauksen aikana tekijä käyttää tai uhkaa käyttää ampuma- tai teräasetta taikka muuta hengenvaarallista välinettä. Teräaseita ovat kaikki sellaiset esineet, joissa on toisen *vakavaan vahingoittamiseen* soveltuva terä. Yleisimpiä teräaseita ovat esimerkiksi stiletti, veitsi, puukko sekä monitoimityökalut. Myös teräaseeseen rinnastuvia välineitä, esimerkiksi lasinpalaa pidetään rikoslain 20:2.1 § 5 k:n ankaroittamisperusteen mukaisena teräaseena (Ojala 2014b, 128.)

Ampuma-aseella tarkoitetaan ampuma-aselain (1/1998) 2.1 §:n mukaan sellaista välinettä, jolla voidaan ampua luoteja, hauleja taikka muita ammuksia tai lamaanuttavia aineita ruutikaasupaineen, räjähdyspaineen, nallimassan taikka muun räjähdyspaineen avulla. Ampuma-aseena pidetään ampuma-aselain 2.1 §:n mukaan myös sellaista esinettä, joka muistuttaa ampuma-asetta ja joka on valmistusmateriaalinsa tai rakenteensa puolesta ilman erityisiä taitoja muunnettavissa toimivaksi ampuma-aseeksi. Törkeän raiskauksen rikoslain 20:2.1 § 5 k:n mukainen raiskauksen ankaroittamisperuste ei kuitenkaan edellytä, että raiskauksen aikana käytössä ollut hengenvaarallinen väline tulisi olla ampuma-aseeseen rinnastettava esine (HE 6/1997 vp, 174). Näin ollen hengenvaaralliseksi välineeksi lasketaan esimerkiksi nyrkkirauta, pesäpallomaila, sakset tai erilaiset työkalut, kuten vasara, taltta tai ruuvimeisseli (Ojala 2014b, 129).

3.5.2 Raiskauksen kokonaistörkeys

Ainakin yhden edellä mainitun kvalifiointiperusteen täyttymisen lisäksi törkeä raiskaus edellyttää rikoslain 20:2.2 §:n mukaan sitä, että raiskaus on myös *kokonaisuutena arvostellen törkeä*. On varsin mahdollista, että vaikka jokin kvalifiointiperusteista täytyisi, teko ei silti ole kokonaisuutena arvostellen törkeä. (Matikkala 2010, 109.) Milloin teko sitten on kokonaisuutena arvostellen törkeä? Joissakin tapauksissa jokin ankaroittamisperusteista voi näyttäytyä teossa niin vahingollisena, että se yksinään puoltaa teon kokonaistörkeyttä. Esimerkiksi, jos jokin rikoslain 20:2.1 §:n mukaisista kvalifiointiperusteista täyttyy 100 %:sti, niin jokainen siitä ”ylimenevä osa” voidaan katsoa puoltavan teon kokonaistörkeyttä. (Ojala 2014b, 131.) Esimerkiksi jos tekijä raiskaa alle 18-vuotiaan rikoslain 20:2.1 § 3 k täyttyy 100 %:sti. Jos tämän lisäksi tekijä vielä uhkaa uhria väkivallalla, puoltaa uhkaus teon kokonaistörkeyttä. Edellä mainitussa tilanteessa väkivallalla uhkaamisen voidaan katsoa olevan juuri edellä mainittua ”ylimenevää osaa”.

Myös sellainen tilanne on mahdollinen, jossa useampi kuin yksi kvalifiointiperuste täyttyy. Esimerkiksi jos tekijä aiheuttaa raiskauksella uhrille käsivarren murtuman, tartuttaa HIV-infektion ja uhkaa uhria ampuma-aseella on teossa täyttynyt rikoslain 20:2.1 § 1 k sekä rikoslain 20:2.1 § 5 k:n mukaiset kvalifiointiperusteet. Jos rikos täyttää yhden kuin useamman kvalifiointiperusteita, teon voidaan katsoa olevan myös kokonaisuutena arvostellen törkeä (Ojala 2014b, 131).

3.6 Pakottaminen seksuaaliseen tekoon

Joka pakottaa väkivallalla tai uhkaamalla käyttää väkivaltaa toisen ryhtymään muuhun kuin rikoslain 20:1 §:n mukaiseen seksuaaliseen tekoon taikka alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja teko olennaisesti loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tekijä syylistynyt rikoslain 20:4.1 §:n mukaan seksuaaliseen tekoon pakottamiseen. Lisäksi pakottamisesta seksuaaliseen tekoon on kyse myös rikoslain 20:4.2 §:n mukaan silloin, kun tekijä käyttämällä hyväksi toisen tiedottomuutta, sairautta, pelkotilaa, vammaisuutta tai muuta avutonta tilaa, jolloin toinen ei pysty ilmaisemaan tahtoaan ja saa näin ollen toisen ryhtymään

rikoslain 20:4.1 §:n mukaiseen seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja teko olennaisesti loukkaa hänen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Edellä mainituista teoista rangaistuksena on rikoslain 20:4.2 §:n mukaan sakko tai enintään kolme vuotta vankeutta. Seksuaaliseen tekoon pakottamisen yritys on rikoslain 20:4.3 §:n mukaan rangaistava.

Edellä mainittu säännös koskee pakottamista *muuhun* kuin rikoslain 20:1 §:ssä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon (HE 6/1997 vp, 175). Pakottaminen seksuaaliseen tekoon on säännöksen rakenteelliselta osalta hyvin samanlainen kuin rikoslain 20:1 §:n mukainen raiskaussäännös. Seksuaaliseen tekoon pakottaminen eroaa raiskaussäännöksestä kuitenkin siinä määrin, että seksuaaliseen tekoon pakottamisessa on kyse nimenomaan sukupuoliyhteyteen pakottamisen sijasta pakottaminen johonkin muuhun seksuaaliseen tekoon. (Ojala 2014b, 166.)

Seksuaalisessa teossa on rikoslain 20:10.2 §:n mukaan kyse sellaisesta teosta, jossa tekijä sekä teon kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen on *seksuaalisesti olennainen*. Sukupuoliyhteys ei ole ainoa seksuaalisen teon ilmenemismuoto, vaan esimerkiksi toisen intiimi koskettelu voi olla seksuaalisesti olennainen teko (Pirjatanniemi 1998, 17). Lähtökohtana on, että sukupuolielimen alueelle tapahtuvaa fyysistä koskettelua pidetään luonteeltaan seksuaalisesti olennaisena tekona. Seksuaalisia tekoja on olemassa muitakin, kuin sukupuolielimen alueen koskettelu. Muita fyysisiä seksuaalisia tekoja ovat esimerkiksi sellaiset teot, jossa tekijä koskettelee toisen rintoja, pakaroita tai reiden sisäpuolta. Seksuaalisen teon ei tarvitse kuitenkaan aina olla fyysistä, vaan teko voi olla myös sanallista. Esimerkiksi tekijän uhriin kohdistamat seksuaalissävyytteiset tai vihjailevat puheet voivat täyttää seksuaaliseen tekoon pakottamisen tunnusmerkistön. Seksuaalinen teko voi olla myös sukuelimen paljastaminen toiselle tai uhrin saaminen paljastamaan oma sukupuolielimensä tekijälle. Seksuaalisesta teosta voi olla kyse myös silloin, kun tekijä kuvaa alastonta uhria. (Ojala 2014b, 170–171.)

Seksuaalisuus ja seksuaalisten tekojen käsitykset vaihtelevat hyvinkin paljon eri ihmisten, kulttuurien ja arvojen mukaan. Tämän takia rikoslain 20:4 §:ssä ei ole pyritty kuvaamaan tarkasti, millainen seksuaalisen teon kuuluisi olla, että teko

olisi rangaistava. Säännöksen mukaan teon tulee loukata uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti. Näin ollen jokainen tapaus tulee arvioida objektiivisin perustein siten, että teko-olosuhteet otetaan kokonaisuudessaan huomioon ja arvioidaan loukkaako teko uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Esimerkiksi uhrin ja tekijän iällä on suuri merkitys tällaisissa tilanteissa. Täysi-ikäisen henkilön seksuaalisessa hyväksikäytössä ei tule arvioinnissa kysymykseen välttämättä kaikki teot, jotka on kuitenkin otettava huomioon lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä arvioitaessa. (HE 6/1997 vp, 176, 189.)

Seksuaalista itsemääräämisoikeutta voidaan loukata merkittävästi myös muilla kuin sukupuolielimiin liittyvällä seksuaalisella teolla. Esimerkiksi osallistuminen muulla tavalla toisen seksuaaliseen tyydyttämiseen, voi olla niin vakava teko, että se loukkaa henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Tällaisia tekoja ovat esimerkiksi toisen pakottaminen katsomaan tekijän itsetyydytystä tai seksuaalista kanssakäymistä kolmannen henkilön kanssa. Huomioitavaa on, että seksuaaliseen tekoon pakottamisen tunnusmerkistö ei kuitenkaan täyty yleensä itsensä paljastelijan kohdalla. Itsensä paljastelija syyllistyy rikoslain 17:21 §:n mukaan sukupuolisiveellisyyden julkiseen loukkaamiseen ja näin ollen tekijää rangaistaan säännöksen mukaisesti. Poikkeus puolestaan olisi tilanne, jossa itsensä paljastaja väkivallalla uhaten pakottaa toisen katselemaan itseään, jolloin kyseeseen voi tulla rikoslain 20:4 §:n mukainen seksuaaliseen tekoon pakottaminen. (HE 6/1997 vp, 176.)

Seksuaaliseen tekoon pakottamisen keinoja ovat rikoslain 20:4.1 §:n mukaan väkivalta tai uhkaus. Väkivalta tai sen uhka voivat olla henkilöön kohdistuvaa tai muuta väkivaltaa. (HE 6/1997 vp, 175.) Säännöksen tarkoittamalla muulla väkivallalla tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa naista pakotetaan pahoinpitelmään lastaan, jos nainen ei suostu seksuaaliseen tekoon. Uhkauksen on oltava niin voimakasta, että tekijä onnistuu murtamaan kohteena olevan henkilön tahdon. Tämä tarkoittaa sitä, että uhri valitsee mieluummin seksuaalisen teon kohteeksi joutumisen vastentahtoisesti, kuin toteuttaisi uhkauksen. (Ojala 2014b, 167.)

Uhkauksen ei aina välttämättä tarvitse olla väkivaltaan liittyvää. Muunlaisia uhkauskeinoja ovat esimerkiksi uhkaus polttaa toisen asunto tai paljastaa uhatun työnantajalle jostakin uhatun tekemästä rikoksesta, jollei uhattu suostu seksuaaliseen tekoon. Tällaisessakin tapauksessa uhkauksen sisältöä arvioitaessa on otettava huomioon uhkauksen laatu ja uhkauksen voimakkuus, mikä on vaikuttanut uhrin tahdon murtumiseen. (Ojala 2014b, 168.)

Pakottamisesta seksuaaliseen tekoon on kyse myös rikoslain 20:4.2 §:n mukaan silloin, kun tekijä käyttämällä hyväksi toisen tiedottomuutta, sairautta, pelkotilaa, vammaisuutta tai muuta avutonta tilaa, jolloin toinen ei pysty ilmaisemaan tahtoaan ja saa näin ollen toisen ryhtymään rikoslain 20:4.1 §:n mukaiseen seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja teko olennaisesti loukkaa hänen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Edellä mainitun säännöksen tiedottomuudella ja tahdon ilmaisuun kykenemättömyydellä tarkoitetaan täysin samoja asioita, kuin rikoslain 20:1.2 §:n mukaisessa raiskausrikoksessa. Seksuaaliseen tekoon pakottamiseen syyllistyy esimerkiksi silloin kun tekijä kohdistaa seksuaalisen teon henkilöön, joka ei kykene ilmaisemaan tahtoaan tiedottoman tilan takia. Esimerkiksi alkoholin nauttimisen johdosta seurannut sammuminen on edellä mainittu tiedoton tila. (Ojala 2014b, 168.)

Seksuaaliseen tekoon syyllistyy rikoslain 20:4.2 §:n mukaan myös esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa uhri ei ole täysin tiedoton, mutta hän ei kuitenkaan pysty ilmaisemaan tahtoaan selvästi ja tekijä saa uhrin ryhtymään seksuaaliseen tekoon (HE 283/2010 vp, 173). Esimerkiksi lääkkeiden tai huumausaineiden vaikutuksen alainen henkilö on varsin puolustuskyvyttömässä tilassa, vaikkei henkilö olekaan täysin tiedoton. Huomioitavaa on, että niin kuin rikoslain 20:1.2 §:n mukaisessa raiskaus rikoksessa, myös rikoslain 20:4.2 §:n mukaisessa seksuaaliseen tekoon pakottamisessa tahdon ilmaisuun kykenemättömyydellä ei tarkoiteta tavallista päihtymystilaa. (Ojala 2014b, 168–159.)

Seksuaaliseen tekoon pakottamisesta on siis kyse silloin, kun tekijä pakottaa toisen rikoslain 20:4.1 §:n mukaan seksuaaliseen tekoon väkivaltaa käyttämällä tai uhkaamalla. Tekijä voi myös rikoslain 20:4.2 §:n mukaan käyttää toisen avutonta

tilaa hyväkseen ja pakottaa toisen seksuaaliseen tekoon. Edellä mainittujen kriteereiden lisäksi seksuaaliseen tekoon pakottamisen tulee olla uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaava teko. Teon seksuaalista olennaisuutta arvioitaessa onkin otettava huomioon yhteiskunnassa vallitsevat näkemykset eikä uhrin tai rikosentekijän henkilökohtaisia käsityksiä (Pirjatanniemi 1998, 17–18). Niin kuin edellä on mainittu, yleisesti katsottuna sukupuolielimeen kohdistuvaa koskettelua voidaan pitää seksuaalisesti olennaisena tekona. Sanallisesti tapahtuvat seksuaaliset teot, niin kuin esimerkiksi edellä mainitsemani tekijän uhriin kohdistamat seksuaalissävytteiset ja vihjailevat puheet ovat vain harvoin niin merkittäviä seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavia tekoja, että niiden katsottaisiin täyttävän seksuaaliseen tekoon pakottamisen tunnusmerkistön. Sanalliset teot ylittävät erittäin harvoissa tapauksissa säännöksen vaatiman merkittävyyskynnyksen. (Ojala 2014b, 172.)

4 Hyväksikäyttörikokset

Hyväksikäyttörikoksien säännökset ovat rikoslain 20:5–7 §:ssä. Seuraavaksi käsittelemme hyväksikäyttörikoksista rikoslain 20:5 §:n mukaisen seksuaalisen hyväksikäytön. Lisäksi käyn läpi rikoslain 20:5a §:n mukaisen seksuaalisen ahdistelun, vaikka kyseessä ei suorainaisesti olekaan hyväksikäyttörikos. Lapsia koskevat hyväksikäyttörikokset käsittelemme myöhemmin omana lukunaan.

Aiemmasta luvusta käy ilmi, että pakottamista sisältävissä seksuaalirikoksissa, eli rikoslain 20:1–2 §:n raiskausrikoksissa sekä rikoslain 20:4 §:n mukaisessa seksuaaliseen tekoon pakottamisrikoksessa on kyse nimenomaan toisen *pakottamisesta* seksuaaliseen tekoon. Hyväksikäyttörikoksissa puolestaan on kysymys siitä, että tekijä *taivuttelee* uhrin seksuaaliseen tekoon *käyttäen hyväkseen* uhrin heikkouksia, esimerkiksi kypsymättömyyttä. Edellä mainitulla perusteella hyväksikäyttörikoksien voidaan katsoa olevan astetta lievempiä tekoja kuin seksuaalirikokset, jotka sisältävät pakottamista, sillä hyväksikäyttörikoksessa toista ei *suorainaisesti* pakoteta tekoon (Matikkala 2010, 112).

Hallituksen esityksessä (HE 216/2013) arvioitiin pitäisikö seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat säännökset siirtää raiskaussäännösten piiriin. Hallituksen esityksessä päädyttiin kuitenkin jättämään kyseinen muutos tekemättä. Päätöstä perusteltiin muun muassa raiskausrikoksen vahvalla symboliarvolla. Tämä tarkoittaa sitä, että raiskausrikoksien tulee olla omana säännöksenään, sillä ne on varattu koskemaan nimenomaan kaikkein pahimpia seksuaalirikoksia.

4.1 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Joka rikoslain 20:5.1 §:n mukaan taivuttaa asemaansa hyväksikäyttäen toisen sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi on tuomittava seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Säännöksessä on lisäksi mainittu neljä eri kvalifiointi-perustetta, jolloin seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöt toteutuvat.

Ensimmäisessä kvalifiointiperusteessa, jos tekijä rikoslain 20:5.1 § 1 k:n mukaan taivuttaa seksuaaliseen tekoon alle 18-vuotiaan henkilön, joka on koulussa tai muussa laitoksessa tekijän määräysvallan tai valvonnan alaisena tai muissa niihin rinnastettavissa alisteisessa asemassa tekijään nähden, on tekijä tuomittava seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Säännös edellyttää, että tekijän tulee olla auktoriteettiasemassa uhriin nähden ja uhrin on oltava alle 18-vuotias. Lisäksi uhrin tulee olla laitoksessa. (HE 6/1997 vp, 178.) Mainitun säännöksen tarkoitus on suojella auktoriteettiasemassa olevien henkilöiden seksuaalisen hyväksikäytön kohdistumista koulussa tai muussa laitoksessa oleviin alle 18-vuotiaita lapsiin (Ojala 2014b, 174).

Aseman hyväksikäytöllä tarkoitetaan sitä, että tekijä vetoaa omaan asemaansa ja sen tuomiin mahdollisuuksiin taivutelllessaan uhria seksuaaliseen tekoon. Esimerkiksi jonkin edun suominen alisteisessa asemassa olevalle henkilölle ikään kuin seksuaaliseen tekoon suostumisen ”palkkiona” on rikoslain 20:5.1 § 1 k:n mukaista aseman hyväksikäyttöä. Koulussa tällainen mahdollisuus on esimerkiksi oppilaan ja opettajan välillä. Opettaja voi vihjata oppilaalle palkkioksi kurssin läpipääsyä tai parempaa arvosanaa. Kyseeseen voi tulla myös tilanne, jossa

opettaja on saanut tietoon sellaisen epämieluisan asian, jota oppilas ei tahdo tulevan esimerkiksi rehtorin tietoon. Näin ollen opettaja voi hyödyntää tätä asemaansa taivutelllessaan oppilasta seksuaaliseen tekoon. (Ojala 2014b, 175–176; Matikkala 2010, 113).

Toisessa kvalifiointiperusteessa, jos tekijä rikoslain 20:5.1 § 2 k:n mukaan taivuttaa seksuaaliseen tekoon alle 18-vuotiaan henkilön, jonka kyky päättää itsenäisesti seksuaalisesta käyttäytymisestään on hänen kypsyttömyytensä ja ikäeron vuoksi olennaisesti heikompi, kuin tekijällä, on tekijä tuomittava seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Kun seksuaalirikoksia koskevaa lakimuutosta (509/2014) suunniteltiin, edellä mainittua säännöstä ei ollut tarkoitus lisätä lakiin. (Matikkala 2010, 114). Kohta lisättiin pykälään vasta lakivaliokunnan käsittelyn seurauksena. Perusteluina lisäykselle oli säännöksen tarkoitus tuoda suojaa niille nuorille, jotka ovat ikäisiään kypsyttömämpiä henkisesti tai ruumiillisesti ja näin ollen kypsyttömiä käyttämään seksuaalista itsemääräämisoikeutta (LaVM 3/1998 vp, 23).

Säännöksen mukaan rangaistuksen edellytyksenä on, että uhrin on oltava alle 18-vuotias. Lisäksi uhrin tulee olla kypsyttömän päättämään omasta seksuaalisesta käytöksestään. Tämä tarkoittaa sitä, että tekijän ja uhrin välisen ikäeron takia uhrin kypsyttömyys päättämään seksuaalisesta käyttäytymisestä on olennaisesti heikompi kuin tekijän kyky. Näin ollen tekijä käyttää uhrin kypsyttömyyttä hyväkseen seksuaaliseen tekoon taivuttelussa. (LaVM 3/1998, 23). Rangaistavuuden tärkeänä edellytyksenä on nimenomaan, että tekijä käyttää asemaansa hyväkseen. Mistään muodollisesta aseman hyväksikäytöstä ei ole kyse, esimerkiksi niin kuin opettaja-oppilas -asettelussa, vaan nimenomaan *tiedollisen aseman* hyväksikäytöstä. Tämä tarkoittaa sitä, että tekijä on tietoinen siitä, että uhri on kypsyttömän ja tekijä käyttää tätä tiedollista asemaa hyväkseen seksuaaliseen tekoon päästäkseen. (Ojala 2014b, 177).

Rangaistusarvioinnissa henkilöiden kykyä päättää omasta seksuaalisesta käyttäytymisestä arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa tekijän ja uhrin iät,

heidän ruumiillinen ja henkinen kehitystasonsa sekä elämäkokemus. Kypsyyseroa arvioitaessa tekijän ja uhrin välisellä ikäerolla on huomattava merkitys. Uhrin ollessa 16-vuotias, ikäero tekijän kanssa voi olla noin 10 vuoden luokkaa. Jos uhri puolestaan on 18-vuotias, tulee tekijän olla pääsääntöisesti yli 10 vuotta vanhempi. (Ojala 2014b, 178.)

Kolmannessa kvalifiointiperusteessa rikoslain 20:5.1 § 3 k:n mukaan, jos tekijä taivuttaa seksuaaliseen tekoon henkilön, joka on hoidettavana sairaalassa taikka muussa laitoksessa ja jonka kyky puolustaa itseään tai muodostaa taikka ilmaista omaa tahtoaan on heikentynyt olennaisesti vamman, sairauden tai muun heikkoudentilan takia, on tekijä tuomittava seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Mainittu säännös edellyttää, että uhrin tulee olla hoidettavana sairaalassa tai muussa laitoksessa. Lisäksi uhrin puolustuskyvyn tulee olla olennaisesti heikentynyt. Näin ollen teon kohteena voi esimerkiksi olla sairaalahoidossa oleva henkilö tai vaikka vanhainkodissa hoidossa oleva vanhus. (LaVM 3/1998 vp, 178.) Huolimatta siitä, että osa vanhuksista elävää elämänsä loppuun toimintakuntoisina ja kykenevänä huolehtia omista asioistaan on olemassa myös niitä, joiden toimintakyky huonontuu vanhenemisen myötä, joka johtaa edellä mainitun riippuvuussuhteen syntymiseen (Hirvelä 2006, 24).

Sairaudella tarkoitetaan sairauksia jotka ovat fyysisiä tai psyykkisiä. Vammaisuus puolestaan voi olla ruumiillinen tai henkinen vamma tai vajaanaisuus. Muulla heikkoudentilalla tarkoitetaan sellaisia puolustuskykyä alentavia seikkoja, joita ei voida luonnehtia sairaudeksi. (Ojala 2014b, 179.) Esimerkiksi henkilön puolustautumiskyky on voinut alentua vahvojen lääkkeiden vuoksi. Tällaisessa tilanteessa kyky puolustautua ei siis suoranaisesti johdu sairaudesta. (HE 6/1997 vp, 178.)

Huomioitavaa on, että seksuaalisen hyväksikäytön rikoslain 20:5.1 § 3 k:ssa edellytetään, että uhrin kyky puolustautua on alentunut olennaisesti. Toisin kuin rikoslain 20:1.2 §:n mukaisessa puolustuskyvyttömän henkilön raiskauksessa tai rikoslain 20:4.2 §:n mukaisessa puolustuskyvyttömän seksuaaliseen tekoon pakottamisessa henkilön tulee olla kokonaan kykenemätön puolustamaan itseään. (Ojala 2014b, 178–179.)

Rangaistavuus edellyttääkin edellä mainitun huomattavasti heikentyneen puolustuskyvyn lisäksi tekijän aseman hyväksikäyttöä. Näin ollen tekijän tulee olla jonkinlaisessa asemassa laitoksessa tai sairaalassa. Tällaisessa asemassa ovat luonnollisestikin esimerkiksi lääkärit ja hoitohenkilökunta, joilla on pääsy potilaan luokse (Ojala 2014b, 179; Matikkala 2010, 114).

Neljännessä kvalifiointiperusteessa, jos tekijä rikoslain 20:5.1 § 4 k:n mukaan taivuttaa seksuaaliseen tekoon henkilön, joka on erityisen riippuvainen tekijästä käyttämällä hyväksi edellä mainittua riippuvuussuhdetta, on tekijä tuomittava seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Säännöksessä ei määritellä tarkemmin millainen riippuvuussuhteen tulisi olla. Hallituksen esityksessä (HE 6/1997, 178) on kuitenkin todettu, että säännöksen riippuvuussuhteella voidaan tarkoittaa esimerkiksi taloudellista tai henkistä riippuvuussuhdetta. Lisäksi riippuvuuden täytyy olla erityisen suuri, sillä ihmisten kesken on olemassa lukemattomia erilaisia riippuvuussuhteita ja näistä ainoastaan merkittävien riippuvuussuhteiden hyväksikäyttö on rangaistavaa. (HE 6/1997 vp, 178). Tällaisesta erityisestä riippuvuussuhteesta esimerkkinä voi olla tilanne, jossa henkilön työsuhteen jatkuvuus on kiinni toisesta tai jos toisen asuminen on kiinni toisen tekemistä ratkaisuista (Matikkala 2010, 115).

Tekijän on käytettävä edellä mainittua riippuvuussuhdetta *törkeästi* hyväkseen. Törkeää riippuvuussuhteen väärinkäyttöä on esimerkiksi se, että tekijä taivutellaan toista seksuaaliseen tekoon puuttuu voimakkaasti riippuvuussuhteeseen. Esimerkiksi tekijä vihjaa toiselle työsuhteen vaarantumisesta. Huomioitavaa on, että tekijän täytyy siis antaa vaan viitteitä työpaikan menettämisestä, eikä uhkailla työsuhteen päättymisellä. Jos tekijä suoranaisesti uhkaa työsuhteen päättymisellä ja toinen suostuu seksuaaliseen tekoon, tulee tällaista tilannetta arvioida rikoslain 20:4.1 §:n mukaisena seksuaaliseen tekoon pakottamisena. (Matikkala 2010, 115.)

Eräässä korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2014:17 oli kysymys siitä, oliko hoitajana, opettajana ja kansanparantajana toiminut henkilö syyllistynyt teoillaan

rikoslain 20:5.1 § 4 k:n mukaiseen asemaa hyväksikäyttäen tapahtuneeseen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Tapauksessa tekijä A, joka oli ammatiltaan kansanparantaja, oli antanut hoitoja asiakkailleen B:lle, C:lle, D:lle. Aluksi A:n antamat hoidot olivat olleet asiallisia, mutta pian kuitenkin alettiin harjoittaa ”laiskan miehen hierontaa”, jossa hoidettava ja hoitaja istuivat vastakkain ja hoitajan kädet oli sijoitettu hoidettavana olevan lantiolle ja häpyluun päälle tai nivusiin. Hoidoista naisille oli tullut erittäin hervoton olo, jonka seurauksena he eivät kyenneet hallitsemaan itseään. Kurssiin kuului myös iltaopetusta, johon A oli kannustanut B:n, C:n ja D:n osallistumaan. Iltaopetuksen aikana A oli harrastanut sukupuoliyhteyttä naisten kanssa hoitaakseen heidän hervotonta oloaan. Lisäksi A oli luvannut opettaa kansanparannustaitoja naisille, jos he suostuisivat seksuaaliseen kanssakäymiseen tämän kanssa. A oli lisäksi kieltänyt naisia kertomasta opetuksesta kenellekään. Lisäksi heidän tulisi toimia juuri niin kuin A sanoo, tai A sairastuttaisi heidät ja veisi heidän taitonsa pois. Naiset olivat pitäneet A:ta auktoriteetti asemassa olevana hyvänä kansanparantajana. Lisäksi naiset olivat kokeneet olevansa etuoikeutettuja saadessaan olla A:n opeissa. He olivat myös uskoneet, että A:lla on yliluonnollisia kykyjä, joiden avulla hän olisi voinut toteuttaa edellä mainitut uhkaukset. Kukaan naisista ei ollut ihastunut A:han, eivätkä kokeneet minkäänlaista seksuaalista mielenkiintoa A:ta kohtaan. Seksuaaliset teot olivat olleet naisille täysi mysteeri, jota he eivät ymmärtäneet. Korkein oikeus katsoo, että A on syyllistynyt B:n, C:n ja D:n rikoslain 20.5.1 § 4 k:n seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Korkeimman oikeuden mukaan A on jäsenkorjaajana, kansanparantajana ja kouluttajana asianomistajiin nähden auktoriteettiasemassa. A on tätä asemaansa törkeästi hyväksi käyttäen taivuttanut B:n, C:n ja D:n kanssaan sukupuoliyhteyteen sekä ryhtymään muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaaviin tekoihin ja alistumaan sellaisten tekojen kohteeksi.

Edellä mainitussa tapauksessa tekijä oli siis taivutellut asemaansa hyväksikäyttäen uhrit seksuaalisiin tekoihin. Seksuaalisen hyväksikäytön säännös ei edellytä tekijän pakottamista seksuaaliseen tekoon, vaan teko voi tapahtua kokonaan ilman vastustustakin (HE 6/1997 vp, 177). Edellä mainitusta tapauksesta käy hyvin ilmi hallituksen esityksen tarkoitus siitä, että tekojen ei ole täytynyt tapahtua pakon alla. A ei ollut suoranaisesti pakottanut uhrejaan seksuaalisiin tekoihin, vaan

nimenomaan suostutellut ja taivutellut uhrinsa tekoihin. Lisäksi seksuaalisen hyväksikäytön säännöksen mukaan uhrin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamisessa on kyse siitä, että teon kohteena oleva henkilö ei joko alisteisen asemansa tai puolustuskyvyttömyytensä takia pysty tasavertaisesti päättämään seksuaaliseen tekoon osallistumisesta. Tällöin tekijä käyttää hyväkseen uhrin alisteista asemaa. (Ojala 2014b, 174.) Edellä mainitussa korkeimman oikeuden tapauksessa uhrin olivat olleet juuri tällaisessa alisteisessa asemassa A:han verrattuna.

Edellä mainituissa 20:5.1 §:n seksuaalisen hyväksikäytön eri kvalifiointiperusteissa on kysymys tekijän aseman hyväksikäytöstä seksuaalisessa teossa. Näin ollen, jos tekijällä ei ole rikoslain 20:5.1 §:n mukaista asemaa uhriin nähden, ei seksuaalisen hyväksikäytön säännöstä sovelleta. Lisäksi teon rangaistavuus vaatii sitä, että tekijä on käyttänyt nimenomaan asemaansa hyväkseen. Toisin sanoen, jos tekijä olisikin rikoslain 20:5.1 §:n mukaisessa asemassa toista kohti, mutta jos minkäänlaista taivuttamista ei ole tapahtunut, ei kyseessä ole seksuaalinen hyväksikäyttö. (Ojala 2014b, 174.) Rangaistus seksuaalisesta hyväksikäytöstä on rikoslain 20:5.2 §:n mukaan sakko tai enintään neljä vuotta vankeutta. Seksuaalisen hyväksikäytön yritys on myös rangaistava rikoslain 20:5.3 §:n mukaan.

4.2 Seksuaalinen ahdistelu

Jos tekijä koskettelemalla tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on kyseessä rikoslain 20:5a §:n mukainen seksuaalinen ahdistelu. Seksuaalisen ahdistelun säännös lisättiin rikoslakiin viimeisimmän lakiuudistuksen (509/2014) yhteydessä. Hallituksen esityksessä (HE 216/2013, 9) päätöstä perusteltiin sillä, että seksuaalisesta häirinnästä ei ole olemassa säännöstä rikoslaissa. Seksuaalisesta häirinnästä on säädetty ainoastaan naisten ja miesten tasa-arvosta annetussa laissa (609/1986). Hallituksen esityksessä puhuttiin seksuaalisesta häirinnästä, mutta lakivaliokunta ehdotti lausunnossaan (LaVM 4/2014) nimikkeen muuttamista seksuaaliseksi ahdisteluksi. Lakivaliokunta perusteli päätöstään muun muassa sillä,

että termi ahdistelu kuvaa tekoa paremmin kuin häirintä. Lisäksi seksuaalinen ahdistelu-käsite olisi myös helpompi erottaa tasa-arvolain mukaisesta seksuaalisesta häirinnästä.

Seksuaalisen ahdistelun säännökseen on haluttu ottaa sellaiset seksuaalisena pidettävät teot, joita on aikaisemmin arvioitu jonkin muun säännöksen mukaan. Seksuaalisena ahdisteluna tarkoitettuja tekoja on aiemmin voitu arvioida muun muassa esimerkiksi rikoslain 24.9 §:n mukaisena kunnian loukkauksena. (HE 216/2013 vp, 51–52.) Seksuaalisen ahdistelun kriminalisoinnin tarkoituksena on suojata entistä paremmin seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja henkilön ruumiillista koskemattomuutta (Ojala 2014b, 187).

Seksuaalisessa ahdistelussa on rikoslain 20:5a §:n rangaistussäännöksen mukaan kysymys *koskettelemalla* tapahtuvasta seksuaalisesta teosta, joka on omiaan loukkaamaan uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Säännöstä tulee soveltaa ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joista ei säädetä muissa rikoslain 20 luvun seksuaalirikosrangaistussäännöksissä (HE 216/2013 vp, 1). Seksuaalisen teon tulisi tapahtua nimenomaan koskettelemalla. Koskettelu tulee olla intensiivistä, eikä esimerkiksi väkijoukossa toisen hipaisu ole näin ollen seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöä täyttävä teko. Säännöksen tarkoittamaa koskettelua on esimerkiksi puristelu, sively, taputtelu tai muu vastaava uhrin koskettelu. Lisäksi koskettelu tulee tapahtua seksuaalisesti olennaiselle alueelle. (Ojala 2014b, 192.)

Teon tulisi olla edellä mainitun lisäksi sellainen, että se *on omiaan* loukkaamaan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta (HE 216/2016 vp, 49). Tällaisessa tapauksessa kyseessä on seksuaalisen itsemääräämisoikeuden *abstrakti vaarantuminen*. Abstrakti vaarantuminen ilmenee säännöksen ”on omiaan”-käsitteestä. Abstraktissa vaarassa on kyse siitä, että teko on omiaan aiheuttamaan *myöhemmin vaaran*, vaikka juuri tekohetkellä ei konkreettista vaaraa syntyisikään (Nuutila 1997, 101).

Seksuaalisen ahdistelun rangaistavuuden edellytyksenä on siis olettamus siitä että teko on loukannut seksuaalista itsemääräämisoikeutta. On omiaan-käsitteen

vuoksi, jos tekijä vaikka tuntisikin oman seksuaalisen itsemääräämisoikeutensa loukatuksi, se ei suoraan merkitse, että niin olisi myös rikosoikeudellisesta näkökulmasta. (HE 216/2013 vp, 59.)

5 Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Seuraavaksi käsittelen rikoslain 20:6 §:n mukaiset lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja 20:7 §:n törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikossäännösten tarkoituksena on suojella lapsen terveyttä, sillä seksuaalirikosten voidaan katsoa olevan todella vahingollisia lapsen terveelle kehitykselle (LaVM 43/2010 vp, 4). Lapseen kohdistuvat seksuaalirikokset voivat aiheuttaa lapselle fyysisten vammojen lisäksi myös suurta psyykkistä vahinkoa (Ojala 2012, 7). Edellä mainittuihin seikkoihin on alettu havahtua yhä enemmissä määrin kansallisella ja kansainvälisellä tasolla, jonka seurauksena Suomessa on ratifioitu erilaisia kansainvälisiä sopimuksia, jotka turvaavat lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä (Fredriksson, Halttunen, Kanerva, Manns-Haatanen, Ranta, Salonen, Tarvainen & Tervo 2010, 16).

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikossäännösten taustalla vaikuttavat huomattavasti kansainväliset sopimukset. Yksi merkittävimmistä sopimuksista on muun muassa Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemiseksi seksuaalista riistoa ja hyväksikäyttöä vastaan (SopS 87/2011 eli *Lanzaroten sopimus*), joka edellyttää, että jokaisen sopimuksen ratifioineen jäsenmaan tulee ryhtyä sopimuksen vaatimiin toimenpiteisiin lainsäädännön osalta. Sopimus velvoittaa muun muassa säätämään rangaistaviksi teoksi seksuaalinen kanssakäyminen lapsen kanssa, joka ei ole sopimusmaassa voimassa olevan lain mukaan saavuttanut seksuaaliseen toimintaan edellyttävää ikää. (Lanzaroten sopimus 2011, VI luku 18 artikla 1. kohta.)

Lisäksi Lanzaroten sopimus velvoittaa jokaista sopimusmaata määrittelemään sen ikärajan, jota nuoremman lapsen kanssa ei saa ryhtyä seksuaaliseen tekoon.

Suomessa kyseinen suojaikäraja on 16 vuotta rikoslain 20:6 §:n mukaisessa lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa rikoksessa ja rikoslain 20:7 §:n mukaisessa törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa rikoksessa. Sopimuksen mukaan myös seksuaalinen kanssakäyminen lapsen kanssa väkivaltaa käyttäen tai väkivallalla uhkaamalla tulee säätää rangaistavaksi. Myös asemaa hyväksikäyttäen tai lapsen erityisen haavoittuvaa tilannetta, joka syntyy esimerkiksi henkisestä tai fyysisestä vammaisuudesta hyväksikäyttäen tehty seksuaalinen teko tulee säätää rangaistavaksi. (Lanzaroten sopimus 2011, VI luku 18 artikla 1. kohta.)

Edellä mainitun sopimuksen tarkoituksena on saattaa lailla suojattavaksi sellaiset teot, jotka ovat omiaan vahingoittamaan suojaikärajaa nuorempien lasten tervettä kehitystä (Ojala 2012, 8). Edellä mainitun vuoksi rikoslain 20:6–7 §:ssä onkin säädetty rangaistavaksi lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja lapsen törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö. Myös rikoslain 17 luvussa on olemassa rangaistussäännöksiä, jotka ovat merkittäviä lasten terveyden suojaamisen kannalta. Näitä säännöksiä ei kuitenkaan tulla nyt käsittelemään, sillä tämä opinnäytetyö on rajattu koskemaan ainoastaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikoslain 20:6–7 §:ää.

5.1 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on kyse rikoslain 20:6.1 §:n mukaan sellaisessa teossa, jossa tekijä koskettelemalla tai muulla tavoin tekee *seksuaalisen teon* 16 vuotta nuoremmalle lapselle, niin että teko on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on kyse myös rikoslain 20:6.2 §:n mukaan silloin, kun tekijä on *sukupuolilyhteydessä* alle 16 vuotiaan lapsen kanssa ja jollei rikos ole rikoslain 7.1 §:n tarkoitetulla tavalla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Lisäksi myös sellaisessa tapauksessa on kyse lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jossa tekijä menettelee edellä mainituilla tavoilla yli 16 mutta alle 18 vuotiaan lapsen kanssa ja jos tekijä on vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa ja asuu lapsen kanssa samassa taloudessa.

Vanhempaan rinnastettavassa asemassa voivat olla esimerkiksi isä- tai äitipuoli tai sijaisvanhemmat (Hirvelä 2006, 61).

Jotta lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistussäännöstä voidaan soveltaa, vaaditaan että kyseessä on *seksuaalinen teko*. Säännöksen mukaisia seksuaalisia tekoja ovat sukupuoliyhteys lapsen kanssa sekä muut seksuaaliset teot jotka kohdistuvat lapseen. (Hirvelä 2006, 60.) Seksuaalinen teko voi olla *fyysinen* tai *sanallinen*. Sanallisesta seksuaalisesta teosta on kyse esimerkiksi silloin kun tekijä kohdistaa uhriin seksuaalissävyytteisiä tai vihjailevia puheita, ilman minkäänlaista fyysistä kontaktia. Seksuaalinen teko voi olla myös sukupuoliyhteyden tai masturboinnin katselemista. Myös alastoman lapsen kuvaaminen tai katseleminen on säännöksen tarkoittama seksuaalinen teko. Fyysisestä seksuaalisesta teosta on esimerkiksi kyse silloin, kun tekijä koskettelee lapsen pakaroita, reiden sisäpintaa tai sukupuolielimen aluetta. (Ojala 2012, 81–82.)

Säännöksen mukaan seksuaalisen teon tulee lisäksi olla *seksuaalisesti olennainen*. Seksuaalista olennaisuutta arvioitaessa on otettava huomioon tekijä sekä uhri ja teko-olosuhteet. Lähtökohtana on, että lapsen sukupuolielimen alueelle tapahtuva koskettelu on seksuaalisesti olennainen teko. (HE 6/1997 vp, 180.) Tällainen lähtökohta on kuitenkin joissakin tapauksissa varsin ongelmallinen, sillä esimerkiksi lapsen vanhemmat joutuvat lapsen hygieniasta huolehtiessaan koskettelemaan lapsen sukupuolielintä. Tällaisessa tilanteessa teko-olosuhteet ovat sellaiset, että rikoslain 20:6 §:n mukainen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistö ei täyty. (Ojala 2012, 82.)

Samanlainen tilanne oli käsillä korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2007:100, jossa tekijän epäiltiin syyllistyneen rikoslain 20:7.1 §:n mukaiseen törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Tapauksessa 5-vuotiaan lapsen isä A oli kosketellut poikansa B:n sukupuolielintä ja tyydyttänyt itseään B:n nähdessä. A kielsi kokonaan seksuaaliset teot ja kertoi koskettelleensa B:n sukupuolielintä vain tavanomaisten lapsen hoitotoimien yhteydessä. Korkein oikeus hylkäsi syytteen lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Korkein oikeus perusteli päätöksensä sillä, ettei seksuaalisen hyväksikäytön osalta ollut todettavaa riittävää

näyttöä. Lisäksi se, että isä on kosketellut lasta ainoastaan hoitotoimenpiteiden yhteydessä, voidaan katsoa olevan uskottavaa teko-olosuhteisiin nähden.

Rangaistavuus edellyttää säännöksen mukaan myös se, että uhri on alle 16-vuotias. Jos tekijänä puolestaan on uhrin vanhempi tai siihen rinnastettava henkilö ja tekijä asuu uhrin kanssa, teko on rangaistava, jos uhri on alle 18-vuotias. (Ojala 2012, 88–89.)

Seksuaalisen teon tulee lisäksi *olla omiaan* vahingoittamaan lapsen tervettä kehitystä. Kyseessä on siis abstrakti vaarantamisrikos. Rangaistavuus ei edellytä, että juuri *sillä hetkellä*, kun teko tapahtuu, lapsen kehitys olisi vahingoittunut. Teon tulee olla luonteeltaan sellainen, että se voi myöhemmin aiheuttaa vahinkoa. (Hirvelä 2006, 60.) Tekoa arvioitaessa tuleekin kiinnittää huomiota abstraktiin vaaraan, jonka mukaan rangaistavana pidetään tekoa, joka *tyypillisesti* aiheuttaa tunnusmerkistössä kuvatun, epätoivotun seurauksen. (Ojala 2012, 88–89.) Korkein oikeus kuvaa *abstraktin vaaran* -käsitettä ratkaisun KKO 2013:26 perusteluissa siten, että tunnusmerkistön täyttymisen kannalta on riittävää, että teolla on tyypillisesti lapsen terveyden vaarantava vaikutus, eikä sillä ole merkitystä, onko teko tosiasiallisesti vaikuttanut lapsen terveeseen kehitykseen vahingoittavasti.

Eräässä hovioikeuden tapauksessa KouHO:2013:3 oli kyse juuri abstraktista vaarantamisrikoksesta. Tapauksessa 61-vuotias tekijä A oli koskettelemalla tehnyt seksuaalisen teon 13 vuotiaalle B:lle. A oli pysäyttänyt B:n koulumatkan varrella ja alkanut halailemaan B:tä kaksin käsin ja yrittänyt myös suudella häntä suulle ja poskille. Hovioikeuden mukaan A on syyllistynyt teollaan rikoslain 20:6.1 §:n mukaiseen lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Hovioikeus katsoi, että teko on *seksuaalisesti olennainen*, sillä kyseessä oli vieras vanhempi mies ja nuori tyttö. Vaikka A kiistikin teon seksuaalisen merkityksen, hovioikeus katsoi asiaa lapsen kannalta ja totesi, että teko *on ollut omiaan* vahingoittamaan B:n kehitystä. Hovioikeus tuomitsee A:n rikoslain 20:6.1 §:n mukaisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä neljän kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Lisäksi A veloitettiin maksamaan B:lle kärsimyskorvauksia 1000 euroa.

Edellä mainitusta tapauksesta voi huomata, että rikoslain 20:6 §:n mukaisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön täyttymiseen vaaditaan, että alle suojaikärajan ikäiselle lapselle tehdään seksuaalinen teko, joka on seksuaalisesti olennainen ja omiaan vahingoittamaan uhrin tervettä kehitystä. Lisäksi tekoa arvioitaessa arvoa ei tule antaa tekijän mielipiteelle seksuaalisesti olennaisesta teosta, vaan tapausta pitää arvioida lapsen näkökulmasta.

Eräässä korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2010:52 tekijä A oli viidellä eri kerralla kuvannut ja kosketellut nukkuvan 8-10 -vuotiaan tytön B alaruumista ja sukupuolielintä. Tapauksessa A:n epäillään syyllistyneen muun muassa rikoslain 20:6.1 § 2 k:n mukaiseen lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Korkein oikeus pitää selvänä, että A:n menettelyssä on ollut kyse seksuaalisesta teosta. Tapauksessa arvioitavana oli, onko kyseinen teko omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Tekoa ja tapahtumaolosuhteita tulee täten arvioida siltä kannalta, johtaako tehty teko *tyypillisesti* lapsen tulevan kehityksen vaarantamisen. B on saanut tietää A:n häneen kohdistamista teoista pian viimeisen tekokerran jälkeen. Korkein oikeus katsoo, että yleisen elämäkokemuksen perusteella voidaan päätellä, että tietoisuus tuollaisten tekojen kohteeksi joutumisesta on omiaan aiheuttamaan lapselle ahdistusta ja hämmennystä. Näin ollen tiedolla on voinut olla haitallinen vaikutus lapsen henkiseen kehitykseen ja A on syyllistynyt teollaan lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Edellä mainittu esimerkkitapaus on erinomainen esimerkki ”on omiaan” -kriteeristä. Niin kuin korkein oikeus edellä toteaa, jotta tekoa voidaan arvioida lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä, teon tulee olla omiaan aiheuttamaan vaara lapsen terveelle kehitykselle. Näin ollen, vaikka teko ei juuri tapahtuma-aikana aiheuttaisi uhrille vaaraa, voi vaara aiheutua myöhemmin. Lapsen oireilu seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutumisesta voi alkaa jopa vuosien päästä (Laitinen & Väyrynen 2011). Edellä mainitun vuoksi on varsin perusteltua, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistussäännöksessä tulee olla abstraktin vaaran -kriteeri.

5.2 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on kysymys rikoslain 20:7.1 § 1 k:ssa silloin, kun tekijä on sukupuoliyhteydessä alle 16-vuotiaan lapsen kanssa tai rikoslain 20:6.2 §:ssa tarkoitetun yli 16-vuotiaan mutta alle 18-vuotiaan lapsen kanssa. Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on kysymys myös rikoslain 20:7.1 § 2a-c:n mukaan, jos lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohteena on lapsi, jolle rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapsen iän ja kehitystason takia tai jos rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemaan erityisen luottamuksen tai tekijästä erityisen riippuvan aseman vuoksi. Myöskään törkeässä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä ei edellytä *konkreettista vaaraa*, vaan riittää, että tällainen vahinko liittyy tyypillisesti käsillä olevaan tekoon (Hirvelä 2006, 62). Näin ollen kyseessä on *abstrakti vaarantamisrikos*.

Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö sisältää erilaisia kvalifiointiperusteita, eli seikkoja jotka toimivat *ankaroittamisperusteena*. Säännöksen ensimmäinen ankaroittamisperuste on sukupuoliyhteys. Rikoslain 20:7.1 § 1 k:n mukaan rikoksen edellytyksenä on se, että tekijä toteuttaa sukupuoliyhteyden säännöksessä tarkoitetun lapsen kanssa. Sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan säännöksessä sukupuolielimeen kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista tai sukupuolielimellä toisen kehoon tunkeutumista. (Ojala 2012, 127.)

Toinen kvalifiointiperuste rikoslain 20:7.1 § 2a k:n mukaan on tilanne, jossa seksuaalisen hyväksikäytön kohteena on lapsi, jolle rikos *on omiaan* aiheuttamaan erityistä haittaa lapsen iän ja kehitystason vuoksi (HE 6/1997 vp, 183). Teon vahingollisuusarvioinnissa tulee siis ottaa huomioon uhrin ikä ja kehitystaso. Lähtökohtana on, että mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä suuremmalla todennäköisyydellä teko on omiaan aiheuttamaan erityistä vaaraa lapselle. Sellaista ikää, jolloin teon vahingollisuus lapselle lisääntyisi olennaisesti, ei voida sanoa. Jokainen teko tulee arvioida objektiivisesti huomioiden tekijän ja uhrin ikä sekä tekotapa. Lähtökohtaisesti lapsen tulee olla sen ikäinen, että hän ymmärtää häneen kohdistuvan teon. Näin ollen säännöstä ei lähtökohtaisesti sovelleta tapauksissa,

jotka koskevat alle 5-vuotiaita lapsia. Säännöstä voidaan siten soveltaa tapauksiin, joissa lapsi on yli 5-vuotias. Lapsen voidaan katsoa olevan murrosiän kynnyksellä 10–13 -vuotiaana seksuaalisen kehityksen kannalta haavoittuvassa iässä. Edellä mainitun perusteella teon kohdistuessa tuollaisessa iässä olevaan lapseen, teon voidaan katsoa olevan omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle. (Ojala 2012, 130; Matikkala 2010, 119–120.)

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2011:102 on hyvä esimerkki edellä mainitusta, sillä tapauksessa täyttyi rikoslain 20:7.1 § 2a k:n mukainen kvalifiointiperuste. Tapauksessa A:n isoisä B oli usean vuoden ajan kohdistanut A:han seksuaalista hyväksikäyttöä muun muassa koskettelemalla A:n rintoja sekä sukupuolielintä vaatteiden päältä ja alta. Ensimmäisen koskettelun aikana A oli 7-vuotias ja B 62-vuotias. Viimeisen koskettelukerran aikana A oli 13-vuotias ja B 68-vuotias. Korkein oikeus katsoo, että teot ovat olleet omiaan aiheuttamaan vahinkoa uhrin kehitykselle. Korkeimman oikeuden mukaan teko täyttää abstraktin vaaran kriteerit, sillä A on ollut tekoaikana varsin nuori ja näin ollen seksuaalisesti kehittymätön. Korkein oikeus katsoo, että rikos on rikoslain 20:7.1 § 2a k:n mukaan ollut omiaan aiheuttamaan uhrille erityistä vahinkoa lapsen iän vuoksi.

Kolmannessa kvalifiointiperusteessa teolta vaaditaan rikoslain 20:7.1 § 2b k:n mukaan, että rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla. Hallituksen esityksen (HE 6/1997, 184) mukaan erityisen nöyryyttävä tapa ei tarkoita ainoastaan sitä tapaa, miten sukupuoliyhteys tai seksuaalinen teko on suoritettu, vaan nöyryyttävyyttä arvioidaan teko-olosuhteet kokonaisuudessaan huomioiden. Säännöksen tarkoittamana erityisen nöyryyttävänä tapana voidaan pitää esimerkiksi tilannetta, joissa lapsi on päihtynyt ja teko tapahtuu sivullisten nähden. Erityisen nöyryyttävänä tekona pidetään myös tekoa, jossa useat käyttävät lasta hyväkseen tai jos hyväksikäytettäviä lapsia on useita ja teko kohdistuu samaan aikaan useaan lapseen. (Ojala 2012, 132–133.)

Neljäntenä kvalifiointiperusteena rikoslain 20:7.1 § 2c k:n mukaan on se, että teko on omiaan aiheuttamaan lapselle erityistä vahinkoa siitä syystä, että lapsi tuntee erityistä luottamusta tekijää kohtaan tai lapsi on tekijästä riippuvainen tekijän ase-

man vuoksi. Tässäkin kvalifiointiperusteessa kyseessä on abstrakti vaara ja vahingollisuusarvioinnin perusteena on erityinen luottamus tai erityisen riippuvainen asema. Lapselle on usein erittäin vahingollista joutua hänelle läheisen ihmisen hyväksikäyttämäksi. Seksuaalinen hyväksikäyttö on omiaan aiheuttamaan lapselle pitkäaikaista vahinkoa sellaisessa tilanteessa, jossa lapsi tuntee rikosten tekijää kohtaan *erityistä luottamusta* tai on tekijästä erityisen riippuvainen. Tilanteesta hankalamman tekee lisäksi se, että lapsi ei voi hakea turvaa läheisiltään, sillä tekijänä on juuri se, johon lapsen pitäisi voida turvautua. (HE 6/1997 vp, 184.)

Hallituksen esityksen (HE 6/1997, 184) mukaan säännöksen tarkoittamassa asemassa ovat yleensä lapsen vanhemmat tai muut lapsen kasvatuksesta huolehtivat henkilöt esimerkiksi isovanhemmat. Lapsi tuntee edellä mainittuihin henkilöihin erityistä luottamusta ja on heistä riippuvainen (Hirvelä 2006, 24). Sellaisessa tilanteessa, jossa tällainen luottamussuhde rikkoutuu seksuaalisen teon takia, on rikos omiaan aiheuttamaan lapselle erityistä vahinkoa (Ojala 2012, 134). Edellä mainitun takia pääsääntöisesti kaikki tapaukset, jossa vanhempi käyttää lastaan seksuaalisesti hyväkseen, tulee tuomita yleisen oikeuskäytännön mukaan törkeänä tekemuotona. (Hirvelä 2006, 62.)

Jotta tekoa voitaisiin arvioida rikoslain 20:7 §:n mukaisena törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä, teon tulee täyttää yksi tai useampi edellä mainittu kvalifiointiperuste, ja lisäksi teon tulee olla rikoslain 20:7.2 §:n mukaan kokonaisuutena arvostellen törkeä (HE 6/1997 vp, 198). Oikeuskirjallisuudessa teon kokonaistörkeyttä arvioitaessa lähtökohtana voidaan pitää sitä, että teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä silloin, kun teossa täyttyy useampi kvalifiointiperuste. Matikkalan (2010, 172–173) mukaan kokonaistörkeyden tulkinta-apuvälineitä ovat säännöksiin kvalifiointiperusteet: mitä useampi niistä täyttyy, sitä todennäköisemmin kyseessä on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä teko. Ojalan (2012, 137) mukaan kokonaistörkeysarvioinnissa tulee ottaa huomioon kvalifiointiperusteiden lisäksi tekijän ja uhrin ikä sekä se, liittyykö tekoon taivuttelea tai epäasianmukaista vaikuttamista. Lisäksi arvioinnissa tulisi huomioida muut teko-olosuhteet.

6 Seksuaalirikoksien rangaistavuuteen vaikuttavat tekijät

Seuraavassa luvussa käyn läpi mitä tarkoittaa rikoslainsäädännön mukaan rikos ja kuinka rikoksesta rangaistaan. Lisäksi käyn syvemmin läpi seksuaalirikoksien rangaistavuuteen vaikuttavat tekijät. Tarkoituksena on selventää sitä, mitkä tekijät vaikuttavat seksuaalirikoksien rangaistuslajin valintaan, rangaistuksen ankaruuteen sekä rangaistuksen mittaamiseen.

6.1 Rikos ja rangaistus

Rikos on sellainen teko, josta on säädetty rangaistus ja rangaistuksen saa tuomita ainoastaan rangaistavaksi säädetystä teosta. Rangaistus on viranomaisten lain nojalla määräämää *rikosoikeudellinen seuraamus*. Rangaistus sisältää tekijään kohdistuvan moitteen ja tuomitaan rikosentekijälle lain rikkomisen seurauksena. Rangaistuksen tarkoitus on aiheuttaa aina kielteinen kokemus rikosentekijälle. Rangaistus, joka määrätään Suomen rikoslain mukaan, on vain yksi osa rikosentekijälle rikoksesta koituvista seurauksista. Rikoslain mukaisen rangaistuksen lisäksi rikosentekijälle voi koitua oikeudellisia *oheisseuraamuksia* muiden lakien perusteella. Tällaisia oikeudellisia seuraamuksia ovat muun muassa menettämisseuraamukset, vahingonkorvaus ja pakkokeinot. (Lappi-Seppälä 2006, 88; Nuutila 1997, 2.)

Menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on rikoslain 10:1.1 §:n mukaan laissa rangaistavaksi säädetty rikos. Menettämisseuraamuksella, eli *konfiskaatiolla* tarkoitetaan rikoksen johdosta aiheutuvaa tekijän rikokseen käyttämänsä omaisuuden *menettämistä* valtiolle (HE 80/2000 vp, 1). Menettämisseuraamus ei ole rangaistus, vaan turvaamistoimi, jonka tarkoituksena on ehkäistä ja estää uudelleen rikoksen toteuttaminen. (Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen 2015, 14.)

Pakkokeinoista säädetään pakkokeinolaissa (806/2011). Pakkokeinoja ovat esimerkiksi kiinniottaminen, pidättäminen, vangitseminen ja matkustuskielto (HE

222/2010 vp, 8). Rikosprosessuaaliset pakkokeinot ovat toimenpiteitä, joissa puututaan henkilön lailla suojattuihin oikeuksiin rikosprosessin käsittelyn turvaamiseksi (Helminen, K & Lehtola, K & Virolainen, P 2006, 454). Oikeudellisten seuraamusten lisäksi rikos voi aiheuttaa erilaisia epävirallisia ja tosiasiallisia seuraamuksia. Esimerkiksi työpaikan tai koulupaikan menetys, rikoksen saama julkiuus ja yhteiskunnan paheksunta ovat tällaisia seuraamuksia. (Lappi-Seppälä 2006, 88–89.)

6.2 Rangaistusteoriat

Rangaistusteoriat ovat rikosoikeuden ja rikollisoikeudellisen järjestelmän käytön teorioita. Rangaistusteoriat jaetaan perinteisesti kahteen eri luokkaan: *sovitusteorioihin* ja *preventioteorioihin*. Sovitusteorian perustarkoitus on, että rikoksesta seuraa rangaistus ja tämän rangaistuksen tarkoituksena on, että rikoksentekijä sovittaa tekonsa. (Nuutila 1997, 22–23.) Preventioteoria voidaan jakaa edelleen kahteen osaan: yleispreventioon ja erityispreventioon. Yleispreventioteorian tarkoituksena on tarkastella rangaistusta laajasti yhteiskunnan näkökulmasta. Yleispreventiossa rikoksesta rankaisemisen tarkoituksena on luoda pelotevaikutusta. Pelotevaikutuksen tarkoituksena on, että muut potentiaaliset rikoksentekijät jättäisivät teon tekemättä. Erityisprevention tarkoituksena on puolestaan kiinnittää huomiota rikoksentekijään itseensä. Erityispreventiossa arvioidaan sitä, miten rangaistus vaikuttaa rikoksentekijään. Tarkoituksena on, että sopivalla rangaistuksella saadaan poistettua rikoksentekijän rikoksen uusinta mahdollisuus. (Melander 2010, 14–16.)

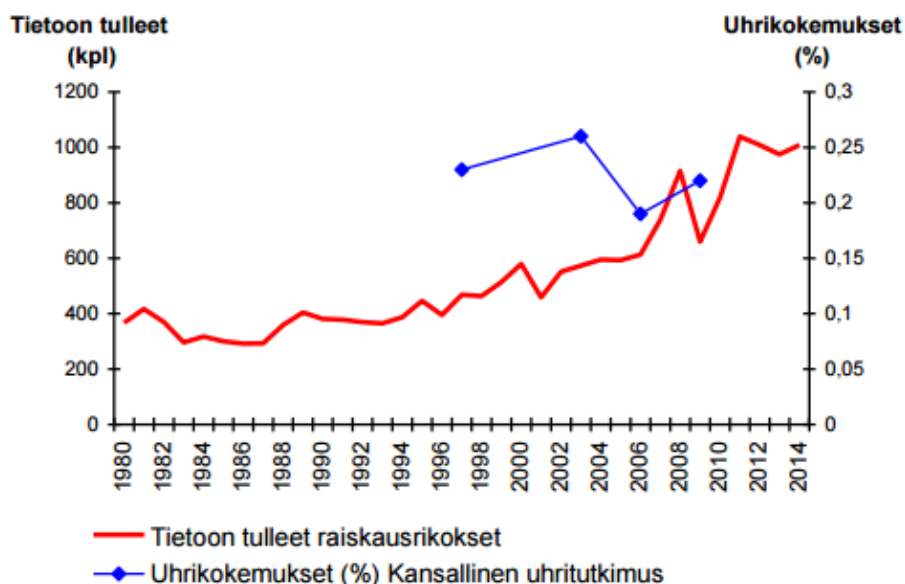
6.3 Rangaistuslajit ja rikosoikeudellinen kontrollijärjestelmä

Rikoksesta tuomittavat rangaistukset, eli rangaistuslajit voidaan jakaa *yleisiin rangaistuslajeihin* ja *erityisiin rangaistuslajeihin* (HE 44/2002 vp, 169). Yleisiä rangaistuslajeja ovat rikoslain 6:1.1 §:n mukaan rikesakko, sakko, ehdollinen van-

keus, ehdoton vankeus, valvontarangaistus ja yhdyskuntapalvelu. Erityisiä rangaistuksia ovat rikoslain 6:1.2 §:n mukaan nuorisorangaistus ja 6:1.3 §:n mukaan viraltapano tai varoitus.

Rikosoikeudellinen rangaistuksen tuomitseminen edellyttää *kontrollijärjestelmän* yhteistoimintaa. Rikosoikeudelliseen kontrollijärjestelmään kuuluvat poliisit, syyttäjät, tuomioistuimet ja täytäntöönpanoviranomaiset. Kun rikos tapahtuu, poliisi suorittaa tapauksessa esitutkintalain (805/2011) 1.1 §:n mukaisen esitutkinnan, jonka jälkeen syyttäjä tekee tapauksessa syyteharkinnan. Syyteharkinnasta asia etenee tuomioistuimeen, joka ratkaisee asian ja tuomitsee rangaistuksen. (Lappi-Seppälä 2006, 89.) Rangaistuksien tuomitseminen edellyttää aina syyllisyyttä rikokseen (Nuutila 1997, 69). Syyllisyysperiaatteen mukaan ketään ei saa tuomita rangaistukseen ilman syytä (Melander 2010, 47). Näin ollen kontrollijärjestelmän tarkoituksena on *selvittää*, onko tekijä syyllinen tekoon. Jos tekijä tuomitaan syylliseksi, täytäntöönpanoviranomainen, eli Rikosseuraamuslaitos panee rangaistuksen täytäntöön. (Lappi-Seppälä 2006, 89.)

Vain osa rikoksista tulee poliisin tietoon. Tällaisesta rikollisuudesta, joka ei tule poliisin tietoon käytetään termiä *piilorikollisuus*. Rikoksen piiloon jäämisen syytä on monia. Rikos voi jäädä piiloon, jos rikosta ei esimerkiksi havaita ollenkaan. Esimerkiksi erilaiset liikennerikokset ovat luonteeltaan sellaisia tekoja, jotka jäävät usein havaitsematta. Toinen syy rikoksen piiloon jäämiseen on se, että rikos on havaittu, mutta siitä ei ilmoiteta poliisille. Esimerkiksi seksuaalirikokset ovat sellaisia rikoksia, jotka jäävät usein tästä syystä piiloon. (Lappi-Seppälä 2006, 90.) Seksuaalirikoksen kohteeksi joutuminen aiheuttaa uhrille usein häpeää, itsensä syyllistämistä ja pelkoa, jonka voidaan katsoa olevan yksi syy jättää teko ilmoittamatta poliisille (Savolainen 2012). Piilorikollisuudesta huolimatta osa rikoksista tulee kuitenkin poliisin tietoon. Etenkin poliisin tietoon tulleiden raiskausrikosten määrä on kasvanut. Vuosina 2005–2014 poliisin tietoon tulleiden raiskausrikosten määrä on yli puolitoistakertaistunut. Vuonna 2005 poliisin tietoon Suomessa tuli 593 tapausta ja vuonna 2014 tapausten lukumäärä oli 1009. (Lappi-Seppälä & Niemi 2015, 83.)

Kuvio 3. Poliisin tietoon tulleet raiskausrikokset sekä kansallisen uhritutkimuksen mukaan raiskauksen tai raiskauksen yrityksen kohteeksi joutuneet (Lappi-Sepälä & Niemi, 85).

Yllä olevasta kuviosta (kuvio 3) voidaan huomata, että poliisin tietoon tulneiden seksuaalirikoksien määrä on kasvanut. Kuviosta voidaan myös havaita, että väestön kokema raiskausrikollisuus on kuitenkin pysynyt samana. Näin ollen voidaan todeta, että seksuaalirikoksia tapahtuu yhtä paljon joka vuosi, mutta teoista ilmoitetaan vaan nykyisin entistä useammin. Tälle ilmoitusalttiuden muutokselle voidaan katsoa olevan monta eri tekijää. Ensinnäkin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kokeman muutoksen myötä, ilmoitusalttius on noussut. Oma itsemääräämisoikeus tunnetaan nykyisin tärkeänä suojeltava oikeushyvä ja näin ollen tekijälle tahdotaan rangaistus loukkauksesta. Toiseksi, seksuaalirikoksien saattaminen *virallisen syytteen*⁷ alaiseksi on saattanut pienentää kynnystä ilmoittaa rikoksesta poliisille.

⁷ Kaikki rikoslain 20 luvun seksuaalirikokset ovat virallisen syytteen alaisia, lukuun ottamatta yli 18-vuotiaaseen kohdistunutta rikoslain 20:6a §:n mukaista seksuaalista ahdistelua. Virallisen syytteen alaisessa rikoksessa syyttäjällä on oikeus nostaa syyte ilman asianomistajan vaatimusta. (HE 216/2013 vp, 1, 15.)

Kun rikos on tullut poliisin tietoon, tapaus voidaan siirtää esitutkintaan ja sieltä edelleen syyteharkintaan. Syyttäjältä syyte voi edelleen edetä tuomioistuimeen tai syyte voidaan jättää myös nostamatta. Tuomioistuimeen edenneistä rikoksista osa syytteistä hylätään näyttämättömänä ja osa katsotaan tulleen näytetyksi. Syytteen *hylkäämiseen* tuomioistuimessa tai *syyttämättä jättäminen* voivat johtua siitä, että tarvittavaa näyttöä ei ole tarpeeksi ja näin ollen syyllisyydestä ei ole riittävästi todisteita. (Lappi-Seppälä 2006, 91–92.) Jos todistelu ei ole laajuudeltaan ja laadultaan tarpeeksi kattavaa, syyte hylätään (Ojala 2014b, 235).

Vuosina 2009–2013 syyte nostettiin noin 40 %:ssa rikoslain 20:1–3 §:n mukaisissa raiskausrikoksissa. Raiskausrikoksissa *syyttämättäjättäminen* on suhteellisen yleistä, sillä riittävän näytön hankinnassa on usein ongelmia. Syyteharkinta vaiheessa tapahtuvan syyttämättäjättämisen lisäksi osa raiskausrikoksista koskevista syytteistä hylätään puuttuvan näytön vuoksi. (Lappi-Seppälä & Niemi & Hinkkanen 2015, 44.) Tuomioistuinien hylkäämien syytteiden osuus vuosina 2009–2013 raiskausrikoksissa on muita rikoksia suurempi. Tutkimuksen mukaan raiskausrikoksista 26,3 %:ssa syyte hylättiin puuttuvan tai vajaan näytön vuoksi (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2015, 148).

Seksuaalirikokset ovat luonteeltaan sellaisia rikoksia, joissa syyte hylätään usein juuri puutteellisen tai puuttuvan näytön vuoksi. Etenkin lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa tapauksissa, lapsen kertomus on noin 70 %:ssa tapauksista ainoa näyttö tapahtuneesta. Näin ollen lapsen kertomus on keskeinen ja usein ainoa todiste. Jos teon todisteena ei ole lapsen kertomusta, tuomioistuin jättää erittäin suurella todennäköisyydellä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tuomitsematta. (Advokaatti 2/2014, 24.)

Eräässä korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2008:68 tekijää syytettiin rikoslain 20:6 §:n mukaisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Tapauksessa oli kyse näytön riittävydestä. Tekijä A kiisti teon ja näin ollen ainoana näyttönä oli 5 vuotiaan uhrin B:n kertomus psykologille, sekä kirjallisia todisteita. Lapsen ja psykologin keskusteluja ei ollut mitenkään tallennettu, eikä A:lla ollut mahdollisuutta esittää kysymyksiä B:lle. Oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17:2 §:n mu-

kaan oikeuden tulee huolellisessa harkinnassa esiin tulleiden seikkojen perusteella päättää, mitä asiassa on pidettävänä totena. Korkein oikeus totesi, että kuulopuheita ei voida pitää tarpeeksi luotettavana todisteena. Lisäksi kirjalliset todisteet tukivat suullista kertomusta huonosti. Näin ollen korkein oikeus hylkäsi A:n syytteen toteen näyttämättömänä.

Todistelun tarkoitus on selvittää tapauksen *faktat* ja selvittää vastaus siihen, mitä on tapahtunut. Jotta rikoksesta voitaisiin tuomita rangaistus, täytyy käsillä olevien todistelujen, eli näytön olla riittävää. Tämän vuoksi näytön esittäminen ja sen arvioiminen ovat erittäin oleellinen osa rangaistuksen arvioimisprosessia. (Hirvelä 2006, 237.) Näyttöä arvioitaessa on otettava huomioon se, onko esitetty todistelu tarpeeksi kattavaa tunnusmerkistön täyttymisen kannalta. (Ojala 2014b, 235.) Esimerkiksi, kun epäillään lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, tulee lapsen kertomuksen olla erittäin kattava ja luotettava. Lapsen normaalista poikkeava käytös voi nostaa epäilyn siitä, että on tapahtunut hyväksikäyttö. Sitä, onko lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö todella tapahtunut, voi olla hyvinkin vaikeaa arvioida, sillä joskus lapsen yliseksualisoitunut käyttäytyminen⁸ johtuu usein muista syistä kuin lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. (Surakka 2012a.)

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2004:60 oli kyse näytön riittävyyden arvioinnista. Tapauksessa tekijää syytettiin rikoslain 20:1.1 §:n mukaisesta raiskauksesta. Tekijä A oli kiistänyt raiskanneensa B:n. Tapauksessa ainoana todisteena on B:n kertomus. B kertoi, että oli ollut illalla matkalla baarista kotiin ja kotimatalla tuntematon A oli tullut B:n luokse, kaatanut A:n maahan ja raiskannut tämän samalla kuristaen B:tä. Raiskauksen jälkeen A oli lähtenyt paikalta pois. B oli lähtenyt jatkamaan matkaansa ja törmännyt sattumalta muutamaan henkilöön, jotka olivat yhdessä etsineet A:ta, mutta eivät olleet löytäneet tätä. Tämän jälkeen B oli palannut ravintolalle ja huomasi ystävänsä C:n pihalla, jolloin B ryntäsi kertomaan raiskauksesta tälle. Samalla B huomasi A:n kadun toisella puolella. Kun B oli alkanut syyttämään A:ta, A pakeni paikalta. Korkein oikeus arvioi tapauk-

⁸ Epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä voi syntyä esimerkiksi terveydenhuollossa toimivan henkilön kohdatessa yliseksualisoituvasti käyttäytyvän lapsen. Epäily voi herätä esimerkiksi lapsen kertomuksesta, sanoista, piirroksista, leikeistä taikka käyttäytymisestä. (Surakka 2012a.)

sessä, riittääkö syytteen lukemiseksi ainoastaan B:n kertomus ja se, että B tunnisti A:n tekijäksi. Asiassa on kiistatonta, että B oli raiskattu, josta todisteena lääkärinlausunto. Korkeimman oikeuden arvioitavaksi jää näin ollen se, onko A ollut raiskaaja. Korkein oikeus toteaa, että asiassa esitetty näyttö ei riitä osoittamaan A:ta syylliseksi, sillä tapauksella ei ole silminnäkijöitä ja B:n kertomusta pidetään epäluotettavana. B oli ollut tapahtuma-aikaan humalassa. B ei myöskään ensimmäisissä kuulusteluissa ollut täysin varma, oliko A raiskaaja, kun B:lle oli näytetty A:n passikuva. Toisessa kuulustelussa B oli varma, että A on raiskaaja. Edellä mainituin perustein korkein oikeus hylkää B:n syytteen, sillä tapauksessa ei ole tullut esille riittävää näyttöä A:n syyllisyydestä.

Edellä mainittu tapaus on hyvä esimerkki puutteellisesta näytöstä syytteen hylkäämisperusteena. Seksuaalirikoksien rangaistuksiin liittyvänä yhtenä yleisenä prosessuaalisena ongelmana voidaankin pitää juuri näytön arviointiin liittyviä ongelmia. Jos tekijä kiistää teon, eikä teolla ole silminnäkijöitä, jää ainoaksi todisteeksi uhrin kertomus, sekä mahdolliset kirjalliset todisteet, eli esimerkiksi lääkärinlausunto. Jos uhrin kertomusta ei voida pitää riittävän luotettava, tulee syyte hylätä. Korkein oikeus toteaa tapauksessaan KKO 2004:60, että yleisen oikeuskäytännön mukaan, kun tutkittavana on vakava rikos, tutkinnan puutteellisudesta johtuva näytön epävarmuus ei saa olla vastaajan vahingoksi koituvaa. Yksilön oikeusturvaintressi on varsin korostunut tuomioistuin käsittelyissä, sillä yleisesti on katsottu, että väärä syyksiluettava tuomio on huomattavasti vahingollisempi kuin väärä syytteen hylkäävä tuomio (Ylikulju 2014, 29).

6.4 Seksuaalirikoksien syyteoikeus

Kaikki rikoslain 20 luvun seksuaalirikokset ovat *virallisen syytteen alaisia* lukuun ottamatta rikoslain 20:5a §:n seksuaalista ahdistelua. Syyttäjä ei saa rikoslain 20:11 §:n mukaan nostaa syytettä 18 vuotta täyttäneeseen kohdistuneesta rikoslain 20:5a §:n mukaisesta seksuaalisesta ahdistelusta, jollei erityinen yleinen etu sitä vaadi. Syyttäjän syyteoikeudesta säädetään oikeudenkäynnistä rikoslaissa annetun lain (689/1997) 1:2.2 §:ssä, jonka mukaan syyttäjän tulee nostaa syyte rikoksesta, noudattaen samalla mitä asianomistajan syyttämispyyntöä ja

muista erityisistä syytteen nostamisen edellytyksistä muissa laissa säädetään. *Asianomistajarikokset* ovat rikoksia, joissa syyttäjä voi nostaa syytteen ainoastaan, jos asianomistaja esittää syyttämispyyntöä. Jos rikosta ei ole erikseen säädetty asianomistajarikokseksi, on rikos virallisen syytteen alainen, eli syyttäjä voi nostaa syytteen ilman asianomistajan syyttämispyyntöä. (HE 216/2013 vp, 15.) Ennen 1999 vuoden lakiuudistusta, kaikki seksuaalirikokset olivat asianomistajarikoksia, jolloin syyttäjällä ei ollut oikeutta nostaa asiassa syytettä ilman asianomistajan lupaa. Asianomistajarikoksien vanhentumisaika on yksi vuosi. (Silver 2003, 23.)

Ennen vuoden 2014 rikoslain uudistusta (509/2014) asianomistajarikoksia olivat 18 vuotta täyttäneisiin kohdistuneet, nykyisin jo kumotun rikoslain 20:3 §:n, mukainen *sukupuoliyhteyteen pakottaminen* sekä rikoslain 20:4 §:n mukainen *pakottaminen seksuaaliseen tekoon*. Myös rikoslain 20:5.1 § 4 k:n mukainen riippuvaista asemaa hyväksikäyttäen tapahtunut seksuaalinen hyväksikäyttö oli aiemmin asianomistajarikos. (HE 216/2013 vp, 15–16.) Lisäksi 18 vuotta täyttäneeseen kohdistuneesta raiskauksesta ei ollut pakko nostaa syytettä, jos asianomistaja vakaasta tahdostaan sitä pyysi ja jollei tärkeä yleinen etu vaatinut syytteen nostoa. (Ojala 2014b, 25.)

Nykyisen lainsäädännön mukaan melkein kaikki seksuaalirikokset ovat virallisen syytteen alaisia. Virallisen syytteen alaisen rikoksen vanhentumisaika on 10–20 vuotta (Silver 2003, 24). Seksuaalirikosten kohdalla ei ole pidetty sopivana sitä, että rikokset olisivat asianomistajarikoksia. Asianomistajarikoksella on katsottu olevan sellainen vaikutus, että rikoksenteijällä on mahdollisuus painostamalla saada uhri luopumaan rangaistusvaatimuksesta. (Ojala 2014b, 25.)

Painostamisen mahdollisuus voidaankin katsoa olevan varsin suuri etenkin seksuaalirikoksissa, joissa tekijänä on joku uhrin läheinen henkilö, esimerkiksi puoliso. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tekemän tutkimuksen mukaan raiskausrikoksista 34,7 % tapahtui kumppanien välillä, tuttavien tai ystävien tekemänä 26,7 % ja 18 % satunnaisen tuttavien tekemänä. Tuntemattomien tekemiä raiskauksia oli vain kuudennes kaikista, eli 17,3 %. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

2012, 56.) Toisin sanoen vain murto-osa kaikista raiskausrikoksista on uhrille tuntemattoman henkilön tekemiä. Näin ollen voidaan katsoa, että seksuaalirikosten saattaminen virallisen syytteen alaiseksi on perusteltua, sillä sen voidaan katsoa antavan huomattavaa lisäsuojaa seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelle. Seksuaalirikosten tulosta virallisen syytteen alaisiksi voidaan katsoa olevan merkittävää hyötyä kahdella tapaa. Ensinnäkin uhrin ei tarvitse enää pelätä tekijän painostusta tai uhkailuja. Virallisen syytteen alaisuudessa olevien seksuaalirikosten kohdalla, jos syyttäjä katsoo, että seksuaalirikoksen tunnusmerkistö täyttyy, hän nostaa asiassa syytteen. Näin ollen uhrin ei tarvitse pelätä mitä tapahtuu, jos hän olisi se, joka päättää nostaa syytteen. Toiseksi, niin kuin edellä on todettu, asianomistajarikoksien vanhentumisaika on yksi vuosi ja virallisen syytteen alaisten rikoksien 10–20 vuotta. Näin ollen seksuaalirikoksen vanhenemisaika pidentyy huomattavasti, mikä puolestaan helpottaa syytteen nostamista. Seksuaalirikokset ovat luonteeltaan sellaisia, että teko voi pysyä piilossa useitakin vuosia, ennen kuin tapahtuneesta ilmoitetaan poliiseille. Koska seksuaalirikokset ovat nykyisin virallisen syytteen alaisia, myös vuosia vanhasta teosta voidaan vielä rangaista.

6.5 Sovellettavan lain valinta ja rikoksen yksiköinti

Rikosta arvioitaessa tulee soveltaa rikoslain 3:2.1 §:n mukaan rikoksen *tekohetkellä voimassa ollutta lakia*. Arvioinnissa on kuitenkin otettava huomioon niin sanottu *lievemmän lain periaate*. Jos rikosta tuomittaessa voimassa oleva laki on ankarampi kuin tekohetkellä ollut laki, niin rikoslain 3:2.2 §:n mukaan tapauksessa sovelletaan tekohetkellä voimassa ollutta lakia.

Eräässä Oulun kärjäoikeuden tapauksessa naista syytettiin pakottamisesta sukupuoliyhteyteen. Nainen oli ahdistellut uhriaan wc-tiloissa ja pakottanut tämän alistumaan seksuaalisen teon kohteeksi, joka loukkasi uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Teko oli tapahtunut helmikuussa 2013. Kärjäoikeus tuomitsi 10.3.2016 naisen ehdolliseen vankeuteen rikoslain 20:3 §:n mukaisesta sukupuoliyhteyden pakottamisesta. (Kaleva 2016.)

Kyseinen tapaus on erityisen hyvä esimerkki edellä mainitusta lievemmän lain periaatteesta. Tapauksessa sovellettu rikoslain 20:3 § kumottiin vuoden 2014 lakimuutoksen myötä ja nykyisin kyseisen pykälän kaltaisista teoista rangaistaan rikoslain 20:1.3 §:n mukaan. Miksi edellä mainitussa käräjäoikeuden tapauksessa sitten sovellettiin kumottua lakia? Kyseessä on juurikin lievemmän lain periaate. Ennen lakimuutosta ja rikoslain 20:3 §:n mukaisesta sukupuoliyhteyteen pakottamisesta rangaistuksena oli vankeutta 14 vuorokautta ja enintään kolme vuotta. Nykyisin tuon kaltaisen rikoksen rangaistusasteikko on rikoslain 20:1.3 §:n mukaan vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta. Koska rikos on tapahtunut vuonna 2013, voidaan pitää perusteltuna, että tapauksessa sovelletaan lievempää lakia. Näin ollen käräjäoikeus tuomitsi tekijän lievemmän lain periaatteen mukaan soveltaen kumottua rikoslain 20:3 §:ää.

Arvioitaessa sitä, mitä lakia tapauksessa tulisi soveltaa, täytyy määritellä rikoksen *tekohetki* (HE 44/2002 vp, 30). Rikoksen tekohetki on erittäin tärkeää määritellä, sillä sen perusteella valitaan käytettävä laki ja tietoon saadaan myös mistä ajankohdasta lähtien rikos alkaa vanhentua. (Ojala 2014b, 29.) Rikoksen syyteoikeus alkaa vanhentua rikoslain 8:2.1 §:n mukaan siitä päivästä alkaen, kun rikos tehtiin.

Seksuaalirikoksia arvioitaessa ongelmaksi voi nousta se, että tekijä toistaa samaan uhriin pidemmän aikavälin aikana saman seksuaalisen teon useaan kertaan. Tämän kaltaisissa tilanteissa ongelmana on se, onko kyseessä yksi rikos vai pitäisikö jokaista osatekoa käsitellä omana rikoksenaan. (Ojala 2014b, 29–30.) Ennen kuin rangaistusta voidaan lähteä arvioimaan, tulee tehdä ratkaisu siitä, onko tekijä syylistynyt yhteen vai useampaan rikokseen, eli rikos täytyy *yksiköidä*. (Nuutila 1997, 367).

Sillä, päädytäänkö edellä mainitussa tilanteessa tekijää syyttämään yhdestä rikoksesta vai useasta osateosta on merkitystä muun muassa *rikoksen vanhentamisen* kannalta ja *rangaistuksen ankaruuden* kannalta. Jos jokainen teko arvioidaan itsenäisenä tekona, jokainen teosta myös vanhenee itsenäisesti. Jos puolestaan jokaista tekoa arvioidaan yhtenä rikoksena, teko alkaa vanheta siitä päi-

västä lähtien, kun viimeinen teko on tapahtunut. Lisäksi se, että osatekoja arvioidaan yhtenä tekona voi merkitä ankarampaan rikostunnusmerkistöön siirtymistä. Tekojen erilleen arviointi voisi puolestaan merkitä lievempien tunnusmerkistöjen toteutumista useampaan kertaan. (Matikkala 2010, 137–138.)

Osatekoja voidaan lähtökohtaisesti pitää yhtenä rikoksena sellaisissa tapauksissa, jossa osateot täyttävät *saman rikostunnusmerkistön*. Teon tulee myös kohdistua samaan oikeushyvään. (HE 40/1990 vp, 7.) Lisäksi teoilla tulee olla ajallinen ja paikallinen yhteys (Koponen 2015, 4). Esimerkiksi kotona useaan kertaan pidemmällä aikavälillä tapahtuvaa lapsen hyväksikäyttöä arvioidaan lähtökohtaisesti yhtenä rikoksena, eikä useana osatekona (Matikkala 2010, 139).

Yksiköinti-arvioinnissa voidaan ottaa myös toisaalta huomioon eri seksuaalirikoksien *luonnollinen katsantokanta*⁹. Verrataan esimerkiksi rikoslain 20:1–2 §:n mukaisia raiskausrikoksia sekä rikoslain 20:9–9a §:n mukaisia paritusrikoksia. Raiskausrikoksissa luonnollisen katsontakannan mukaan teot yksiköidään siten, että yksi samaan uhriin kohdistuva sukupuoliyhteys arvioidaan yhtenä raiskauksena. Parituksessa puolestaan teko on vakiintuneen käytännön mukaan arvioitu aina yhdeksi rikokseksi, vaikka paritustoiminta olisi jatkunut useita vuosia. (Ojala 2014b, 30–31.)

Arvioinnissa tulee ottaa myös huomioon *lainkonkurrenssi*. Lainkonkurrenssista on kyse sellaisessa tapauksessa, jossa teko täyttää useamman rikoksen tunnusmerkistön ja yhden säännöksen soveltaminen johtaa muiden säännösten soveltamatta jättämiseen. Pääsääntönä on, että jos jokin tunnusmerkistö kattaa täysin toisen tunnusmerkistön, sovelletaan vain ensin mainittua. Esimerkiksi rikoslain 20:1.1 §:n mukaan raiskauksen tunnusmerkistöön kuuluu väkivallalla pakottaminen tai uhkaaminen. Koska raiskaussäännös sisältää väkivallan käytön vaatimuksen, ei ole tarpeen rangaista erikseen esimerkiksi rikoslain 21:7 §:n mukaisesta lievästä pahoinpitelystä tai rikoslain 21:5 §:n mukaisesta pahoinpitelystä.

⁹ Jos yhden taikka useamman teon erottelemiseksi ei ole olemassa selviä perusteita, voidaan tapaus ratkaista luonnollisen katsantokannan avulla, jolloin lainkäyttäjän yleisen oikeuskäytännön perusteella päätetään onko kyseessä yksi vai useampi rikos (HE 40/1990 vp, 39).

Edellä mainitussa tapauksessa tekijän rankaisuun sovelletaan siis ainoastaan rikoslain 20:1.1 §:ää. Näin ollen tapauksen arvioinnissa kyseessä on lainkonkurrenssi. (Matikkala 2010, 139.)

6.6 Rangaistuskäytäntö

Kun tuomioistuin on todennut, että jonkin rikostunnusmerkistön mukainen rikos on tullut näytetyksi, seuraa päätös rangaistuksen lajista sekä määrästä (Hirvelä 2006, 524). Rangaistuksen määrääminen käsittää *rangaistusasteikon vahvistamisen, rangaistuslajin valinnan ja rangaistuksen mittaamisen* (Melander 2010, 170).

Rangaistuksen määräämisen ensimmäinen vaihe on *rangaistusasteikon vahvistaminen* (Melander 2010, 170). Lähtökohta rangaistukselle on rikossäännöksen tunnusmerkistön mukainen rangaistusasteikko (HE 44/2002 vp, 151). Esimerkiksi rikoslain 20:2.2 §:n mukaan törkeän raiskauksen rangaistusasteikko on vähintään kaksi ja enintään kymmenen vuotta. Törkeän raiskauksen rangaistus tulee määrätä näin ollen edellä mainitun asteikon mukaan.

Vaikka rangaistus määrätään rikoslain 6:2 §:n mukaan rikoksesta säädetyn rangaistusasteikon mukaan, voidaan asteikosta kuitenkin *poiketa* rikoslain 6:8–8a §:n mukaisten *rangaistusasteikon lieventämisperusteiden* nojalla (LaVM 28/2002 vp, 12). Lieventämisperusteita ovat rikoslain 6:8 §:n mukaan tekijän alle 18 vuoden ikä, rikos on jäänyt yritykseksi, rikos on tehty olosuhteissa, jotka muistuttavat vastuuvapausperusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteita tai jos tekijän osuus rikokseen on vähäinen ja 6:8a §:n mukaan teon tunnustaminen. Lisäksi arvioinnissa on otettava huomioon tarvittaessa toisaalta rikoslain 6:5 §:n mukaiset *rangaistuksen koventamisperusteet*, joita ovat suunnitelmallisuus, järjestäytynyt rikollisuus, rasistiset motiivit ja aikaisempi rikollisuus (Frände 2005, 409). Esimerkiksi teon suunnitelmallisuus on rikoslain 6:5.1 § 1 k:n mukaan rangaistuksen yksi koventamisperusteista. Suunnitelmallisuus on pääteltävissä rikoksen *tekotavasta*. Esimerkiksi raiskauksen suunnittelua etukäteen on se, että uhri houkutellaan tekijän luokse ja teko tehdään suunnitellun tavan mukaan, kun uhri saapuu

paikalle. Jos teossa käytetään joitakin välineitä, myös niiden hankkiminen katsotaan teon suunnitelmallisuudeksi. (Ojala 2014b, 145.)

Rangaistusarvioinnissa tulee ottaa huomioon myös rikoslain 6:6 §:n mukaiset *rangaistuksen lieventämisperusteet* sekä 6:7 §:n mukaiset *rangaistuksen kohtuullistamisperusteet*. Säännöksen tarkoittamia lieventämisperusteita ovat muun muassa teon tekemiseen vaikuttanut huomattava painostus, inhimillinen myötätunto, äkkiarvaamaton houkutus sekä uhrin myötävaikutus ja uhrin ja tekijän välillä saavutettu sovinto (Frände 2005, 409). Kohtuullistamisperusteita ovat puolestaan 6:7 §:n mukaan seuraamusten kasaantuminen, henkilökohtainen heikko terveydentila sekä rikoksen teosta kulunut pitkä aika (Hahto 2004, 151).

Rovaniemen hovioikeuden tapauksessa RHO 2013:4 tekijä A oli syyllistynyt rikoslain 20:1 §:n raiskaukseen sekä 20:4 §:n seksuaaliseen tekoon pakottamiseen. A oli kosketellut sormilla nukkumassa olleen B:n sukupuolielintä. Lisäksi A oli myöhemmin pakottanut nukkumassa olleen B:n sukupuoliyhteyteen. Rikokset olivat tapahtuneet vuonna 2005. B teki rikosilmoituksen vuonna 2013, jolloin rikoksen teosta oli kulunut seitsemän vuotta. Tapauksessa arvioitavana on, tulee ko rikoksen tekemisestä huomattavan pitkä aika ottaa huomioon rangaistusta kohtuullistavana seikkana. Hovioikeus toteaa, että rikoslain 6:7.1 §:n mukaisena rangaistuksen kohtuullistamisperusteena voidaan pitää rikoksen tekemisestä kulunutta huomattavan pitkää aikaa, jos vakiintuneen oikeuskäytännön mukainen rangaistus olisi tästä syystä kohtuuton. Lisäksi A:lle oli suoritettu 2010 elinsiirto ja hänen terveydentilansa on huonontunut uudelleen, jonka takia hänelle suunnitellaan uutta elinsiirtoa. Tekijän heikko terveydentila on myös rikoslain 6:7.1 §:n mukaan rangaistuksen kohtuullistamisperuste. Hovioikeus toteaa, että normaalin oikeuskäytännön mukainen rangaistus rikoslain 20:1 §:n mukaisesta raiskauksesta sekä rikoslain 20:4 §:n mukaisesta seksuaaliseen tekoon pakottamisesta olisi kahden vuoden ehdoton vankeusrangaistus. Edellä mainituin perustein hovioikeus toteaa, että A:n heikko terveydentila ja rikoksen teosta kulunut huomattavan pitkä aika voidaan ottaa lieventävä seikkana huomioon. Näin ollen hovioikeus tuomitsee A:n yhden vuoden ja kahdeksan kuukauden mittaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Huomioitavaa on, että rangaistuksen lieventämisperusteiden ja kohtuullistamisperusteiden ero on siinä, että kohtuullisuusperusteilla ei ole mitään tekemistä tekijän syyllisyyden tai teon vakavuuden kanssa. Lieventämisperusteet puolestaan liittyvät juuri tekijän tai teon ominaisuuksiin. (Hahto 2004, 52.) Näin ollen rikoksesta täysin riippumattomat asiat voivat myös olla rangaistusta lieventäviä perusteita.

Rangaistusasteikon valinnan jälkeen valitaan *rangaistuslaji*. Tällöin tuomioistuimen arvioitavaksi tulee muun muassa valitaanko rangaistukseksi sakko vai vankeus, ehdollinen vai ehdoton vankeus, yhdyskuntapalvelu vai nuorisorangaistus (HE 44/2002 vp, 154). Rangaistuslajia valittaessa on huomioitava sovellettavassa rikossäännöksessä määrätyt rangaistuslajit (Melander 2010, 178). Esimerkiksi rikoslain 20:2.2 §:n mukaan törkeän raiskauksen määrätty rangaistuslaji säännöksen mukaan on vankeus. Näin ollen törkeästä raiskauksesta ei saa tuomita esimerkiksi sakkoa.

Kun edellä mainitut seikat on arvioitu tuomioistuimessa, tulee seuraavaksi mitata rangaistus. Rangaistuksen mittaaminen tarkoittaa tuomittavan rangaistuksen ankaruudesta päättämistä. (Melander 2010, 179.) Rangaistuksen mittaamisen rikoslain 6:4 §:n yleisperiaatteen mukaan rangaistus tulee mitata siten, että se on *oikeudenmukaisessa suhteessa* rikoksen vaarallisuuteen ja vahingollisuuteen, teon vaikuttimiin sekä muuhun rikoksesta ilmenevään tekijän syyllisyyteen nähden.

Rangaistuksen mittaamisen pääperiaatteita ovat *yhdenvertaisuus* ja *suhteellisuus* (HE 44/2002 vp, 187). Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että päätöksenteon apuna käytetään vallitsevaa oikeuskäytäntöä. Tämä tarkoittaa sitä, että ratkaistavana olevaa tapausta verrataan johonkin saman rikoksen tyyppitapaukseen. Tarkoituksena on siis verrata onko arvioitava rikos lievempi vai törkeämpi kuin tyyppitapaus ja näin ollen mitata rangaistus suhteutettuna ”normaalirikokseen”. Säännöksen tarkoittamalla suhteellisuudella tarkoitetaan sitä, että rangaistusta mitattaessa arvioidaan teon vahingollisuutta, vaarallisuutta ja muita vaikuttimia. Teon vahingollisuutta sekä vaarallisuutta ilmentävät muun muassa teon kestoaika, uhrin avuttomuus, tekijän asema sekä teon julmuus ja raakuus (Hirvelä

2006, 524.) Suhteellisuusperiaatteen mukaan rangaistuksen tulisi olla sopivassa suhteessa teon vakavuuteen sekä haavoittavuuteen nähden (Puu Oksanen 2010, 58).

6.7 Teon vanhentuminen

18 vuotta täyttäneisiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa ei ole olemassa erityisiä vanhentumissäännöksiä. Edellä mainittuihin tekoihin sovelletaan rikoslain 8:1 §:n mukaisia yleisiä rikoksenvanhenemissäännöksiä. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikoksien kohdalla puolestaan sovelletaan rikoslain 8:1.5 §:n mukaista erityistä vanhenemissäännöstä.

Syyteoikeus vanhenee rikoslain 8:1.5 §:n mukaan lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä ja törkeässä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä aikaisintaan, kun asianomistaja täyttää 28 vuotta. Edellä mainittu koskee myös rikoslain 8:1.5 §:n mukaan alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta raiskaus, törkeää raiskausta, pakottamista sukupuoliyhteyteen, pakottamista seksuaaliseen tekoon, seksuaalista hyväksikäyttöä, paritusta ja törkeää paritusta, ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa.

6.8 Vahingonkorvausvelvollisuus rangaistuksen mittaamisessa

Vahingonkorvaukset voidaan jakaa vahingonkorvauslain (412/1974) 5:1 §:n mukaan henkilö-, esine- ja varallisuusvahinkoihin. Edellä mainituista vahinkolajeista *henkilövahingot* ovat keskeisimmässä asemassa seksuaalirikoksissa. Henkilövahingot ovat usein pitkäaikaisia ja vaikeita uhrille (Rautamo & Ståhlberg 2000, 216). Seksuaalirikoksissa on varsin tavallista, että alemmissa tuomioistuimissa annettuja tuomioita vaaditaan usein alennettavaksi. Perusteena tälle vaatimukselle on yleensä huomattavan korkeat vahingonkorvaukset. (Ojala 2014b, 152.)

Rangaistusta lieventävänä seikkana voidaan ottaa rikoslain 6:7.1 § 1 k:n mukaan huomioon tekijälle rikoksesta tai tuomiosta aiheutunut muu seuraus, jos vakiintuneen oikeuskäytännön mukainen rangaistus johtaisi näin ollen kohtuuttomaan lopputulokseen. Säännöksen muulla seurauksella tarkoitetaan esimerkiksi poikkeavan suuria vahingonkorvauksia. (Ojala 2014b, 152).

On luonnollista, että rikoksesta rankaisemiseen liittyy usein tekijän vahingonkorvausvelvollisuus. Voidaan olettaa, että tällainen korvausvelvollisuus on näin ollen rikoksentekijän tiedossa, eikä tavanomainen rangaistus tavanomaisen korvausvelvollisuuden kanssa johda rangaistuksen lieventämiseen. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan rikokseen tyypillisesti kuuluvat vahingonkorvaukset eivät oikeuta rikoslain 6:7.1 § 1 k:n mukaista rangaistuksen alentamista. (Ojala 2014b, 152.)

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2005:5 oli kyse rangaistuksen alentamisen arvioinnista. Tekijä A oli tuomittu rikoslain 20:7 §:n perusteella törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä seitsemän vuoden vankeusrangaistukseen. Lisäksi käräjäoikeus velvoitti A:n maksamaan uhrille korvauksena kivusta ja särystä 8400 euroa, henkisestä kärsimyksestä 67 000 euroa ja pysyvistä viasta ja haitasta 31 000 euroa korkoineen. A oli aiemmin valittanut tuomiostaan hovioikeuteen ja hovioikeus oli alentanut A:n vankeusrangaistuksen viiteen vuoteen. Lisäksi hovioikeus vähensi A:lle maksettavaksi tuomittujen korvauksien määrää siten, että kivusta ja särystä korvaus alennettiin 5000 euroon, henkisen kärsimyksen osalta 40 000 euroon ja pysyvän haitan ja vian osalta 20 000 euroon. Tapaus eteni korkeimpaan oikeuteen, jossa pohdittiin, onko kyseessä rikoslain 6:7.1 § 1 k:n mukainen rangaistuksen alentamiseen oikeuttava muu seuraus. Korkein oikeus toteaa, että törkeässä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä on kyse vakavasta rikoksesta. Rikos on laadultaan sellainen, että siitä aiheutuu kohteeksi joutuneelle lapselle sekä ruumiillista, että henkistä vahinkoa, joka on useimmiten pitkäaikaista ja vakavaa. Korkeimman oikeuden mukaan A:lle tuomitut korvaukset ovat tyypillisiä tällaisen rikoksen perusteella tuomittavia korvauksia. Näin ollen korkein oikeus toteaa, että kysymys ei ole poikkeavan suurista korvauksista. A:lle aiheutunutta korvausvelvollisuutta ei tule rangaistusta mittaessa ottaa huomioon rikoslain 6:7.1 § 1 k:n mukaisena alentavana seikkana.

Korkein oikeus muuttaa hovioikeuden tuomiota siten, että rangaistus nostetaan viidestä vuodesta kuuteen vuoteen. Muilta osin hovioikeuden tuomio jää pysyväksi.

Edellä mainitusta tapauksesta on huomattavissa, että seksuaalirikoksista tuomitavat vahingonkorvaukset ovat yleisen oikeuskäytännön mukaan korkeita. Näin ollen suuriakaan summia ei pidetä rangaistuksen alentamisperusteena. Esimerkiksi rikoslain 20:7 §:n mukaisesta törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, josta rangaistuksena on ollut kuusi vuotta vankeutta, on tyypillinen kärsimyskorvaus 27 500 euroa (Ojala 2012, 210). Lisäksi Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan antamien suositusten mukaan yksittäisistä sukupuoliyhteyksistä hyvin nuoren lapsen kanssa kärsimyskorvaus on 10 000–30 000 euroa (Henkilövahinkoasian neuvottelukunta 2014). Edellä mainitussa korkeimman oikeuden tapauksessa uhrille oli aiheutunut teosta suurta vahinkoa, joten 40 000 euron suuruisen kärsimyskorvaus on näin ollen edellä mainituin perustein varsin kohtuullinen.

Raiskausrikoksissa odotettavissa olevia, rikoksesta tyypillisesti seuraavia korvattavia vahinkolajeja ovat vahingonkorvauslain 5:2 §:n mukaan sairaanhoitokustannukset, kipu ja särky sekä muu tilapäinen haitta, ansionmenetys sekä pysyvä haitta. Tyypillinen odotettavissa oleva korvauslaji on myös vahingonkorvauslain 5:6.1 §:n mukainen kärsimyskorvaus. Edellä mainitut korvauslajit ovat raiskausrikoksissa odotettavissa olevia, eivätkä ne ole rangaistuksen alentamiseen oikeuttavia. Ainoastaan sellaisessa tilanteessa, jossa vahingonkorvauslajien määrä on poikkeavan suuri, eikä tekijä ole voinut ennakoita niin suuria korvausmääriä, voidaan vahingonkorvaukset katsoa rangaistusta alentavana tekijänä. (Ojala 2014b, 153.) Kuten edellä käy ilmi, seksuaalirikoksista tuomitavat vahingonkorvaukset ovat normaalisti hyvin suuria, joten vahingonkorvauslajien tulisi olla todella suuria, jotta se otettaisiin huomioon rangaistusta alentavana tekijänä.

7 Pohdinta

Seksuaalirikoslainsäädännön tarkoitus on suojella jokaista henkilöä seksuaalista itsemääräysoikeutta loukkaavilta teoilta, jonka vuoksi seksuaalirikokset ovat rikoslain 20 luvussa rangaistavaksi säädettyjä tekoja. Seksuaalisen itsemääräysoikeuden suojeleminen oikeushyvä on nykyisin korostunut huomattavasti. Korostunut suojelutarve näkyy muun muassa erilaisina lakimuutoksina, joissa seksuaalista itsemääräysoikeutta on parannettu muun muassa säätämällä loukkaavia tekoja rangaistavuuden piiriin sekä koventamalla jo voimassa olevien rangaistussäännösten rangaistusasteikkoja. Hyvänä esimerkkinä tästä on esimerkiksi rikoslain 20:3 §:n sukupuoliyhteyteen pakottamissäännöksen, eli niin sanotun ”lievän raiskauksen” kumoaminen. Kumoamisen myötä kyseinen säännös siirrettiin rangaistavaksi rikoslain 20.1 §:n raiskaussäännöksen alle. Muutos johti ankarampaan rangaistusasteikkoon ”lievemmän raiskauksen” osalta.

1900-luvun seksuaalirikoslainsäädännön moraalialia ja siveellisyyttä ohjaavasta vaikutuksesta on pyritty luopumaan. Nykypäivänä Suomen yhteiskunnan arvoihin kuuluu itsemääräysoikeuden lisäksi neutraalius ja tasa-arvoisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että seksuaalirikoksista tulee rangaista riippumatta tekijän tai uhrin sukupuolesta. Seksuaalirikossäännökset on tarkoitettu suojelemaan jokaista, riippumatta henkilön ominaisuuksista.

Tutkimuksessa mielenkiintoisena seikkana ilmeni, että ennen vuoden 1994 rikoslainmuutosta oman puolisonsa väkisinmakaaminen ei ollut seksuaalirikoslainsäädännön mukaan rangaistava teko. Tuolloin avioliittoa pidettiin ikään kuin lupauksena seksuaalisesta kanssakäymisestä. Nykyisin edellä mainittua tekoa pidetään erittäin moitittavana ja oman puolison väkisinmakaaminen, eli raiskaaminen on rikoslailla rangaistavaksi säädetty teko. Toinen mielenkiintoinen tutkimuksessa ilmennyt seikka oli se, että joka kolmas raiskausrikoksista on oman puolison taikka seurustelukumppanin tekemä (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2012, 56).

Näin ollen edellä mainituin perustein voidaan todeta, että vielä 20 vuotta sitten sellainen raiskausteko, joita tutkimusten mukaan tapahtuu eniten, ei ollut seksuaalirikoslainsäädännössä rangaistavaksi säädetty teko. Tämän takia edellä mainittua puolison raiskaamisen kriminalisointia voidaan pitää yhtenä tärkeimpänä seksuaalirikoslainsäädännön muutoksena, joka nosti huomattavasti puolisojen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Tutkimuksessa selvisi, että seksuaalirikoslainsäädäntö on hitaasti kehittyvää ja kansalaisten mielipiteet ja arvot vaihtuvat nopeampaan tahtiin. Näin ollen voidaan todeta, että kansalaisten epäluulo seksuaalirikoksien rangaistuksiin johtuu juuri tästä kehitysnopeudesta. Lainsäätäminen on raskas ja suuri prosessi, joten yhteiskunnassa vallitsevat arvot voivat olla vuosia edellä rangaistussäännöksiä. Tällä tarkoitan sitä, että seksuaalirikosten rangaistuksia on kansan keskuudessa haluttu koventaa jo useampien vuosien ajan. Muutos kovempaan rangaistukseen lainsäädännöllisesti tuli kuitenkin vasta vuonna 2014, kun aiemmin mainittu ”lievä raiskaus” -säännös kumottiin. Tämä tarkoittaa sitä, että lainsäädäntö kyllä kehittyy, mutta vain hieman hitaammin, kuin yhteiskunnassa vallitsevat arvot.

Mielenkiintoisena seikkana tutkimuksessa selvisi, että myös seksuaalirikosten rangaistuksien ankaruuteen vaikuttaa vahingonkorvauslain 5:1 §:n mukaiset vahingonkorvaukset. Rangaistusta lieventävänä seikkana voidaan ottaa rikoslain 6:7.1 § 1 k:n mukaan huomioon tekijälle rikoksesta tai tuomiosta aiheutunut muu seuraus, jos vakiintuneen oikeuskäytännön mukainen rangaistus johtaisi näin ollen kohtuuttomaan lopputulokseen. Tämä tarkoittaa sitä, että jos vahingonkorvaukset ovat normaalia suuremmat, tekijän vankeusrangaistusta voidaan pienentää. On kuitenkin hyvä huomioida, että seksuaalirikoksissa vahingonkorvaukset ovat erittäin korkeita jo normaalin oikeuskäytännön mukaan.

Toinen mielenkiintoinen tutkimuksessa selvinnyt seikka oli se, että rangaistusta kohtuullistavana tekijänä voidaan ottaa huomioon rikoslain 6:7 §:n mukaan tekijän heikko terveydentila. Tällä tekijän terveydentilalla ei ole suoranaisesti mitään tekemistä rikoksen kanssa, joten yleisesti ottaen huonon terveydentilan käyttäminen kohtuullistamisperusteena voi vaikuttaa tavan kansalaisen mielestä oudolta.

Rovaniemen hovioikeus on kuitenkin perustellut tapauksen RHO 2013:4 perusteluissa, että heikko terveydentila voidaan ottaa huomioon rangaistusta kohtuullistavana seikkana, sillä tekijän heikko tila katsotaan olevan rangaistus sinällään tekijälle. Tämän vuoksi rangaistuksen kohtuullistaminen on varsin perusteltua.

Muita seksuaalirikosten rangaistavuuteen vaikuttavia, huomattavasti yleisimpiä tekijöitä ovat rikoslain 6:5 §:n rangaistuksen koventamisperusteet, 6:6 §:n lieventämisperusteet sekä 6:7 §:n kohtuullistamisperusteet. Lisäksi rangaistusasteikkoon vaikuttaa rikoslain 6:8 §:n mukaiset rangaistusasteikon lieventämisperusteet. Edellä mainitut perusteet voivat johtaa tavallista ankarampaan taikka lievempään rangaistukseen. Rangaistuksen ankaruuteen vaikuttaa lisäksi monet muut seikat, muun muassa tekijän aikaisempi rikollisuus, tekotapa, tekijöiden lukumäärä, tekijän sekä uhrin välinen suhde ja teosta aiheutuneet seuraukset. Näillä tekijöillä on suuri merkitys rangaistustunnusmerkistön valinnassa, rangaistuslajin valinnassa sekä tuomion ankaruudessa.

Voidaankin todeta, että seksuaalirikoksien rangaistavuuteen vaikuttaa hyvin moni tekijä. Tavan kansalaiset eivät välttämättä hahmota näitä osatekijöitä, joista todellinen rangaistus koostuu. Seksuaalirikoksien rangaistavuus voi rikoslainsäädännön moniosaisuuden vuoksi olla vaikeasti ymmärrettävää. Yleensä kansalaiset näkevät seksuaalirikokset ainoastaan median kautta, joka on omiaan luomaan hyvinkin vääristyneitä kuvia rangaistuspolitiikasta. Näin ollen on hyvä ymmärtää, miten moni tekijä vaikuttaa todellisuudessa rangaistukseen ja se, että jokainen teko arvioidaan tuomioistuimessa objektiivisesti, huomioiden kuitenkin vallitseva yleinen oikeuskäytäntö.

Valitsemani aihe oli kokonaisuudessaan haastava tutkimusaihe. Seksuaalirikoksia koskevat asiakirjat ovat usein oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (370/2007) 9 §:n nojalla salassa pidettäviä. Tämä tarkoittaa sitä, että oikeustapauksien ratkaisuja ei saa luovuttaa muille, kuin asianomistajille (Männistö 2005, 205). Tämä toi oman haasteensa aiheen tutkimiseen oikeuskäytännön avulla.

Lisähaastetta tutkimukseen toi se, että seksuaalirikoksista ei ole olemassa kovinkaan paljoa ajantasaista kirjallisuutta. Seksuaalirikoslainsäädäntö on muuttunut

vuosien varrella hyvin usein. Tämän vuoksi tutkimusta tehdessä täytyi käydä läpi useita eri teoksia ja arvioida tekstejä kriittisesti, että pystyi valitsemaan juuri oikean ja ajantasaisen tiedon tutkimusta varten.

Lisäksi seksuaalirikoslainsäädäntö sisältää useita säännöksiä, joten aihekokonaisuus tulee pystyä rajaamaan tarkasti, ettei tutkimus lähde rönsyilemään. Rajaamattomana aihe on erittäin vaikea käsitellä ja riski aiheen vierestä kirjoittamisesta kasvaa. Koska seksuaalirikoslainsäädäntö kattaa monia säännöksiä, itse aiheen rajaaminen oli hankalaa. Aihe tulisi olla rajattu siten, että se on tarpeeksi kattava, mutta ei liian laaja. Tämän vuoksi rajasin aiheeni koskemaan seksuaalirikoksista ainoastaan pakottamis- ja hyväksikäyttörikoksia. Näin ollen ulkopuolelle jäivät taloudelliset seksuaalirikokset, eli esimerkiksi rikoslain 20:9 §:n mukaiset paritusrikokset.

Seksuaalirikokset ovat aiheena niin kattava aihepiiri, että oman tutkimukseni ulkopuolelle jäi monta mielenkiintoista tutkittavaa aihealuetta. Esimerkiksi seksuaalirikoksien vaikutus uhrin psyykkiseen hyvinvointiin tai näytön arviointi prosuaalisena ongelmana seksuaalirikoksissa voisivat olla hyviä tutkittavia aihealueita. Tätä opinnäytetyötä ja sen aihekokonaisuutta voitaisiin hyvin hyödyntää edellä mainitussa tutkimuksessa. Seksuaalirikokset ovat ja tulevat todennäköisesti olemaan tulevaisuudessakin erittäin puhuttava aihe kansan keskuudessa. Tämän vuoksi tästä opinnäytetyöstä voi olla hyötyä useissa eri seksuaalirikoksiin liittyvissä jatkotutkimuksissa.

Lähteet

- Advokaatti. 2014. Jos syyttömiä ihmisiä tulee Suomessa tuomituksi, todennäköisemmin he tulevat tuomituksi juuri hyväksikäyttörikoksista. Advokaatti 2/2014, 24–27.
- Aarnio, A. 2002. Oikeusvaltio – tuomarivaltio? Teoksessa Aarnio, A. & Uusitupa, T. (toim.). Oikeusvaltio. Helsinki: Talentum Media Oy, 1–12.
- Ampuma-aselaki 1/1998.
- Boucht, J. & Frände, D. 2008. Suomen rikosoikeus. Tampere: Jovens Print. Esitutkintalaki 805/2011.
- Fredriksson, Halttunen, Kanerva, Manns-Haatanen, Ranta, Salonen, Tarvainen & Tervo. 2010. Lasten suojeleminen seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 34/2010. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Frände, D. 2005. Yleinen rikosoikeus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Hahto, V. 2004. Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu. Turun yliopisto. Hallituksen esitys 68/1966 vp eduskunnalle henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- Hallituksen esitys 52/1970 vp eduskunnalle siveellisyyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- Hallituksen esitys 40/1990 vp eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- Hallituksen esitys 365/1992 vp eduskunnalle laiksi rikoslain väkisinmakaamista ja vapautta loukkaavaa haureutta koskevien säännösten muuttamisesta.
- Hallituksen esitys 309/1993 vp eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- Hallituksen esitys 6/1997 vp eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- Hallituksen esitys 80/2000 vp eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- Hallituksen esitys 44/2002 vp eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- Hallituksen esitys 222/2010 vp eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.
- Hallituksen esitys 283/2010 vp eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta.
- Hallituksen esitys 216/2013 vp eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta.
- Helminen, K., Lehtola, K. & Virolainen, P. 2006. Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki: Talentum.
- Hirvelä, J. 2006. Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Helsingin yliopisto.
- Honkatukia, P., Niemi-Kiesiläinen, J. & Näre, S. 2000. Lähentelystä raiskauksiin. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Hossa, J. 2012. Raiskausrikosten lainsäädännölliset muutostarpeet. Oikeusministeriön julkaisuja 54/2012. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Husa, J., Mutanen, A. ja Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Helsinki: Talentum.

- Kaleva. 2016. Nainen ahdisteli uhriaan ravintolan wc-tiloissa – tuomio pakottamisesta sukupuoliyhteyteen. 10.3.2016. <http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/nainen-ahdisteli-uhriaan-ravintolan-wc-tiloissa-tuomio-pakottamisesta-sukupuoliyhteyteen/722358/>. 11.3.2016.
- Kanerva, J. 2012. Raiskausrikosten lainsäädännölliset muutostarpeet. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 25/2012. Helsinki: Oikeusministeriö.
- KKO 1984 II 49.
- KKO 2004:60.
- KKO 2005:5.
- KKO 2007:100.
- KKO 2008:68.
- KKO 2010:52.
- KKO 2011:34.
- KKO 2011:102.
- KKO 2013:26.
- KKO 2014:17.
- KKO 2014:41.
- KKO 2014:91.
- Koponen, P. 2015. Yksi vai useita rikoksia – rikosten yhtymisestä. Defensor Legis N:o 4/2015. Asiantuntija-artikkeli.
- Kotanen, R. 2010. Omistussuhteesta autonomiaan? Raiskauksen kriminalisoiminen avioliitossa ja aviovaimon seksuaalinen itsemääräämisoikeus Suomessa. Oikeus 4/2010, 396–395.
- Kouvolan hovioikeus 12.6.2013 R 13/193.
- Köngäs, M. 2008. Henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaus rangistuksena Suomessa Maunu Eerikinpojan maanlaista 2000-luvulle. Lapin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Pro Gradu -tutkielma. 16.3.2016.
- Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Riika: Dukatava.
- Laitinen, M. & Väyrynen, S. 2011. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö äidin arjen ja hyvinvoinnin haastajana. Artikkel. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986.
- Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007.
- Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997.
- Lakivaliokunnan mietintö 3/1998 vp hallituksen esityksestä oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- Lakivaliokunnan mietintö 28/2002 vp hallituksen esityksestä rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- Lakivaliokunnan mietintö 43/2010 vp hallituksen esityksestä lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi.
- Lakivaliokunnan mietintö 4/2014 vp hallituksen esityksestä rikoslain 20 luvun muuttamisesta.
- Lappi-Seppälä, T. 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lappi-Seppälä, T & Niemi, H: Nuorten seuraamukset. Teoksessa: Seuraamusjärjestelmä 2014. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 5/2015. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. 83–116.

- Lappi-Seppälä, T., Niemi, H. & Hinkkanen, V: Nuorten seuraamukset. Teoksessa: Seuraamusjärjestelmä 2014. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 5/2015. Helsingin yliopiso. Valtiotieteellinen tiedekunta. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. 37–53.
- Leikas, L. 1998. Mediaraiskaus – kansalaiset kohtuutta etsimässä. Oikeustieto 1a/1998, 25–28.
- Matikkala, J. 2010. Keskeiset rikokset. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Melander, S. 2002. Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Lakimies 6/2002, 938–961.
- Melander, S. 2010. Rikosoikeus 2010 –luvulla. Helsinki: Yliopistopaino.
- Männistö, J. 2005. Rikosprosessi ja oikeudenkäynnin julkisuuden monet kasvot. Teoksessa Nuutila, A. ja Pirjatanniemi, E. (toim.). Rikos, rangaistus ja prosessi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 203–213.
- Nuutila, A. 1997. Rikoslain yleinen osa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Oikeudenkäymiskaari 4/1734.
- Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Selvityksiä raiskausrikoksista. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 13/2012. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta. 2014. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia. Vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määrästä. Oikeusministeriö: Helsinki.
- Ojala, T. 2012. Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Ojala, T. 2014a. Seksuaalirikossääntely muutosten kourissa – tavoitteena seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaaminen. Uutinen 30.9.2014. Edilex-toimitus. 3.1.2016.
- Ojala, T. 2014b. Seksuaalirikokset. Edita Publishing Oy.
- Pakkokeinolaki 806/2011.
- Perustuslaki 731/1999.
- Pirjatanniemi, E. 1998. Seksuaalirikoslainsäädäntö uudistuu. Oikeustieto 1a/1998, 16–20.
- Puu Oksanen, P. 2010. Asenne esiin ja suostumuksen puute raiskausrikosta määrittämään. Oikeus 1/2010, 54–58.
- Rautamo, E. & Ståhlberg, P. 2000. Suomen vahingonkorvausoikeus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 3/2015. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Rikoslaki 39/1889.
- Rovaniemen hovioikeus 9.1.2015 R 14/242.
- Savolainen, J. 2012. Seminaarissa keskusteltiin seksuaalirikosten uhreista. Uutinen 23.11.2012. Edilex-toimitus. 9.2.2016.
- Silver, R. 2003. Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö. Juva: WS Bookwell Oy.
- SopS 87/2011. Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan. Lanzarote 25.10.2007. (Lanzaroten sopimus.)
- SopS 28/1962. Yhteistyösopimus Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan välillä. Helsinki 23.3.1962. (Helsingin sopimus.)

- Sorainen, A. 2006. Siveellisyydestä seksuaalisuuteen: naisten keskinäinen hau-reus rikosoikeudessa. *Oikeus* 3/2006, 347–363. Asiantuntija-artikkeli. Suomen suuriruhtinaan rikoslaki 39/1889.
- Surakka, J. 2012a. Lapsen seksuaalisen hyväksikäyttöepäilyn selvittäminen on vaativa asiantuntijatehtävä. *Uutinen* 21.5.2012. Edilex-toimitus. 14.3.2016.
- Surakka, J. 2012b. Raikaustuomiot vaihtelevat muutaman kuukauden ehdollisista vankeusrangaistuksista useiden vuosien ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. *Uutinen* 2.8.2012. Edilex-toimitus. 16.3.2016.
- Tapani, J. 2005. Mistä puhumme, kun puhumme olosuhdetahallisuudesta? Teoksessa Nuutila, A. ja Pirjatanniemi, E. (toim.). *Rikos, rangaistus ja prosessi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 283–301.
- Tapani, J. 2010. Yrittänyttä ei laiteta? Rikoksen yrityksen rangaistavuus. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2013. *Rikosoikeuden yleinen osa*. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Utriainen, T. 2010. Raikaus rikosoikeudellisena ongelmana. Lapin yliopistopaino.
- Vahingonkorvauslaki (412/1974)
- Yle uutiset 2010. Suomelle rajut moitteet seksuaalisesta väkivallasta. 8.3.2010. http://yle.fi/uutiset/suomelle_rajut_moitteet_seksuaalisesta_vakivallasta/5522931. 28.2.2016.
- Ylikulju, M. 2014. Syytön kunnes toisin todistetaan? Näytön arviointi ja näyttökynnys raiskausrikoksissa. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. 29.3.2016.